

БІБЛІОТЕКА
ДОМОСЕДА

ОЛЕКСАНДР
ГАВРИЛЮК
ЯРОСЛАВ
КОНДРА

• ♀

ОЛЕКСАНДР
ГАВРИЛЮК
ЯРОСЛАВ
КОНДРА

Поезії

Київ
«Радянський письменник»
1989

ББК 84Ук7-5я43

Г12

До збірки увійшли вірші, балади, поеми двох відомих західноукраїнських поетів Олександра Гаврилюка (1911—1941) і Ярослава Кондри (1910—1944). Їхні твори пройняті пафосом громадянськості, патріотизму і тонким ліризмом, вони сповнені вірою у день возз'єднання всіх українських земель в єдиній державі.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

*B. В. Біленко, І. Ф. Драч,
В. Р. Коломієць, Л. В. Костенко,
С. А. Крижанівський,
Р. М. Лубківський,
О. В. Лупій, Л. М. Новиченко,
Б. І. Олійник, П. М. Перебийніс*

Упорядкування,
вступна стаття і примітки
M. I. Дубини

Г **4702640202-103**
М223(04)-89 129.89

© Видавництво «Радянський письменник», 1989

ISBN 5-333-00168-5

З ДУМОЮ ПРО ВОЗЗ'ЄДНАННЯ

Серед пролетарських письменників Західної України, які в 20—30-х роках в жорстоких окупаційних умовах панської Польщі боролися за соціальне й національне визволення трудящих, за возз'єднання з Радянською Україною, одне з найпомітніших місць належить Олександру Гаврилюку та Ярославу Кондрі.

В долі й творчості цих самобутніх майстрів слова є багато спільногого. Прийшли вони в літературу і в революцію, щоправда, різними шляхами, але майже одночасно — в роки найзавзятіших змагань з окупантами. Виступили на сторінках різних, але близьких по духу друкованих органів, щоб невдовзі зустрітися й подружитися в одній революційній літературній організації «Горно», створити спілку однодумців, до якої входили і їхні старші друзі й побратими по перу та боротьбі — В. Бобинський, С. Тудор, Я. Галан, П. Козланюк, А. Матулівна, А. Іванчук, М. Калинчук та інші.

Ім'я Олександра Гаврилюка стало символом мужності, безмежної відданості своєму народові, комуністичним ідеалам. Десять років із свого короткого життя він віддав небезпечній діяльності революціонера-підпільника, відбув 14 судових процесів і тюремних ув'язнень, катування на допитах у дефензиві, двічі — у 1937 і 1939 роках — перебував у найжахливішій на той час фашистській катівні — таборі смерті Березі

Картузькій. І цього ворогам здалося замало: вони сфабрикували справу про те, ніби вбив він... «службову особу», за що О. Гаврилюка чекав неодмінний розстріл...

Та все перенесла, витерпіла й переборола ця сталевої волі, кришталевого характеру, високої моралі людина (як писав Я. Галан). Юнак з добрими голубими очима, рідний брат Сакко і Ванцетті, як він себе називав.

Народився Олександр Гаврилюк 23 квітня 1911 року в селі Заболоття, Біло-Підляського повіту, Седлецької губернії (тепер ПНР). Батьки його наймитували в місцевих панів, а згодом, одержавши в спадок кілька моргів піщаної землі, завели «власну господарку». Мали чималу сім'ю: три дочки та два сини. Ледве зводили кінці з кінцями, та жили злагоджено, любилися у піснях, народних забавах. І дітей своїх привчили до рідного слова, культури, до книжок.

У 1914 році батька О. Гаврилюка — Якима Павловича — мобілізували в царську армію, а мати з дітьми змушені були податись у біженці — спочатку до Петербурга, де жила її рідна сестра Оксана Клементівна, а згодом переїхати в Воронезьку та Харківську губернії. Тут працювала на різних роботах, а діти навчалися в школі. Три класи початкової школи закінчив і малий Шура.

Навесні 1919 року Гаврилюки повернулися в рідне село, а дочки Анастасія і Катерина залишились у другої сестри матері — Юлії, яка вчителювала в Бердянську. Катерина невдовзі померла, Анастасія ж здобула середню й вищу медичну освіту, захистила кандидатську дисертацію, працювала в Львівському медінституті. Померла в 1976 році.

Село зустріло колишніх біженців чорними обгорілими димарями, суцільним мертвим облогом, холодним вітром і... тифом. Перехворіли тифом і батьки Сашка,

а потім узялися за відновлення господарства. Важко було обласкати землю, звести сякий-такий дім, та помогли люди, згадував про ті роки батько поета. А ще писав про страшні роки окупації Західної України Білопольщєю, коли тут «зупинилось всіляке життя, коли за рідне слово били гарапником, а за людську гідність саджали в тюрму».

Офіційна освіта О. Гаврилюка закінчилась на четвертому класі початкової школи. «Та вчився поет,— як писав про це соратник Гаврилюка по боротьбі Федір Крат,— скрізь, де міг, вчився на волі і в тюрмі, вчився впірдовж усього життя, поїдом читав літературу з різних галузей знань — і став, внаслідок цього, одним з найбільш освічених людей свого часу», був глибоко обізнаний з українською, російською і зарубіжною літературами, досконало володів, окрім рідної, російською, білоруською, польською, німецькою і сврейською мовами. В листі від 25 липня 1925 року до сестри Насті в Москву О. Гаврилюк про своє навчання писав: «Читання, тільки читання дало мені й Індію, й Африку, й фізику, й астрономію, й крапки з комами...» Якщо додати до цього найбезпосереднішу участь поета в комуністичному підпіллі, постійні революційні конспірації, тюрми, ув'язнення і «відокремлення» в Березі Картузькій, то стане очевидним той факт, що «університети» Гаврилюка в історії художньої літератури — явище унікальне.

Переконливо звучать у цьому зв'язку неодноразові свідчення «поліцейських комендантів» про те, що «для властей були однаково небезпечні як революційна діяльність О. Гаврилюка, так і його полум'яна творчість. Жодний факт, пов'язаний з особою Гаврилюка, не залишався непоміченим поліцією. Хиже око «шляхетського шпицля» ні на секунду не випускало з поля зору поета. За ним стежили, його заковували в кайдани за приналежність до організації пролетарських

письменників «Горно», за друкування своїх творів на сторінках революційних видань — журналів «Вікна», «Знання», «Плуг», «Зеркало», газети «Голос Покуття», як і за творчість загалом, за читання й поширення нелегальної літератури; ув'язнювали в жорстокі катівні, застосовували найвитонченіші методи «виховання» і «впливу» за приналежність до КПЗБ і КПЗУ, керівництво райкомом партії, за участь у роботі партійних видавництв, організацію повстань, демонстрацій, страйків, зокрема повстання на Поліссі, львівського пролетаріату у квітні 1936 року, за участь у підготовці Антифашистського конгресу працівників культури у Львові. Його, нарешті, ув'язнювали і без причини... просто так, «для профілактики». Ім'я Гаврилюка значилось у списках дефензиви серед «особливо небезпечних державних злочинців», яких належало фізично знищити.

Коли взяти до уваги все це, то слова С. Тудора: «В ці страшні роки (йдеться про 20—30-ті роки.—М. Д.) слово ставало зброєю в безпосередній класовій сутиці, в боротьбі, змагання йшло, за словами нашого ворога, не в стилі, а на стилеті мистецького слова. І незважаючи на те, що за псевдохудожнім словом нашого класового ворога в літературі стояв поліційний штик і шпик, нове революційне мистецьке слово родилося і мужніло за гратами тюрем і в березівській катівні, зростало і мужніло для боротьби, для перемоги»¹ стосуються і О. Гаврилюка.

Писати поет почав рано, ще школярем. У Заболотті, наприклад, були популярні його пісні «Палочка-гумовочка», сатиричні вірші «Злодій» та «Ода Колумбові». Зберігся також і дещо наївний вірш-лист, адресований сестрам Анастасії та Катерині, написаний десь на

¹ Тудор С. Слово в боротьбі.— У кн.: Тудор С. Твори в 2-х т.— К., 1962.— Т. 2.— С. 448.

початку 1923 року. Автор критикує в ньому державну машину, «демократичність» її законів, тодішню шкільну систему, та врує шовіністичну політику уряду тощо.

Широке визнання як поет О. Гаврилюк здобув у 1929 році віршем «Голово ти моя нелегальна», написаним в біло-підляській тюрмі, куди разом з батьком за революційну діяльність потрапив напередодні Першого травня і де просидів понад чотири місяці. Написаний як переспів відомої тюремної російської пісні «Голова ти моя удалая, долго ль буду тебе я носить», твір цей змальовував правдиві картини тодішньої дійсності, викривав відсутність у тодішній Польщі елементарних прав людини, показував систему жахливих засобів, до яких вдавалися слуги Пілсудського, придушуючи революційно-візвольні змагання трудящих.

Наснажений вірою в нездоланність народного духу, загартованість комуністів, з одного боку, а з другого — сатирою, гірким і сумовитим сарказмом у змалюванні вчинків тюремних «урядовців» (а панська Польща уподібнюється в творі суцільній тюрмі), цей вірш став вельми популярним, передавався з уст в уста як народна пісня. З цього приводу Я. Галан якось писав:

«Серед 50 тисяч політичних в'язнів у польських тюрмах не було сливе ні одного, що не знав би пісні: «Голово ти моя нелегальна, сконфіскує тебе прокурор», що не підспівував би її в найважчі хвилини тюремного життя і не розігнав нею чорної туги»¹. Пісня ця поширювалась не тільки на західноукраїнських землях, вона, поминувши поліцейські й цензурні рогатки, перейшла кордон, друкувалася в СРСР, Канаді й США, поширювалась в списках, потрапляла до слідчих

¹ Галан Я. Твори в 4-х т.— К., 1978.— Т. 3.— С. 482.

справ ув'язнених, як доказ зв'язку з комуністичним рухом.

В цьому, як і в інших віршах на тюремну тематику — «Плакати», «Пісня матері», «Береза» — О. Гаврилюк ніколи не виступав у ролі безстороннього спостерігача. Відтворюючи жахливі картини тюремної дійсності, він прагнув розпалити в душах людей активний спротив і ненависть не до окремих «урядових» осіб, а до всього пансько-шляхетського ладу, державної машини Пілсудського, що перетворила західноукраїнські землі в колонію білопольської метрополії, а кращу частину трудящих ув'язнила в численних тюрях і концентраційних таборах.

Названі твори — оптимістичні, життєствердні, а ще... в значній мірі автобіографічні. Шевченківський принцип — моє життя — в моїх творах — з повним правом можна віднести і до Гаврилюка. Він, як і його великий вчитель, писав тільки те, що добре знав, пережив, чим переболів. «...Бурхливе кипуче життя письменника-борця звучить у кожному рядку його віршів»¹, — писав Я. Галан, рецензуючи на сторінках четвертої книжки журналу «Література і мистецтво» за 1941 рік поетичну збірку О. Гаврилюка.

Про художній предмет своїх творів неодноразово говорив і сам письменник. Ф. Крат у спогадах «У моїй пам'яті» передає свою розмову з поетом: «Одного разу, між іншим, я спитав його (О. Гаврилюка.— М. Д.), про що, на яку тему і як треба писати? Він пояснив мені, що тему не слід вигадувати, а треба брати з життя. І якщо в таку правдиву тему автор зуміє вкласти частку своєї душі, тоді тільки твір стане цінним і корисним для читача»².

Згадані вище твори не вражають технічними, інто-

¹ Галан Я. Твори в 4-х т.— Т. 3.— С. 455.

² Жовтень.— 1961.— № 4. С. 131.

наційними чи строфічними новаціями. Вони прості, як саме життя. На них помітний вплив Шевченка, а ще більше — усної народної творчості. Окремим («Плакатам», «Поемі про петлю») бракує стильової однорідності, милозвучності, відточенності ряду рим, завершеності образів. Ці недоліки зумовлені об'єктивними обставинами: вірш поет «писав» переважно в тюрях, працювати над словом не мав коли, та й звіряв його не паперові, а більше слухові товариша.

«Тюремна лірика» О. Гаврилюка продовжила кращі традиції української «арештантської» і російської «вільної» поезії: вона безкомпромісна своїм ідейно-тематичним спрямуванням, відверта революційною «лозунговістю» і агітаційністю. Так, вірш О. Гаврилюка «Плакати» (1933) має характер суцільного бойового заклику, з «образом настрою, запалу й пориву». Він агітує до енергійної, впертої й послідовної революційної боротьби за возз'єднання всіх українських земель під прапором Радянської влади. Автор розуміє жорстокість цієї боротьби, готовий на самоожертву в ім'я визволення народу; він певно знає, що його слова не вмрутуть за гратами, а підуть поміж людьми і стануть для них живими піснями-плакатами.

Образ могутнього революційного духу, який ніщо не може здолати, тим більше знищити, виступає у віршах «Береза», «Уперед», «Німе каміння». Як і для «Плакатів», для цих творів характерне оптимістичне спрямування. Ідейна спільність названих віршів визначає і деяку ритмічну та зображенальну схожість між ними: сповнені вони революційної лексики — «будівлі нові», «новий день», «будівничі», «розбурив» тощо, відбивають і ставлення автора до власної революційної діяльності, до політичної боротьби друзів по зброй, свідчать про непохитну віру письменника в правильність обраного шляху, а ще — в наслідки священної боротьби народу:

...ми вступим в день новий і там для будівничих
за сталь послужимо для будівель нових.

Для поетичної творчості О. Гаврилюка 30-х років властиві складні синтаксичні структури, що ввібрали в себе елементи епосу й лірики. Взаємодія цих двох стихій, їх нероздільність і визначить їх художню спорідність. Ось найбільш гаврилюківські твори: «Поема про петлю» (1932) та «Пісня матері» (1935). Вони не позбавлені алегоричної символіки та метафоричності образів, характерних для попередніх творів. Пафос тут замінено спокійним сумовитим епічним тоном, в якому часом бринять то нотки трагізму, то гніву, то гіркої іронії. Від інших вони відрізняються своєю сюжетністю і можуть бути визначені як твори ліро-епічні. В першому розповідається жахлива історія життя і смерті бідної дівчини-наймички. Борсаючись у зліднях і нестатках, вона змушена була, аби не вмерти з голоду, стати на слизький шлях — почала продавати себе.

Трагічну картину життя дівчини-грішниці Гаврилюк малює детально. Показує її «нічні мандри», грубі, принизливі вчинки поліцая, глузливі репліки, дії «сторожів від публічної моралі», які «під сміх п'яних кнурів» виштовхували її за двері на дощ... Ницість людських вчинків автор відтінює контрастним міським пейзажем. Панівному «цвіту» суспільства забезпечено життя «привітне й блискуче», трудящим же (і дівчині-грішниці) призначенні сутерини, тяжка, виснажлива праця за шматок насущного, а то й безробіття... Повторення епітета «брудний» у зачині до поеми посилює однопланову картину й характер життя буржуазного міста:

Був холодний і плюгавий, брудний вечір,
брудне небо з себе дощ брудний цідило,
бо над містом небо димом закоптіло,
коли дощ іде, то кіпоть обмиває,
і на брудний брук вода брудна спливає.

Автор фіксує все, що бачить в нічному місті, передає невпорядкований плин життя. При цьому для нього була важливою не сама зміна місця дії, а показ життя людини. Похмурі картини, безвтішне ридання і, нарешті, картини подальшого життя дівчини відчуваються в самому ритмі, звучанні рядків, то широких, оповідних, то стрімких, стягнених, закличних. Розкриттю авторської ідеї підпорядковані всі художні компоненти поеми, зокрема, її композиція, яка вражає компактністю сцен та епізодів. Гаврилюк весь час висуває на перший план то одну, то іншу дійову особу, щоб посилити увагу читача, повернути її по черзі до дівчини, робітника, поліцая, «тисяч сестричок», будівничих. Він створює іноді сцени виняткової драматичної сили. Показовою у цьому плані є, наприклад, сцена зустрічі дівчини з колишнім коханим, ії роздуми на Високому замку, також весь заключний розділ.

У вступі, тематично не зв'язанім зі змістом твору, О. Гаврилюк гнівно таврує «круглотварих» панків, оту «підпору суспільства», і їх прислужницю — буржуазну пресу, яка з лакейською запопадливістю «оминає грім класових битв, а лиш підносить своїм ситим хлібодавцям «сто сенсацій» для потіхи. Такі «новинки» лоскочуть панські «піднебіння», а насправді за кожним з них людська доля, трагедія знищених мрій.

Поема складається з чотирьох невеличких розділів. У двох перших геройня розповідає історію своєї трагедії, докладно зупиняється на «незвичному» факті, що «всі шляхи її поруйнували»: серед натовпу людей на вокзалі вона зустріла того, що колись любив її. І він жахнувсь тепер її падіння, а відтак примусив дівчину глянути на себе іншими очима, відчути й осягнути «брудоту» прізви, в яку впала вона. Дівчина вирішила зняти з себе ганьбу — повіситься на Високому замку, там, де вдень «убрані, гладкі люди для здоров'я свого роблять моціони», а «обдерти й голодні» вночі від

негоди «захисту шукають». І тоді перед зором дівчини в усій огидності постав її життєвий шлях, страшна безвихід жінки в капіталістичному суспільстві. Милуючись востаннє «панорамою чудною» міста, дівчина саме тоді, може, вперше в житті, усвідомила, що «місто колірно прекрасне» — витвір робочих рук, тих рук, яким належить майбутнє.

В третій частині поеми, що є її кульмінацією, а водночас і ліричним відступом, автор розмірковує про життя трудящих людей, про долю дівчини і менших її сестричок, про їхнє місце й завдання в суспільстві. Поет наголошує на двох суспільних долях дівчаток, що ростуть «в кімнатах ясних», в шовках, і дівчаток, що «їх літа рахус брук». Цю тему автор докладно випише в «Оповідачичку про зло і про добру дівчинку». Тисячним голосом тих, що в «пивницях бліді квіти», звертається він до героїні з запитанням:

Ти вже шляхом життя ідеш,
що поки ми лиши виростаем,
який напрям ти нам проб'єш,
що його далі вести масм?
Чи й нам таким шляхом іти?
Чи це с вихід?.. Так, як ти?..

І відповідає на нього в четвертому, заключному розділі поеми. Героїня засуджує свій намір покінчити з життям, вона тепер усвідомила, що не може отак «нейтрально» піти з нього, бо мусить боротись за долю і майбутнє своїх менших сестричок. Вона зрозуміла істину: «Раб же той, що в петлю панську тихо піде, я йду петлю рвати! Згинуть — так між грому!», а відтак обирає для себе місце серед мільйонів будівничих, що «будують весь світ на спільній дім», підкоряється лише єдиному «владному голосу», що кличе «Уперед!» і вірить, що цей клич є «шлях, напрям і вихід!» із звірячого суспільного устрою. Тепер і життя своє дівчина починає цінувати значно більше, тепер воліє вона,

якщо вже й умерти, так, щоб її кат з «борні на шибеницю втяг», щоб смерть її стала «дзвоном», звуки якого викличуть «протесту грізних крик», сповнять бунтом людські серця, підсилять спопеляючий «гнів великий» тисяч і тисяч пригноблених.

Образ дівчини-покритки в «Поемі про петлю», як бачимо, розкривається поступово. Внутрішню динаміку напруженості її трагіко-героїчного образу вдало передати ритм і розмір вірша (шестистопний і чотиристопний хорей), з частим вживанням прийому перенесення. Перенесення незакінченої думки в інший рядок, де починається нова думка, свідчить про якісну зміну емоцій чи про сдиний емоційний вузол. Таким перенесенням закінчуються і авторські слова. Все це ніби «римується» одне з одним, утворюючи тему сухо «львівської поеми» Гаврилюка. Виростає складний образ міста, який, в свою чергу, стає символом центру західноукраїнських земель. Львів подається тут не як злагоджене ціле. «Фізіологічні» описи дозволяють побачити Львів «роздерти» соціальними контрастами. «Страшне», «жорстоке», «бридке» нагнітається до тієї грані, коли воно вже превалює над людською мірою сприйняття. Картини Львова не здатні милувати зір, запахи міста отруйні, звуки переповнені дисонансами. «Світлі картини», як острівки, тонуть серед «вуличних жорстоких сцен». З одного боку, Львів постає як «національний Піемонт» — місце знаходження централей буржуазно-націоналістичних установ і організацій, скучення оскаженілої реакції, а з другого — як столиця революційно-визвольного руху в Західній Україні, як серце, що сповнює «живлющими соками» все підпілля на західноукраїнських землях.

«Поема про петлю» була новаторським, гостро-актуальним, політичним твором. Вона будила у читача ненависть до існуючого суспільного ладу, допомагала широким масам трудящих усвідомити необхідність

революційної боротьби за новий, соціалістичний устрій, підкреслювала провідну роль народу в історії суспільства, свідчила про зростання поетичного хисту її автора, на цей раз як співця пролетарського міста. Вона стала активом журналу «Вікна», на сторінках якого була опублікована.

У такому ж плані витримано і вірш О. Гаврилюка «Пісня матері», де він розкривав причини лиха на загарбаних польською шляхтою західноукраїнських землях і цілком прозоро натякав на необхідність боротьби за викрадену ворогом долю:

А чи зійдуть сльози,
на тій ниві сльози,
чи зростуть у грози
— ви повинні знати.

З віршів О. Гаврилюка 30-х років, написаних за тюремними гратаами, постає образ ненависної панської Польщі, яка уподібнюється образу «спрута», а інколи — «холодної ями», в якій трудова людина почуває себе з кайданами на руках.

Жахливий образ Бастілії, з одного боку, а з другого — привабливий образ молодого революціонера-комуніста постають з вірша «Береза» і особливо поеми «Пісня з Берези». Концтабір Береза Картузька, «цей останній «видатний» твір «Великого Маршала» і «любого коменданта» Пілсудського, «символ здичавілого умираючого світу», був, за свідченням очевидців, найжахливішою з тюрем, відомих у світовому масштабі в 30-ті роки. Основне його призначення — шляхом звірячих катувань злати волю ув'язнених, примусити їх відмовитись від своїх переконань. Про бузувірські методи знущань, про нескореність комуністів і віру у близькість соціального перевороту і йдеться в поемі — одному з найкращих поетичних творів О. Гаврилюка.

За жанром «Пісня з Берези» — поема-звернення.

У ній відсутній наскрізний сюжет. Одинацять її розділів (фрагментів) скріплені між собою внутрішнім задумом, а ще — автобіографічністю окремих картин та мотивів переживань ліричного героя і, особливо, розгорнутим зверненням до людей — продовжити до переможного кінця боротьбу з шляхетським гнітом.

Цим спрямуванням-закликом твору зумовлена і його композиція. Щоб показати, через які «сегрегаційні мури» пройшов ліричний герой, а залишився все ж нездоланим, автор вдається як до картин, поданих крупним планом, так і до перспективного показу їх, до кінематографічних напливів, споминів та напівсвідомих марень під час бадань (допитів) «третього щабля». Відворотні березяцькі картини поєднус з милими серцю споминами з часів волі — спілкуванням з матір'ю, сином, дружиною, друзями; епізоди бадань протиставляє героїці комуністичного підпілля.

З поеми виразно постають окремі образи і, щонайперше, образ самого поета-борця, глибоко переконаного в справедливості своїх політичних поглядів та діяльності, непохитного в найбільш нестерпних умовах, безмежно відданого своєму народові. Приречений на смерть, він не скиглить, не чекає фатально на неї. Навпаки, він не приховує своєї жадоби до життя, до людей, турбується про матір, дружину, сина. Навіть у такому психологічному стані продовжує жити високими почуттями громадянина майбутнього вільного суспільства. В ліричних відступах автором осягаються глибинні моральні ресурси героя, його духовна цільність і велич.

Ніби в кінематографі, ще й ще раз пробігають перед нашим зором не тільки картини «березяцького» побуту Гаврилюка, не тільки чорні деталі, які сплелися в один ланцюг, доповнюючи одна одну, а й епізоди широкої компанії за її звідьчення.

Мрії, переживання героя подаються у творі на тлі революційного передгроззя, бурі, що ось-ось має знищити несправедливий лад «сліпих лиходіїв». У це вірити сам поет, адже бачить, як «над землею, як пісня утиші, вже із тьми виквітає світання».

Помітне місце в творчості О. Гаврилюка, як і в українській радянській літературі загалом, займає його поема «Львів».

За жанром це ліро-епічна поема-роздум. Широкі тогочасні події передаються і в ній з усією вірогідністю, через призму уявлень і сприймань ліричного героя, в якому відбилися і біографічні риси її автора.

Цей до деталей композиційно вивершений твір носить на собі явні сліди пушкінської поетики: написаний чотиристопним ямбом, превалює онегінська строфа, в якій широко і вільно використані чоловічі й жіночі рими, різні форми римування. У заспіві Гаврилюк з'ясовує основи своєї любові до творчості великого російського поета, яка була для нього в «нелегкі життєві дні» тим «нектаром», що гамував біль і потроював гнів, додавав сил та енергії, тією неперехідною науковою, яка вчила молодого західноукраїнського юнака любити свій народ й ненавидіти його ворогів.

В долі героя — молодого поліщука-мандрівника — немало автобіографічного. Вже у першому розділі розповідається про підневільне життя трудящих західноукраїнських «не своїх» земель, рідного Полісся — «країни вбогих постолів», про тяжкий шлях героя серед поневірянь, злиднів і голоду, його жадобу до знань (до яких у буржуазній Польщі «стежка крутіша, ніж до тюрми»), про незгасну любов і зацікавленість юнака до всього, що відбувалося в Радянській країні.

Отак він ріс і так він виріс,
лицем обернений на Схід.

За це герой і звідав холод тюремних мурів, неодноразово побував в «катівських лапах дефензиви», та не піддався тортурам, не змінив свого непримиреного характеру, бо вірив у перемогу святої справи боротьби, незламну силу людей.

Автор з любов'ю розказує про галицьких селян і з ненавистю — про «пишну даму з букетом дивних тубероз», про «панка огрядного», відтворює їх пустопорожню й нікчемну розмову, як свідчення шкурницьких інтересів «своїх», «живих українських панів».

За формою початок твору нагадує подорожній щоденник. Автор намагається з «репортерською» точністю відтворити все побачене й відчуте під час своєї мандрівки з далекого поліського села до Львова. Перший розділ цілком відповідає таким часовим рамкам: іх початок — молодий поліщук на одній із станцій заходить до вагону, кінець — поїзд в'їжджає під скляне склепіння львівського вокзалу. Щоб читач зримо уявив рух поїзда, свист локомотива, похитування вагонів і перестук в шаленому бігу коліс, автор звертається до певної ритмічної будови рядків, до арсеналу з поетичного синтаксису і фоніки, нехтуючи при цьому (на початку первого розділу) ритмічною цільністю твору. Допомагають йому своєрідні метафори, що часом розгортаються в самостійні картини. У розповідь повсякчас вривається схвильований голос автора, ставить запитання, закликає. Іноді строфа містить кілька інтонацій, які наче заперечують одна одну, відтворюючи напруження ситуації чи душевного стану. Характерне розгинання рядка на частки, кожна з яких виступає в ролі цілого. Ритм спокійної інтонації відтак порушується, створюється нова інтонація граничної вольової напруги. Часто це досягається пунктуаційною видозміною звичайного рядка. Речення «Чах, чах, стелиться шлях» звучить так: «Чах! Ч-ш-ш-ах! Стелиться шлях!» Після такої синтаксичної деформації

воно набуло більшої гостроти, змінився його рух, отже, й зміст набув нового відтінку.

Мимовільні зустрічі з людьми, які входять чи виходять з вагона, почути уривки фраз, зміни у вікні видових картин, відповідні асоціації — увиразнюють, з одного боку, уяву читача про швидкий рух поїзда, а з другого — посилюють об'єктивність авторських сентенцій.

У другому розділі, що разом з першим є, власне, експозицією, передісторією до основних подій поеми, автор висловлює свою любов до старовинного українського міста Львова, міркує про його минуле, сучасне й майбутнє. Вдаючись до зіставлень і узагальнень, він переконує читача в тому, що існуючий стан на західноукраїнських землях — явище скороминуще, бо незаперечний закон діалектики: «рікою часу йде світ у безмежжя перемін». Закономірні тому уянні картини майбутнього Львова, в якому «майорить море прапорів червоних у близькій уже далечині». Оксиморон «блізька далечина», підсиленій метафорою «воля, яка вже с'ї яка чекає», надає цій картині реальних обрисів і водночас кличе читача до боротьби.

Місто змальовано в поемі через сприйняття ліричного героя.

Поет любить Львів, але не місто багатих кам'яниць і розкішних вілл, феєричних кав'ярен і «здеморалізованих офіцерських казино». Його полонить інший Львів — Львів робітничих передмість, червоне місто, що стало столицею революційної боротьби на Західній Україні. Автор ненавидить буржуазний Львів, що величає себе «національним Піемонтом», а насправді є «гнилим багном», «зборищем убивць і ідейних виродків», «єхидною Кобленцією», «зловонною пухлиною».

Убивча сатира, ідкий сарказм вчуваються в кожному слові, адресованому «сірому Юрі» — резиденції, де засів посланець Ватікану на західноукраїнській землі — митрополит Шептицький: «сірий Юр звисока

шпигує... щоб ворог тьми де не проліз». Для цієї частини розділу поет знайшов відповідний тон розповіді, належну лексику, широко використав шевченківський прийом поетичної антитези.

Геройко-ліричним пафосом пронизана заключна частина другого розділу — ліричний відступ, що своїм звучанням перегукується з «Каменярами». Коли у великого І. Франка «голос грізний нам згори, як грім, громить», закликаючи: «Лупайте цю скалу!», то у Гаврилюка «голос твердий і великий мене...покликав». Цей «голос твердий і великий» закликає поета боротися за волю і щастя народу проти експлуататорів.

Різка зміна тону оповіді, вдало застосований метод контрасту властиві і для третього розділу поеми, в якому, зважно, схована зав'язка всього твору. «Весна вже розцвітала. Місто немов скупалося в ній», — цими рядками розпочинається розділ, далі картина весняного міста розкривається ширше, повніше, викликає світле, радісне почуття. І раптом:

Та що це дисонансом прикрим
вдирається в красу весни
і лад псує? Ах, це вони!
Нерадий зір причину викрив.
це безробітні.

І відразу втрачає яскраві барви львівська весна. Безробітні «з нор повилазили німих», де мусили ховати кості від люті холоду зими». Це люди, в яких під небом — хата, «у їх руках немає свята». У велигодні дні вийшли вони на вулиці Львова вимагати праці й хліба, але воєвода наказав стріляти в беззбройну демонстрацію.

Як у калейдоскопі, розвиваються події в четвертому розділі, у п'ятому — досягають свого апогею: мирна демонстрація трудящих Львова переросла в збройну барикадну боротьбу. Труну вбитого, посічену кулями, робітники пронесли через усе місто, через всі

поліцейські рогатки, хоч і залишили на своєму шляху десятки убитих і поранених товаришів. Звертаючись до убивців, поет загрожує їм неодмінною народною відплатою:

Устав народ. Хто горе сіє,
страшний збирати буде гнів,
і за наругу з тисячів
його зітрутъ колись, як змія!
Проснувся лев! Хоч часом спить
він важко ряд десятиліть.

О. Гаврилюк відобразив різні епізоди того залитого сонцем квітневого дня, коли владно йшов по вулицях Львова новий світ, згуртований волею КПЗУ, коли у нагальному ژиві ритму похоронної процесії дихав смертельний посвист кулі чи шаблі улана:

І знову кулеметів рила
З-під вбивчих рук заговорили,
І — що це?.. — кулі підтяли
тих, що труну вперед несли.
І люте пекло закипіло
багнетів, куль і голих рук,
до перевернена на брук
лежить труна у зливі стрілів.
...

Ні. Знов у марші до могили
вона колишеться вгорі:
Її — свій стяг — оборонили
грудьми й життям пролетарі.

Ця здалеку, загальним планом схоплена картина вражає зоровими й слуховими образами, динамічністю точно знайдених деталей. У ній, як бачимо, немає опису людських почуттів, переживань, і все-таки вона емоційна.

Напружений тон оповіді, вдало підібрані риторичні фігури, ліричні звіряння, сила викриття вбивства й утвердження нового соціалістичного устрою в Західній Україні — ось що характерне для цього поліфонічного твору О. Гаврилюка. В одній з своїх статей

письменник писав про те, що революційний митець мас мислити високими категоріями, думати про велике. Поема «Львів» засвідчила його вірність цьому принципу. В ній створено високохудожній образ революціонера, зримо показані зі споду кричущі протиріччя тогочасної системи, нестерпні умови, в яких перебували трудящі західноукраїнських земель, іх жадобу до світу Великого Жовтня і висловлено віру в неодмінну перемогу тих, що стали на барикади.

Все це робить даний твір помітним явищем в пролетарській літературі Західної України і в радянській літературі загалом, високоідейним художнім полотном, що не втратило своєї соціально-естетичної цінності й понині.

Одним з перших поетичних творів О. Гаврилюка, написаних після вікопомного Возз'єднання, був вірш «Непередбачений епілог». Їдко глузує в ньому поет з польських панів, які не сподівались на свій епілог — безславний кінець шляхетської «гнилої держави». Для автора, як і для всього західноукраїнського трудящого люду, вересневі осінні дні — «миліші від весни». Він радіє, що дожив до «небувалого у щасті дива» і водночас відчуває сердечний біль від спогадів про минуле. Воно, а ще розуміння того, що боротьба не закінчена, примушує його, хоч навкруги «радість розцвіла червоними прапорами», не випускати з рук зброї, гострити слова на ворога:

Ті пісні у панське серце злобне
я заб'ю, мов осиновий кіл,
щоб не важивсь уприєм загробним
панський дух вилазити з могил.

Ворога поет не боїться, бо вже звідав на собі пекло фашистського концтабору. Не боїться він і смерті, бо певен, що великий зміст його життя, тріумф комуністичних ідей — нездоланні.

Хай уб'ють мене, та моє змісту
не уб'ють — він в слові буде жити!

З хвилюванням писав О. Гаврилюк у віршах «Бессарабії», «Пісня», як радянська людина принесла волю на Буковину й Бессарабію, як засвітила вогні в колись сліпому Поліссі, як добрим словом «гойть на легенях рани» тим, хто «двадцять мертвих, погорілих років» боровся з пансько-шляхетською окупацією.

Образ Леніна — «великого стерничого», заявлений в «Пісні», О. Гаврилюк поглишив у вірші «Мавзолей» (1940), який по праву стоїть в одному ряду з кращими поезіями про великого вождя українських поетів М. Рильського, М. Бажана, В. Сосюри, М. Терещенка, Я. Кондри. О. Гаврилюк створив у ньому глибоко народний, вічно живий образ «найлюдянішого з людей», «простого як правда». При з малюванні образу вождя він звернувся до поширеного в народних переказах і легендах прийому оживлення героя.

Поезія О. Гаврилюка, як і його високохудожня проза, полум'яна публіцистика і вдумлива літературна критика, в значній мірі автобіографічна. Вона багатожанрова, її властиві «оповідність» і «аналітичність», а водночас глибокий реалізм, романтична піднесеність, емоційна розкутість, філософська заглибленість та алегоричність вислову. Вона політично цілеспрямована і публіцистично загострена. Революційний пафос у ній поєднується з тонким проникненням у таїни людської свідомості. Найбільшу заслугу Гаврилюка-поета вбачаємо в тому, що поряд з правдивим відтворенням подій, думок і настроїв трудящих Західної України 20—30-х років, показом різних соціальних типів, він створив образ комуніста-борця, наділивши його яскраво вираженими конкретними рисами національного характеру, сформованого в битвах за возз'єднання трудящих західноукраїнських земель в єдиній Радянській державі.

ІІ

Невіддільна від життя й революційної боротьби трудящих західноукраїнських земель, їхніх устремлінь та надій і творчість Ярослава Кондри.

Народився він 4 квітня 1910 року в селі Юр'ямпіль Борщівського повіту на Тернопільщині, в багатодітній родині сільського вчителя Миколи Олексійовича. Дитинство провів у сусідньому селі Шершенівці, серед білих сільських хат, на курявлому вигоні, зелених садів над невеличким ставком, порослим комишами й лататтям. Вечірні співи дівчат і хлопців у «березі», жагучі весняні ночі, жаб'ячі хори, безкінечні розмови односельців про злидні, поневіряння, про життя за Збручем¹, — про це часто згодом згадуватиме Я. Кондра в задушевних розмовах чи й листах до друзів.

В Шершенівці закінчив початкову школу, а далі навчався в Станіславській гімназії та Львівській політехніці. Як міг, терпів знущання синків місцевих шляхтичів, зневажливе ставлення з боку шовіністично настроєних викладачів, а водночас, як губка, вбирав в себе все, що міг розгледіти в революційно збуреному Львові. Вже в юнацькі роки визрівав в ньому протест проти соціального і національного гніту, а очі тягнулися на схід, до України Радянської.

Не маючи міцного здоров'я, слабкий фізично на зір, він тісно сходиться з комуністичним підпіллям, бере участь у поширенні нелегальної літератури, за що невдовзі попадає на підозру поліції.

Диплом залізничного інженера-будівельника не вніс коректив в очікуване поліпшення матеріального становища багатодітної родини Кондрів: роботи фахівцеві—українцеві, який не відчурався національного кореня і

¹ Див.: Спогади земляків Я. Кондри // Вільна Україна.— 1959.— 4 серпня.

до того ж «скомпрометував» себе участю в «політичних акціях», в буржуазно-поміщицькій Польщі не було. Щоб якось прожити й хоч чимось допомогти рідним, Ярославу доводилось їхати вглиб Польщі (м. Лодзь), а то задовольнятися випадковими підробітками та репетиторством. Зближення з комуністичним підпіллям, зустрічі з людьми різного соціального стану, читання літератури, й марксистської зокрема, студіювання ленінських праць допомогли йому глибше проникнутись станом речей, тодішнім суспільно-політичним становищем у Західній Україні, виробити сталі громадянські ідеали. Літературними вчителями Кондри були Шевченко, Пушкін, Франко, Леся Українка. Під їх впливом чітко визначився ідейний напрям письменника, сформувалися його погляди на роль художнього слова як зброї в боротьбі за кращу долю своїх земляків. Молодий Кондра відчув себе сином Великого Жовтня, оборонцем його на західноукраїнських землях.

Поетичний талант Я. Кондри пробудився ще в гімназичні роки. Вже в 1927 році він підготував збірку віршів «Багаття», яку тоді з невідомих причин не видав. У збірці 16 поезій, різних за тематикою, але спільніх за пафосом: молодий поет прагне зробити свою творчість «сурмою бойовою». Він ненавидить «буденщину лукаву», чекає й надіється на «світанкову заграву», що ось-ось мас появитись перед зором його земляків «стихією травневих марень». Віру поетову поглиблює «зіронька, що вже зійшла» і викресала в його серці «вугілля жарини» («Цур, буденщині!»). Поет розкрив назустріч їй свої груди, «розправив паруси», «запряг коні воронії», щоб понесли його в «чудні блакиті» («Тобі назустріч»), та, шкода, не зміг зрушити з місця інших («буденщини армії дряхлу»), закостенілих думок тих, хто втратив волю до борні, підпав у неволю «тъмяніх вулиць» («Глум»). Його пече

бездіяльність людей в замряченій пітьмі, він волає до Сонця, прагне Світанку, мріє визволитись з липких тенет смуту, спрямувати «силу міліонних звуків» на наближення «вранішньої зорі», що символізує в його віршах і соціальне та національне визволення, і звільнену від пут молоду Країну Рад, і майбутнє щастя західноукраїнських трудящих» («Finale»).

Такою езопівською мовою, згущеними, сконцентрованими образами-символами, які, до речі, прояснюються в плині оповіді, оперує молодий поет в ряді поезій у прозі, зокрема в творі «Назустріч». Ніч тут — польсько-шляхетська окупація Західної України, Сонце — символ щастя, країна звільненої праці, а Весна — визволення західноукраїнських трудящих з-під гніту панів. І тут Я. Кондра вдається до образу Світанку, що вже рожевіє на Сході і кидає на змучені неволею західноукраїнські землі цілюще життєтворче проміння.

Поет намагається розірвати під іх впливом пута, що ними скрутила його руки опалена ніч, жадає дихнути ароматом травневих ранків, він простягає до Сонця «рамена запраглі», хоче сміятьсь в «тенетах журби», бачить, як напливають на його обличчя пелюстки червоні — і від того його серце сповнюється завзяттям, рішучістю («Ave Regina»). Інколи образ майбутнього визволення («Сонця весняного») він одягає в ефірні одежі коханої («Ти глянула...»), а окупантів неволю передає образом «знавіснілих хмар», що «світанок облягли» («Буревії мої молодії»). Його пече соціальна несправедливість, болить земля, придавлена кованим чоботом легіонера з бригади найбільшого для його земляківата, яким був Пілсудський, він виступає проти підготовлюваного темними силами Заходу збройного нападу на СРСР («Молох»).

Згадані поетичні твори Я. Кондри засвідчили безсумнівні здібності їхнього автора, ліричний тембр його

голосу, схильність до патетики, романтизованої образності, до дисципліни поетичного рядка. Не скажемо, що в його віршах не було «чужих навівів», рис, характерних для побутуючої тоді в Західній Україні «модерної поезії». Є в ній і чимало суму, надибуємо часом занадто надумані образи, почертнуті з поетики символізму. Тут не можемо не погодитись з дослідниками творчості поета (М. Гуменюком та В. Яковенком). Зробимо хіба одне застереження: з поетики символізму Я. Кондра використовував переважно техніку, образний інструментарій, сповнював «старі міхи», про що сам зізнавався, новим змістом, почертнутим з нової суспільної доби, боротьби своїх земляків. Захоплювався і новими (під час невдалими) словосполученнями, незвичними метафорами. Проте не прагнув здивувати ними читача, такий метафоризований стиль використати для епатажу, самопідняття над темою масою, не хотів пропагувати містики й цинізму, як це робили піти з львівського буржуазного Парнасу. Превалюючим у ранній ліриці була все ж соціальна тематика, хоч с в рукописній книжці і чимало щиріх пейзажних віршів, ряд творів інтимної лірики.

З 1929 р. ім'я Я. Кондри з'являється на сторінках періодичних видань. Саме тоді на сторінках журналу «Нові шляхи» поет публікує ряд своїх віршів. Це і «Будинки», «Червона троянда», «Поділля», «Буревії мої молодії» та ін. Запанувала в них соціальна тематика: поет зворушений «сумним співом матері», його болить тяжка доля «стражденної і бідного краю», соціальна несправедливість устрою буржуазного світу, в якому:

Дехто завжди риється в утомі
Біля коренів життя в безладді.
Іншим встелено престоли
У сивіл і королівен:

І вони сидять там, наче вдома,—
На безділлі голови і руки.

«Дехто дійсно»

Вже в цих перших друкованих творах Я. Кондра декларує свою єдність з «громадою злидарів», стверджує свою нероздільність з рідним, поневоленим і розореним окупантам краєм. Вже тоді, в 1928 році, вельми популярними серед молодіжних кіл були його вірші «Будинки» та «Осінній зрыв». Вони поширювались в списках, передавалися з рук в руки¹. Бо ввібрали все з того, чим тоді була переповнена західноукраїнська дійсність: страйками, виступами й жорстокими урядовими репресіями.

Як відомо, з другої половини 20-х років увесь капіталістичний світ охопила економічна криза, яка, особливо в буржуазній Польщі, була найглибшою й найгострішою. З великою силою далась вона взнаки на окупованих землях. У Західній Україні, наприклад, а тут взагалі свідомо затримувався розвиток економіки, були тоді закриті лісопильні, заводи, копальні, Здолбунівський цементний завод, цукроварні, хімічні фабрики у Львові, нафтові фірми в Підкарпатті. Помітно зменшилась кількість робітників в промисловості, катастрофічно зростала армія безробітних. Комісар поліції у Львові сповіщав міністерство внутрішніх справ про те, що за станом на 23 березня 1929 року у Львові налічується 5575 безробітних², становище яких було жахливим — їм відмовляли в усьому — житлі, їжі, будь-якій допомозі. Не в набагато кращих умовах перебували і ті, хто мав якусь працю: робітни-

¹ Про це писав М. Вовк, відомий західноукраїнський комуністичний діяч. Спогади зберігаються в мене.— *M. Д.*

² Докладніше про це див.: *Швидак О. М. Інтернаціональна єдність трудящих Західної України і Польші у революційно-візвольній боротьбі (1929—1939 рр.).— К.,— 1972.— С.25—26.*

кові на «кресах всходніх» платили менше третини і тієї мізерної платні, що її отримував робітник метрополії (у Варшаві 39 злотих на тиждень, на Волині — 11). А до того ж західноукраїнського трудівника «з'їдали» всілякі податки, яких нараховувалось більше сотні. На Західній Україні уряд буржуазно-поміщицької Польщі активно проводив політику полонізації, ліквідовувались українські школи, а в державних установах заборонялась українська мова. Логічно, що в ці роки зростав тут революційний рух — не спинялись страйки і демонстрації, які носили бойовий наступальний і політичний характер.

До виступів робітників і безробітних присдналась сільська бідnota всіх основних районів Західної України. Владі відмовлялись коритися цілі міста і села. Зростав партизанський рух. Назрівала екстремальна політична ситуація.

Ї-то й відтворив зіркий на соціальні катаклізми молодий поет. Він засвідчив, що всі трудові маси «підмінові злістю і гнівом», що їх радість пожерли тюрми, а мовчання «напухло криком», який уже годі стримати армії, поліції, платним шпицлям, що чатують вдень і вночі за всіма, хто прагне волі, праці, хліба. Автор висловлює тверду віру, що кара, яка «тучею спіє» в душах тисяч трудящих за знущання і кров в'язнів, «спацифікованих людей», «розвавлену молодість», горе бездомних і безробітних, переслідування борців, хмароломом впаде на голови катів, знищить брами тюрем, спопелить і підвалини держави, яка тrimається на багнетах і в'язницях. У це вірить поет і віру свою передає усім, хто читатиме вірш:

Кара тучею в головах спіс...
Хмароломом хай гряне на місто!

Такою ж вірою в перемогу тих, хто любить «потужний гімн», в кого в грудях «юнь прибоєм», хто «зако-

ханий у весну», сповнений і вірш «Осінній зрив». У цьому, як і в попередньому творі, Я. Кондра вдається до виписування збірного образу борця, революціонера, людей гордих і незламних. Однину, таким чином, замінюючи множиною: «ми стрінemo», «кинемо презирство горде», «пірвem струни», «глумом плюнемо» і т. д., а відтак створює загальний образ позитивного героя, до якого відносить і трудовий люд, і самого себе, зв'язаного з класом пролетарів «спільною думкою» й «єдиною надією».

Вірші ці (особливо перший) відзначаються публіцистичним пафосом, побудовані у формі риторичних звертань і цим близькі до «Плакатів» О. Гаврилюка. Почуття автора, яким пронизані вони, загострюють їх революційне, мобілізуюче спрямування.

На це працює й строфічна будова віршів. Так, у «Будинках» три перші строфи розпочинаються анафорою «Є будинки» і констатациєю іх соціального призначення. А три останні відповідю на питання, поставлене в третьій строфті: «Хто там життя молоде розчавив?» Вдаючись до відшукування причини всіх бід трудящих, автор доходить висновку, що вона в самій суті білопольської держави, що винуватці (аналіторою — «А виновники між нами ходять, ...ходять за нами ... ходять спокійні», яка видозмінюється в зв'язку з змістовним наповненням трьох останніх строф) злиднів, поневірянь простих людей, їх переслідувань не спинять твердого поступу історії, і закарбована «їхня злочинів листа» впаде нещадно на голови панів і катів.

Більшість творів, що їх написав Я. Кондра в 1929—1930 рр., була надрукована на сторінках літературно-художнього та громадсько-політичного журналу «Нові шляхи». Виходив він щомісяця у Львові впродовж 1929—1932 років. Видавала часопис кооперативна видавнича спілка, а редактував його Антін Крушель-

ницький, відомий письменник і громадський діяч.

З метою конспірації «Нові шляхи» своєю платформою офіційно були націлені на гуртування всіх прогресивних культурно-освітніх сил України, незалежно від «партійної чи групової нетерпимості». Насправді ж, були вони майстерно закамуфльованим органом, який поряд з іншими західноукраїнськими виданнями (зокрема журналом «Вікна») несли правдиве слово в широкі трудящі маси. На сторінках журналу друкувалися й пролетарські письменники-«горнівці» (В. Бобинський, Я. Галан, М. Калинчук), письменники-політемігранти з літорганізації «Жовтневе коло» (А. Павлюк, П. Дереш), демократичні митці (В. Степанчик, Марко Черемшина, Ольга Кобилянська, Ю. Опільський), письменники-попутники С. Черкасенко, А. Коломиєць та ін. До співробітництва в журналі залучалися не лише визнані митці, а й початківці (А. Грім (Красовський), К. Ткач, М. Острозверх).

В переважній більшості їхніх творів ішлося про підневільне становище, соціальну й національно-революційну боротьбу трудящих Західної України, назрівання тут революційної ситуації, всенародного протесту проти польсько-шляхетського гніту.

Значну увагу редакція приділяла популяризації радянської та прогресивної зарубіжної літератури. Тут знаходимо твори М. Горького, В. Маяковського, С. Пилипенка, М. Шпака, Л. Дмитерка, П. Лісового, а також А. Моруа, І. Волькера, Ж. Шенев'с, Г. Гофманстала та ін.

Щодо творів Я. Кондри, які вперше з'явилися в літніх номерах, то були це вірші: «Стривожена зоря», «Трояндовий прокид», «Осінь», «Проквітлі дні» та ін., які в 1931 році склали збірочку «Юрба». Про що вони? Про тяжке життя робітників, що туляться в підземеллі, сплять на сирій долівці, а працють при слабкому

світлі гасової кіптявої лампи. Про залізні марші робітницьких мас, про безробітних, які шукають праці й хліба, а ще радіють сонцю, яке рідко заглядає в їхні сирі підвальні приміщення. З цими людьми, з «безмірною робітницькою масою» йде молодий поет в одній шерензі, в своїй поезії дає «синтез бунту землі й залізних ударів молота». Не бентежить його «посмішка глумка», «потайне шептання» лжедрузів, тих, хто прагнув збити його з обраного шляху, примусити співати сильним світу, назвав зрадником лише за те, що він «злидаря любив і слухав пульс доби». Поет кидас гнів і презирство в їх слизькі й холодні лиця:

Не виніс я од вас жарин сердечних
слів.

Вложили в тайстру писану погар
отрути

Мені на шлях крутий, що в бурну даль
 побіг.

І вчусь раптом знов холодну з другом
зустріч,

І посмішку глумку у друга на лиці.

З товаришів юрби шептання потайне,
Де стримано звучить: «Не наш! Не наш!

Він зрадник!»

Бо злидаря любив і слухав пульс доби.

«Проквітлі дні»

І цей вірш відзначається публіцистичним пафосом, побудований у формі риторичного звертання і цим близький до «Зеленої зелені» В. Бобинського чи поеми «Львів» О. Гаврилюка. На цьому творі помітний ідейно-творчий вплив полум'яної поезії Т. Шевченка, П. Тичини та В. Сосюри, про творчість яких написав Я. Кондра глибоко змістовні літературно-критичні нариси. Благородна постать гордого своєю пролетарською гідністю обранця народу, що рішуче нехтує ставленням до нього з боку фальшивих «друзів», які «обкидали [його] камінням наруги», — такий позитив-

ний герой, така бойова сутність, безкомпромісність і цього твору Я. Кондри.

Поет знає, що треба робити трудівникові, щоб змінити своє соціальне й національне становище, тому кличе людей від плуга й станка не чекати месії, який принесе їм волю, а самим стати за неї на барикади. Він певен, що саме з їхніх

Цвілих хат,
Задушливих кварталів
Розквітне дужий квіт
На талому снігу.
В кучугурах золота чужого,
Де краплями іржі
Застигла ваша кров,—
Вже кільчиться насіння
Квітів тих.

«Братам»

Ідея соціального й національного визволення не полишає поета в жодному з його творів. Прискіпливим оком оглядає він поневолену польською шляхтою землю, простує битими західноукраїнськими дорогами і скрізь бачить одне й те саме: горе, злидні, нужду трудових мас, а водночас — наростання гніву, бунту, що «вже кільчиться» і ось-ось виллеться у великий революційний здвиг. Поет чекає його, благословляє й закликає тих, хто творить «непереможний легіон», стати в авангарді святої боротьби з поневоленням. Пильне поетове око навчилося розпізнавати справжніх друзів — людей, хоч «долею й сухотами прибитих, та волею незламних», відрізняти в натовпі тих «доброзичливців», хто «брата би продав, аби собі нажитись». Таких він бачить скрізь у місті, на селі. До них звертається, іх таврує в циклі сонетів «Сонце нам oddайте!». В перших чотирьох, вдаючись до езопівської мови, аллегорії, специфікою якої є реалізм у змалюванні дійсних подій, ситуацій та об'єктів, до образів, взятих з лексики своїх ідейних антиподів — «квіти голубозо-

рі», «ранений будень», «сіряковий люд», «грізні корали», «зап'янкий трунок», «дні більмосні» і т. д., Я. Кондра протиставляє себе (і своїх друзів по перу) тим лжедрузям народу, які, висловлюючи свої співчуття знедоленій масі, насправді захищають класову нерівність, устрій, оснований на експлуатації людини людиною.

Різка антитеза в змалюванні цих образів свідчить про те, що поет розуміє глибокі класові суперечності в тогочасному суспільстві. Власне, в першому сонеті ліричний герой ще бажав сприймати всіх людей, незалежно від їх матеріального стану, як друзів-братів, і «серце їм нести з посвятою до краю». Та саме життя змусило його змінити намір (другий сонет), і він побачив, що «сіряковий люд» гине на «скравках чорноземів, виссаніх сторіччями чужого пана» в той час, як «вчений син» того поневоленого люду «квітками, що цвіли колись», дурманить його. Розпинається про свою боротьбу за народні інтереси, а насправді, будучи дійовою частиною у машині капіталістичного гноблення, наживається на праці й муках народних. Поет звинувачує це осине гніздо у зрадництві свого народу, в його наявності вбачає основну причину невдач земляків своїх у 1918 році, коли розпалася клаптева монархія Габсбургів. Мріяли «на спинах негрів рідних» — робітників і селян — побудувати свою державу. Але їх плани не збулися, і тоді, отaborившись «на чужому гноїщі», вони й далі «безгучним, хриплівим свистом» горланили про рятунок «на чорній біржі світу».

Ще кілька штрихів до сільветки «рідних провідників»: «повірили в казани облуди», що «грілась по столицях», «знехтували моментом», коли «брати буйні за річки захлинались п'янким трунком» червоної революції, чекали допомоги іноземних держав. А коли омріяну державу «занесло в'ялим листом», тоді вдарили на

сполох, звернулись до «мощів з арсеналу місцевого ура-патріотизму»:

Людові скрижалі тичете імлисті
І рогом затрухлявілим царя Данила
На сполох сурмите беззвучним, хриплим свистом.

І думають ними знову оживити мертві облудні теорії «єдиних обручів», підняти маси на здійснення чорних планів українських панів. Та не вдається на цей раз «розп'яти світанки злоті люду мого», не вдається зіпхнути «весну в калюжу», «сонце зняти з неба і опустити в твань», — рішуче заявляє поет. Бо замість стогону чує скрізь «гомін променистих ритмів», бачить, як «із низу руки потяглисі рішуче», щоб «вольний гіmn життю дзвонити колосками».

Звертаючись до прихованіх під машкарою «народолюбців» паразитів на тілі трудящих, поет від імені всього трудящого люду вимагає:

Сонце нам оддайте! В мозолях рука
Виполе із нього хобту й реп'яхи.
Сонце нам! За нами — доба сторожка.

Ми його піdnімем з твані на верхи!
Сонце нам оддайте! Чорнозем в бруньках.
Це ж бо наші, наші в пуп'янку шляхи!

Я. Кондра висловлює впевненість, що зросте з пуп'янків народний гнів і настане час революційного оновлення життя трудящих.

В циклі сонетів «Сонце нам оддайте!», як бачимо, проголошуються революційні ідеї. Пристрасний ліричний струмінь підсилює їх агітаційний заряд. Простота викладу, прозорість алгорій, майстерність використання лексики живої народної мови, вдале застосування риторичних фігур, різних розмірів вірша, прийому узагальнення, наявність ліричного пейзажу, — все це робить цикл пристрасним бойовим агітаційним та викривальним твором, помітним у пролетарській літературі.

ратурі Західної України 20—30-х років. В умовах білопольського окупаційного режиму, жорстокого цензурного нагляду не можна було думати про більшу конкретність образів, і тому цей твір Я. Кондри був справді подвигом, виявом громадянської мужності молодого поета.

Вище говорилося про наявність у багатьох віршах Я. Кондри (таких, як «Літній пейзаж», «Зв'ялені троянди» та ін.) реалістичного пейзажу, який служить переважно для контрасного розкриття об'єкта художнього зображення. Стосується це і вірша «Поділля». Тут пейзаж має, щоправда, двопланову ідейну функцію. Картини чарівної літньої подільської природи, з одного боку, є антitezами до огидних явищ соціальної дійсності — краса природи, де «пахне чебрецем, материнкою й купчиками, а часом і цвіллю», не може приховати злиднів «обідраних негрів», а водночас — золотих ретязів у «білих»; «плантацій і ферм розкішних брам» і «негритянських селитъб», де у людей вічні зашкарублі руки з мозолями. В пейзажі відсутня зайва деталізація, поданий він в основних рисах і разом з тим у ньому крізь зовнішню об'єктивність, уявну безсторонність чітко прозирає оцінка описаного. Образ «негра», як уособлення бездушного визиску і безправності трудівника, повторено і в цьому творі, і протиставлено образу «білого» — символу багатства і всесильності влади.

Проте не за «білим» справжнє майбутнє, а за тим, хто творить красу, адже краса і є вічним пам'ятником трудівникам. І це підкresлює поет останньою строфою вірша:

Хоч негритянські селитъби
у дешевій позлітці
і з зашкарублих рук
не виполоть мозіль,—
там пахне
чебрецем,

материнкою
й купчиками.
Іноді й цвіллю...
— Це мос Поділля.

Наскрізними в поезії Я. Кондри були дві теми — тема, пов’язана з соціальним становищем і боротьбою за свої права трудящих низів, та тема викриття біло-польського колоніального гніту. Теми ці взаємозв’язані між собою, доповнюють і поглиблюють одна одну. Так, якщо у першій строфі вірша «Другові в альбом» ліричний герой, замість рожевих барв, «голубої пісні з мінливим жемчугом», передбачуваних усталеною формою «альбомної лірики», вписус другові на незабудь «серця біль і рани нездолані», то в подальших виясняє причину свого суму: на рідній землі загарбник «колонію заклав», «йде кривавий визиск труду», «грабежі й топтання людських прав».

Думку про те, що західноукраїнські трудящі «виборють свою долю», продовжує автор і в поезії «На порозі світанку». Поет відчуває себе громадянином, борцем — і радий, що навік позбувся «хворих мрій і недужих бажань», що «чорні ризи подер пополам», а тому нині почувається здоровим і дужим. Він просить буревіїв не покидати його, повсякчас нагадувати, що він покликаний бути сурмачем, бійцем за визволення трудящих.

Про роль поета і поезії в тогочасних умовах жорстокої революційно-визвольної боротьби трудящих західноукраїнських земель говорить Я. Кондра і в поемі «Юрба». В п’яти її розділах, надиханих нездоланим торжествуючим мотивом-хвалою боротьбі трудящих, поет постає сином свого народу, якого не зможуть зламати ні доноси, ні наклепи, ні переслідування біло-польських «стражів правопорядку». Він кровно зв’язаний з масами, їм служить він вірою й правдою. Тому любов, силу й помисли свої віddaє людям молота і серпа:

Юрбо!
Тобі моя любов,
Тобі пісні мої під сполахами ранків.

Алегоричний образ юрби розкривається в поемі послідовно. У першій частині окреслена як історична доля земляків поета, так і її сучасне: вони в «підпіллі ярих днів ненавистю палають», чекають вибуху «при-тумлених вулканів». Ритм оповіді в наступних частинах змінюється — з'являються нотки грізного урагану, що наближається і має невдовзі впасти спопеляючим ударом на голови гнобителів. Вгинається тяжке судно народної ненависті, розколює життєве море збуреного міста. А далі алегорія набирає чіткішого виявлення: від юрби, поневолених, але нескорених мас, «тремтять збентежено подублі кам'яниці»; можні знають, що лавини, які котяться вулицями нестримною рікою, не спинити, не здолати жодній силі. Заключний акорд циклу (четверта і п'ята частини) — пророкування трудящому людові визволення з-під гніту панів. Дещо гіперболічний характер мають художні засоби і лексика, за допомогою яких передається сила й міць повсталого народу. І ця гіперболізація виправдана: вона підкреслює неодмінність перемоги трудящих. Бо хто може зупинити силу «сп'янілої лавини», яка «при-боями заливає всі сквери, площі, галяви, перехрестя вулиць», стрясає фабрики «важкими вулканами», «роздуває небосхили», «кидає в світи енергій дужих вир», від якої

Тремтять озброєні спокою оборонці
біля страйкових, розсипаних осель?..

Відповідь напрошується сама собою. Причому «юрба» в Я. Кондри — не безлика, не хаотична маса. Це чітко організований бойовий колектив, який має своїх ватажків, командирів. Слова наставників — «променисті». Від них юрба «міниться і грає, мов на

сонці» Такий ракурс свідчить про те, що Я. Кондра, успадкувавши від Шевченка і Франка їх високу громадсько-політичну активність, зазнавши благотворного впливу ідей марксизму-ленінізму, радянської літератури, в своїх творах відобразив настрої зміцнілого пролетаріату, що владно заявив про себе в Західній Україні в 30-х роках.

Темі боротьби робітничого класу і бідного селянства за свої права присвятив Я. Кондра і вірші «Вісті», «Допомога», «Батрак у місті», «Любов», «Охляле місто», «Нальот», «Перше травня» та ін. У основі цих творів — достовірні події з тогочасного життя: масові на західноукраїнських землях робітничі локаути, а в зв'язку з цим активні протести звільнених, демонстрації безробітних і їх сутички з поліцією («Вісті»).

Жахливі картини міста, роздергого соціальними контрастами, доповнює автор страшними картинами «спацифікованого» села («Нальот»), в якому ні радості, ні сміху давно не чути. Воно згорбилося під «каменем» податків, підплівало кров'ю від «заходів урядового умиротворення», внаслідок яких тільки за 3,5 місяці 1931 року було зруйновано понад 800 західноукраїнських сіл, покалічено тисячі людей, а 992 чоловіків ув'язнено,¹ але польський кат у «рогатувці» не зміг «умиротворити» його. Людський гнів і ненависть поглиблювались дикими кривавими екзекуціями, закипало почуття святої помсти народу:

Розбили геть усе, та цього їм не вдалося
розчавити!

(Ненависті буріни в море розростуты!)

Прощав з розбитих стін опричників кривавих
У мстивих помахах заціплений п'ястук.

«Нальот»

Такими ж передбуренними настроями сповнений і вірш «Перше травня». В гомоні Першотравневої де-

¹ Західна Україна.— 1931.— № 11, 12.— С. 80.

монстрації, що йде, всупереч забороні, вулицями Львова, поет виразно вчуває владну ходу «епохи молодої», а в одностайному гніві трудящих до своїх гнобителів віднаходить певність, що

Робітних юрб незлічені ряди
покажуть панові, хто в місті володар!

Їдко викриває Я. Кондра «демократичність» білопольських законів у вірші «Допомога». На законну вимогу безробітних надати їм обіцяну матеріальну допомогу бургомістр відповів кулями.

В постійних злигоднях і пошуках виходу з них зростає сільський наймит («Батрак у місті»). Знаходить він друзів серед робітничого гурту. І слово правди та шляхи поліпшення становища таких, як він,— теж у товаришів з заводу.

Про різкі контрасти капіталістичного міста й про те «рішення молодого класу, що спіє в його надрах повнокровних», йде мова у циклі «Охляле місто». З одного боку панські вілли, «осяяній вогнями рай», «усміхнені вітрини хлібів» і «бліскучих барів гра», «піп з хрестом і штиком поліцай», а з другого — «конаючі від голоду», «похмурі обличчя тих, хто став нікому не потрібний», «цвілі нори безробітних», «мертві фабрики» й «німі заводи». Та місто не охляло,— заявляє поет. Ось-ось «знімутися робітничі руки» «ударять молотом і... кинуть панові одверті карти»

Яскраво виражені революційні ідеї, що їх проголосував Я. Кондра в своїх поетичних творах, зв'язок з «горнівцями», комуністичним підпіллям і в 30-ті роки не залишилися не поміченими дефензивою. Через чітко зорганізовану мережу конфідентів їй стало відомо, що безробітний поет тісно здружився з С. Тудором, Я. Галаном, П. Козланюком, працює у «Вікнах», став своїм у «Лізі оборони прав людини», Амністійному комітеті, проводив широку «протиурядо-

ву пропаганду» серед робітників залізниць.

5 червня 1932 року Я. Кондра у числі інших 55-ти прогресивних діячів підписав «Звернення... до робітників, селян та трудової інтелігенції Західної України», в якому говорилося: «Підписані представники літератури, науки, театрального, музичного й пластичного мистецтва та працюючої інтелігенції — української, польської й жидівської — на конференції у Львові дня 5 червня 1932 р., ...стверджують, що ніколи ще небезпека нової імперіалістичної війни, небезпека нападу на Союз Радянських Соціалістичних Республік не була така близька, така безпосередня, як сьогодні...» Тому закликали боротися проти нової імперіалістичної війни, «стати муром при Радянськім Союзі», «боронити молоду Країну Рад»¹.

Частішають відтоді на квартирі Я. Кондри «ревізії», «затримки» його на вулиці, «устрашаючі зустрічі» в малолюдних місцях. Окрім інших, і це стало причиною, що Я. Кондра змушений був міняти місце проживання, а то й взагалі перебувати інкогніто на селі.

Збереглося ряд протоколів про обшуки на квартирі поета. В одному з них від 15 червня 1932 року підкомісар Й. Злотковський доносив слідчому судді надрайонового Львівського окружного суду: «В зв'язку з донесенням про злочин — комуністичну діяльність — ІІ-га бриг[ада] слідчого відділу д[ержавної] п[оліції] Львова провела 14 червня 1932 р. о 7 год. домашній обшук у Кондри Ярослава в його помешканні на Клепарові, вул. Тетмаєра, № 8, в розшуках літератури антидерж[авного] змісту. Обшук дав негативний результат»².

Хоч такі ревізії й давали «негативні наслідки»

¹ Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Збірка архівних документів.— Львів, 1959.— С. 62—63.

² Там же.— С. 64.

(Кондра був на той час умілим конспіратором), та все ж не уникнув він «йванової хати». В листопаді 1932 і квітні 1933 років його заарештовувала поліція і після півтора місяця ув'язнення в Бригідці відпускала за «відсутністю доказів злочину».

Такі «радикальні» поліційні міри, цькування поета на сторінках буржуазно-націоналістичної преси (він, мовляв, більше політик, а не слуга чистої музи, його твори — відверта більшовицька пропаганда і публіцистика, а не звернення до душі, надихане красою високих поривів неба) (Є. Маланюк. З поетичної теки) не зупинили поета. Він і далі продовжує працювати. Друкує вірші «Рятунок», «Поле ганьби», «Нелітні на заводі» та ін.

У першому з них відтворено варварські вчинки промислових магнатів, що в часи економічної кризи, аби втримати ціни й не втратити прибутків, знищували вироблене робітниками — спалювали тисячі тонн бавовни, висипали в море каву, в ріки — пшеницю. А тим часом злидарі гинули з голоду. Це викликає в душі поета гнів і обурення, а з уст його мимоволі спадають прокляття:

Паліть бавовну!
Вогнище велике розложіть,
Та краще вже самі згоріть у нім зі своїм
крамом.
Роль ваша скінчена...

Надто актуальний і політично гострий вірш «Нелітні на заводі». Спрямований він проти жахливих форм експлуатації підлітків у Західній Україні. Вони змушені вісім годин стояти за верстатом, вони не гарантовані від каліцтва, бо ніхто не думає про їхню безпеку. За ту мізерну плату, яку дає їм глітай-капіталіст, навряд чи в змозі вони втримати від голодної смерті безробітних батьків. Не викликають зlosti в хлопчаків «циліндрів роззвялені жерла» і «непевний транс-

місій гад», викликає лютий гнів хіба «ненажерний глитай». Важка праця украва в дітей дитинство, зробила їх передчасно дорослими. По-дорослому звучать і їхні слова-провіщення:

Ще ми рушим, як буряні води.
Вже в нас думки розплющені очі.
Вдарим з'єднані, друже заводе,
Ще нам радісно ти заклекочеш.

Проти скаженої антирадянської і мілітаристської пропаганди, що її розв'язала польська шляхта на початку 30-х років, спрямований вірш «Поле ганьби». В ньому поет таврує політику уряду, засоби буржуазної інформації, які чадом брехні й наклепу намагалися одурманити широкі трудящі маси. Продуманою композицією, вдало розгорнутою епіфорою, що, видозмінюючись, повторюється в кожній з семи строф, безпосереднім звертанням до трудящих мас — робітників і селян, констатациєю подій автор досягає значного викривального ефекту, а поряд з цим переконливо свідчить, що західноукраїнський робітник і селянин не підніме руку на товариша з «вільної республіки праці»:

Не країни землі боронити,
хоч землі й не своєї, а панської,
vas пошлють за «ворогом» стежити
далеко за східні межі.
Вийде назустріч танкам,
стане незрушеного,
згине,
а не уступить,
груддю своєю заступить
вільну країну, вільну республіку праці
близький товариш,
ваш рідний брат.
А ти, селянине,
ти, робітнику,
вдариш?

До активних дій, революційної зміни життя закликає Я. Кондра у вірші «Безділля». Пройшовши школу класового загартування, звідавши всі «привади» робітничої долі, безвихідь безробітного і презирство «ситих гадів», ліричний герой зрозумів, що, крім самих пролетарів, нікому більше боротися за поліпшення свого становища. Тому він звертається до брата по недолі:

Ширше розплющ свої очі —
Скористайся із неї (сили робочої.— М. Д.) сам!

Незламність Шевченка, непохитність його революційно-демократичної позиції, а водночас зіставлення віри поета в «новий світ» з авторовим переконанням, що соціальної весни уже «відчутно непереможний усетворчий подих», оспівується в ліричній поемі «Шевченко напровесні» (1930).

Складається вона з двох частин. В першій йде мова про наближення весни — соціального й національного визволення трудящих західноукраїнських земель, про возз'єднання з Радянською Україною. Віра в її прихід надас сили людям, окрилює їхню думку, «скуту льодом», «розбурхує жили припливом могутнім». Весна повертає віру тим, хто втратив її, дає наснагу тим, хто став на барикади за землю, яку любить над усе, бо з такою любов'ю пролетаріат — як непоборний міфічний Антей. У цій частині багато закличних інтонацій, строф побудовані у формі постановки тези і відповіді на неї. Є тут і рядки, які особливо зворушують:

Бо ми тебе прагнем,
Ніби в'язень волі,
Бо ми тебе прагнем,
Як повітря прагнуть
Розхvorілі груди.

В другій частині поеми звеличено образ Шевченка, людини, яка змусила західноукраїнського злидара

подивитися на себе іншими очима, усвідомити свою роль і призначення на землі. Майбутнє визволення поет пов'язує з іменем великого Кобзаря, бо саме він уперше розбудив свободолюбиві прагнення на пригнічених іноземними загарбниками землях, навчив простий люд Західної України боротися за свою гідність і щастя.

Поема проста і ясна за викладом в поетичній формі складних політичних думок, майстерно тут використано алегорії, а вільний вірш сприяє агітаційній дохідливості її ідейного змісту.

В 1932 році Я. Кондра написав поему «В сонячному полоні». Вона спрямована проти реакційних сил, які, під'юджувані міжнародним імперіалізмом, готували напад на молоду Країну Рад, «збивали єдиний блок» для боротьби проти революційно-візвольного руху, який, до речі, у ці роки досягнув свого кульмінаційного розвитку. Революційним вогнем палала Галичина, Волинь, не корилася панам Холмщина, Тернопільщина, страйкували цілі новіти на Ровенщині, в поліських лісах з'явилися численні озброєні загони партизанів.

У вересні 1932 року польські власті розгромили в Західній Україні всі редакції прогресивних видань, організацій, тисячі людей кинули за грани. Настали «тісні часи», роки суцільного націоналістичного мракобісся в культурному й суспільно-політичному житті та неймовірного розгулу білопольської реакції, викликаної крахом її надій на будь-який реванш, можливість впоратися з революційним рухом на так званих «кресах всходніх». «Творити в умовах подвійного терору — українського націоналістичного і поліцейського, коли для вільного слова закрита дорога, коли можливу трибуну доводилось шукати в прогресивній пресі чужою мовою, не завжди доступній українському письменникові,— творити в цих умовах,— писав С. Тудор у статті «Визволення слова»,— було нелегко. Але

все ж творили, боролись»¹. Я. Кондра виїжджає з Львова, живе тривалий час на селі, зрідка пише й друкується в альманасі «Поцейбіч», «Літературному гарпі».

Після возз'єднання Західної України з Радянською Україною почалася друга молодість Я. Кондри, хоч першої, як говорив він, у нього й не було. Тепер з батьками він переїжджає до Львова, вступає до членів СПУ. Бере участь у роботі франківського ювілейного комітету, в поетичних вечорах на фабриках і заводах, в виборних кампаніях, працює директором клубу письменників Львова. Він пише ряд творів («Ленін у Західній Україні», «Свободи путь», «Юність заводу», «Назустріч пісні», «Весна 1936 року» та ін.), в яких передає свою й земляків радість та вдячність радянським братам за визволення. Славить Леніна, свободу, народну владу, яка колись злиденних зробила господарями землі і її багатств, оспівує нових людей, оновлений край, дружбу народів великого Радянського Союзу. Не забуває поет і про дні неволі та жорстокої боротьби, про тих, хто в битві священній впав героєм, і про братів зі Сходу, які «стяг Свободи підняли» і на західноукраїнських землях.

Ми йшли на бій, і лютував наш кат,
І гасло в тюрмах сонце наших днів.
Та бунт не гас — через сплетіння грат
Він невмирущим полум'ям горів.
В душі вогонь ярили раз у раз
Надії нерушимої вітри,
Що брат наш вільний пам'ята про нас
І на підмогу нам меча гострить.
І сталося, як марили в віках:
Через кордону прорвані вали
Прийшли брати із зброяєю в руках,
Свободи стяг звитяжно підняли.

«Свободи путь»

О. Десняк, який в 1939—1941 рр. очолював Львівське обласне відділення СПУ, в доповіді «Сучасна

¹ Тудор С. Твори в 2-х т.— К., 1962.— Т. 2.— С. 415—416.

тематика в творах львівських письменників» говорив про те, що з-поміж інших літераторів Львова показом «бурхливого темпу соціалістичної праці» виділяється Я. Кондра, творам якого властивий оптимізм, пафос нової доби¹.

Коли ж на нашу країну напали фашистські полчища, Я. Кондра у статті «Наша відповідь вандалам»² закликав земляків «берегти, як зіницю ока», завоювання Золотого Вересня 1939 року, висловив свій гнів і презирство до фашистів.

Поет залишає Львів, евакуюється на схід. У Ставрополі, де зупинився, працює в педінституті, та недовго: тяжка хвороба, що мучила його ще з 30-х років, тепер прикувала до ліжка. І, ясно, не дозволила Я. Кондрі виїхати далі на схід, а тому поет опинився в окупованому місті. З величими муками повернувся він по знівечений ворогом землі до Львова, повернувся з «простуженими нирками і з спаралізованими ногами». В листі до Я. Галана від 5 серпня 1944 року Я. Кондра про цей період свого життя писав: «... Про яке-небудь лікування не могло бути й мови, бо на те треба було великих коштів. З хвилини повернення сюди я не показувався ні кому на очі й не давав ні кому про себе вістки, бо, як я довідався, українські фашисти під час моєї відсутності розпитували при нагоді моїх рідних про мене, на що завжди діставали одну відповідь, що я десь пропав».

І далі: «Оці два роки, які я прожив під фашистською окупацією, зачислюю до найтяжчих у моєму житті, до років, сповнених найбільшої гіркоти. Колись Шевченко хотів налякати старого Данта пеклом кріпацького ярма, в якому страждав український народ. Тепер би й сам Шевченко вжахнувся, побачивши пекло гітлерів-

¹ Літ. газ.— 1941.— 25 квіт.

² Жовтень.— 1962.— № 2.— С. 105.

ської кормиги на Україні. Я пам'ятаю роки особливо загостреної реакції на Західній Україні під гнітом капіталістичної Польщі. Та все це блідне в порівнянні з тим, що творили фашисти на окупованій ними нашій землі.

Це було холоднокровно точно обдумане й послідовно та систематично виконуване винищування усього живого на цій землі від рослини до людини й того, що жило в творах рук цієї людини...

Треба було жити в задушливій, отруєній кошмарній атмосфері фашистської огиди, нахабності, звірства. Жити з почуттям тим більшої гіркоти, що я, який дуже добре розумів фашистську апокаліпсу й кожним фібром своєї істоти протестував проти кожного її прояву, зім'ятий і спутаний недугою, не міг засвідчити дією цього протесту».¹

Фізично розбитий, Я. Кондра все ж не падав духом. Вірив у повернення сонця, у звільнення Радянської України від фашистського рабства.

Помер Я. Кондра 15 грудня 1944 року, похований на Личаківському кладовищі.

Відомий Я. Кондра і як майстерний перекладач віршів болгарських, польських, німецьких поетів. Твори ці відзначаються переважно глибиною ідей і думок, психологічною заглибленистю, патріотизмом, народністю.

Перу Я. Кондри належить ряд публіцистичних і значна кількість літературно-критичних праць. Це статті «Велике свято», «Радість життя» і вже згадувана «Наша відповідь вандалам», «Іван Франко», «Творчість Василя Блакитного», «Тематичний бік творчості Володимира Сосюри», «На службі громадських інтересів» та інші.

¹ Жовтень.— 1962.— № 2.— С. 105.

В публіцистиці він палко привітав «новий день» у біографії західноукраїнських трудящих, передав ті разючі зміни, що відбувалися на очах в оновленому краї.

В названих літературно-критичних нарисах виявив глибокі знання теорії літератури, зокрема принципів і методів аналізу літературних творів, процесів становлення й тенденцій розвитку молодої радянської поезії.

У статті «Іван Франко на захист Горького» Я. Кондра підкреслює гостроту завдань, які стояли перед західноукраїнською пролетарською літературою на початку 30-х років, роль і значення опанування її творцями досвіду радянської літератури, зокрема творчих принципів Максима Горького, який у Галичині мав популярність.

У статтях та рецензіях вдало використано засоби сарказму й іронії, суто літературні питання розглянуто на широкому суспільно-політичному тлі, тісно пов'язано з актуальними завданнями революційно-візвольної боротьби на західноукраїнських землях.

Творчість О. Гаврилюка і його побратима Я. Кондри своїм високим громадянським пафосом, філософською мужністю, безкомпромісністю заслужено зайняла по-мітне місце в українській радянській поезії. Вона приваблює своєю життєвою простотою й глибокою правдивістю. Тонкий естетичний смак, зібраність і наповненість поетичного рядка, яскрава конкретика відтвореного прямо й безпосередньо впливають на свідомість читача, збуджуючи почуття гордості за той геройчний час, мужню боротьбу західно-українських трудящих за своє соціальне й національне визволення, відкриваючи в ній смисл усього їхнього життя, відвічних жадань наблизити початок нової доби, означеної омріянним возз'єднанням.

Микола ДУБИНА

ОЛЕКСАНДР
ГАВРИЛЮК

Вірші

* * *

Голово ти моя нелегальна,
сконфіскує тебе прокурор:
твоя пам'ять така нелояльна,
що конечний над нею дозор.
Голово ти моя «вивротова»,
цілий склад нецензурних ідей,
нелегально, проте, пам'ятаєш,
як легально катують людей?
Хіба ж можна про те пам'ятати,
як до карцера нас завели,
закували, періщили в п'яти,
терпентину до носа лили;
як нас вішали вниз головами,
застромляли під нігті шпильки,
револьверами били й ногами,
як місили нирки й печінки.
Як в нас совість хотіли купити,
щоб товаришів ми продали,
і, узявшись за шпицлів служити,
горожанами чесно жили.
Як і досі, ми харкаєм кров'ю,
шкіру лупимо злізлу із ран
і, як подвигу спомин, з любов'ю
оглядаємо сліди кайдан.

1929

НІМЕ КАМІННЯ

Не журись: за зимою весна,
Виростають квітки з-під снігів...
Ще всміхнеться нам доля ясна
І не буде цих сліз та жалів...
Не журись; ще засвітить зоря,
Прожене тьмяну нічку страшну,
На заржавлених струнах загра
Нам співець ще весну молоду...
І нікого не вваж за мерця!
Оживе-бо життя у крові,
Ще спахнуть пориванням серця
І підіймуться руки тужні...
Упаде це ярмо з наших ший,
Розпадеться залізо саме —
І на поклик наш дужий, гучний
Обізветься й каміння німе!

1929

ПЛАКАТИ

Рвуться слова, снуються,
тчуться пісні-плакати,
кину я їх через гратеги
над стріхи селянської хати,
а друзі там їх підхоплять і вгору кинуть
грудьми молодими,
і пісня плакатом зависне —
хто цей плакат зніме?
Хто людям пісню відійме,
коли за свою її приймуть,
коли вони наче зrostили її
під серцями своїми!
Байдуже, хто склав їм ту пісню, — важне,
що її спричинило:
товариш в могилі — і пісня, мов прapor,
злягла на могилу.
Смерті на варті при ліжку давно вже
терпцю не стачає.
— Ну, хай вже, костухо, ну добре, та, бач же,
ось пісню кінчаю!
Ой, темно... В очах мутніє... Вже давить,
не хоче чекати!
Знялися пісні понад села!
Зависли на них мов плакати...

1933

ПІСНЯ МАТЕРІ

На свій лан виходила
на роботу мати:
в горі та з надією
ще в кінці біди її
долю наздогнати.

З більшими житами
мріяла літами:

— Доросте синок малий,
буде, буде поміч їй,
свій орач на ниву!
Син-орач на ниву!

От живуть щасливо!

От їх виведе з нужди,
батька хорого доглядить
свій орач на ниві.

Доростав-зростав їх син,
як на нивці вбогій,
мати жито жала
і по жміньці дрібній
в сніп бідняцький клала.
Доростав синок, зростав,
нивку пестив, сил чекав,
щоб із себе дати,
що бажала мати.

Панський лан село затис
тягарем невблаганим.

От доріс синок, доріс,
в працю з жаром серця вліз...
Що ж це за туга над ним?
Що понурі очі?

Що це серце точить?

Без надії очі,
не узріли долі,
доля в панськім полі.

Ой як жала мати...
(ой стікали сліззи...)
...Ой як жала мати,
дрібні жмені клала,
на сніпок бідняцький
у розпуці впала.
Ой самітна мати,
де згубила сина?

Не хотів без долі,
не годивсь без долі,
рвавсь шукати долі,—
завели за грati.

І схилилось жито,
як похилі плечі,
як прибиті плечі.

І стікали сліззи,
де самітна мати.

А чи зійдуть сліззи,
на тій ниві сліззи,
як зростуть у грози,—
ви повинні знати.

1935

МИ ПІДЕМ ВПЕРЕД!

Гриміть, громи,
Лийте, тучі,
Рвіте ріки
Бистрорвучі:
Ми підем вперед!
Ми підемо
Шляхом битим,
Брата кров'ю
Шляхом злитим.
Ми підем вперед!
Над шляхом
Хоч крячуть круки,
Уб'ють круків
Наші руки.
Ми підем вперед!
Бо нам світить
Ціль єдина:
Вільна, без оков
Людина!
Ми підем вперед!

1936

БЕРЕЗА¹

Не інвалід старий з іржавим самопалом,
а точний кулемет пильнує наших стін,
і дріт кільчастий нас оплів з усіх сторін
та поліцая зір, отруйний, наче жало.

*

Ти — дух Бастілії, примара феодала,
в грозі новітніх шат покликана з віків.

— Бастілії лиш там, де лад спорохнявів,
їх творить тільки той, кому шляху не стало.

Нова Бастіліє, своїх засік і мурів
не скриєш ты від мас у пустоші болот:
прийде її сюди гнівний, розбурханий народ
і славитиме день, коли тебе розбурив.

З твоїх, катівне, днів,
що ломлять лиш слабких
(слабких хай ломлять, хай здирають фальш
з облич іх),

ми вступим в день новий і там
для будівничих
за сталь послужимо для будівель нових.

1937

¹ «Береза» — це скорочена назва концентраційного табору Береза Картузька в буржуазно-поміщицькій Польщі для політичних в'язнів, створеного в 1934 р.

ЖОВТЕНЬ У ЛЬВОВІ

Над туманом Неви, над верхи Петрограда
перший Жовтень багряно зійшов на весь світ,
і трудяще землі, що губились безрадно,
підхопили в екстазі його заповіт.

На руїнах безмежної царської гнусі
духом Жовтня запліднена рідна земля
зацвіла життєдайно у творчому русі
гордим співом машин на веселих полях.

І щаслива родина братерських народів
кожний рік відзначає свободи зорю
все новими побідами в гордім поході:
— Тільки так відплатить можна
честь Октябрю!

І в той час, коли Львів заквітчали плакати
і портрети вождів, мов свободи печать,
просить Львів у Кремля, щоб великеє свято
нашим Жовтнем тепер на Кремлі заквітчать.

• • • • • • • • • • •
І Львів кличе устами обранців народу
до далеких і рідних зірок на Кремлі:
— О, прийміть у велику Вітчизну свободи
і трудящих моєї землі!

1939

ПІСНЯ

Щоб про це не забути на хвилину,—
є на грудях наш знак дорогий:
вже у сонці планети частина,
але решту кують ланцюги.

Через грозу і мряк,
через чад і твань неживу,
Інтернаціоналу маяк,
дорогу ясну розsvічуй людству!

Вже нам гояться на легенях рани,
час Берези і тюрм відлетів,
та у щастя йдучи, громадяни,
нам не вільно забути братів.

Стяги у сяйві днів
соціалізм підняв,
але ми не покинем рідні,
а трудящі усі — рідня.

Коли світ під гранатами гине,
захлинається кров'ю війни
і злягає у жах і руїну,—
вище ленінський стяг розгорни!

Гавань народам усім
там, де молот і серп.

Гей, шістнадцять республік, несіть
свою частку в спільній герб!

Але ми не спічнем, не забудем,
ми братів не покинемо так,
поки з ними учепим на груди
вже всесвітньої радості знак.

Світе, у зливі сліз,
ти не згинеш у ланцюгах.
Є стерничий,— він руку піdnіc,
він тебе проведе на шлях!

1939

НЕПЕРЕДБАЧЕНИЙ ЕПІЛОГ

Ти, затятий спів моєго гніву,
отже, дожили ми, я і ти,
небувалого у щасті дива,
тобі дзвінко по світу іти.

Та твердий і волею крилатий,
поліцаями зацькований, мов звір,
тільки криючись, я міг писати
і писав усім наперекір.
Аж війна нахлинула бурхливо,
і пани заплутались в війну,
і тоді я слів своїх плетиво
під вербою в землю загорнув.
Хай пани помстяться, поки згинуть,
помста їх для мене не нова,—
заповів для жінки я й для сина
зберегти закопані слова.
Ви не сипте, любі, сліз намиста,—
крізь руїну пісню збережіть!
Хай уб'ють мене, та мого змісту
не уб'ють,— він в слові буде жити!

...І на другу ніч дроти знайомі
У Березі стрінули мене,
кинули у камеру відому
на піdnіжжя гостре, кам'яне.
Десять тисяч поміж дріт запертих
під киями, без води й їжі,
йшли ми у кістляві руки смерті
на подій незбагнених межі.
І було сімнадцятої ночі:
крізь гарячку голоду із тьми
біля стін почули люд робочий,
з-поміж дротів виборсались ми.

Це гнила розпалася держава,
мовби снівся неймовірний сон,
а зі сходу, вся у сяйві слави,
армія змела лихий кордон.
Поліцаї ще в лісах ховались,
та вже страх їх злобу повалив,
а по селах — воля небувала —
прапори червоні зацвіли.
І лежало, наче двадцять томів,
двадцять мертвих, погорілих літ,
і нова поема невідома
вже піснями сповнювала світ.
Зустрічали нас щасливі люди,
хоч ми йшли подібні до мари;
луснула Береза, знали всюди,
луснула, мов страхітній нарив.
І з червоним другом-командиром
вийняв я з землі свої пісні
в день моєї здійсненої віри,
в осінь, що миліша від весни!
Ти бурлив хвилюючи юрбою,
морем стягів гордо майорів,
коли я зустрінувся з тобою,
мій любимий, вже свободний Львів.
Розмахніться ж ви, пісні, угору,
юні ви, в землі не зогнили,
але світу панського потвору
час могилою важкою привалив.
Ті пісні у панське серце злобне
я заб'ю, мов осиновий кіл,
щоб не важивсь упирєм загробним
панський дух вилазити з могил.

1940

БЕССАРАБІЙ

Ні, я там не бував,
Бессарабії винниць не бачив,
не сходив босоніж
буковинських
Федъковича гір.

Але знов:
однаково кров нашу гарячу
і шляхетський, й боярський
розхлебтує звір!

Був Котовський,
грозу його шабля носила.
Із панами рубався
за долю, за нас.
Та упав!..

Ми ж згинались знесилені.
І сміялись бояри і шляхта,
у бенкетах плюгавили час.

І гуляли вони
і увечері, й вранці,
і хвалились, що їхнє злодійське братерство
всім у світі на диво.

А ми знали:
в тих сигуранца,
а у тих дефензива.

Аж Котовський
устав!
Вже не виблиском шаблі —

всезмітаючим
гуркотом
танкових грізних колон!
І панки утікали, від страху розслаблені,

у боярські обняття,
до дружів в полон.

Але те забули вони,
що Котовський
із гробу
повинен
повернути додому,
у сторону рідну свою,
що його там віддавна чекає країна
й повороту його батьківщини
чекає Великий Союз!

Розлилося на захід
червонеє прапорів море,
і уперше з'єднався із братом
роками розлучений брат.

Здмухнувши відвічнеє горе,
розсміялися Довбуша гори.
А танки застигли сторожко,
наставивши жерла гармат.

— Гей,
ану відозвись!
Може, є ще аматор
Українські землі гарбати?!

Грізно зорят гармати.
Могутні гармати!

1940

Олександр Гаврилюк. Фото 1941 р.

Олександр Гаврилюк
із сином Михайлом.
Фото 1941 р.

Батько О. Гаврилюка —
Яким Павлович;
мати Анастасія Климівна
та малий Олександр.
Фото 1914 р.

Хата,
в якій народився
і виріс
О. Гаврилюк.

О. Гаврилюк
у юнацькі роки.
Фото 1925 р.

O. Гаврилюк з дружиною та сестрою Анастасією.

*О. Гаврилюк
за робочим столом.
Фото 1940 р.*

Видання творів
О. Гаврилюка
різних років

Пам'ятник О. Гаврилюку.
Львів.
Скульптор Е. Мисько. ►

САКСАНАР
ГАЗЕРНЯК

МАВЗОЛЕЙ

В Мавзолеї, на площі Червоній,
там склонене в камінь лежить
серце світу в гранітному лоні,
як набій для розгону століть.

Це з людей найлюдяніший — Ленін,
і тепер він встає у труні,
хоче бачити обрій натхненний
і куди розігналися дні.

Вже багато промчалося років,
в них, напевно, багато подій;
ще орлиним поглянути оком
на комуни шляхи молоді.

Так, він зна: весь той час намагались
з революції виточить кров
хижаки світові капіталу,
щоб Росія буттявіла знов.

Але твердо червоноармієць
коло стін Мавзолею стойть.
Вірна партіє! Хто так уміє
світ провести у сяйво століть!

• • *

І у щасті суворому Ленін
йде оглянути землю свою
аж від тундр, де пасуться олені,
до степів, де кумис подають.

Від рівнин чорноземних дніпрових
до хребтів, де одвічна тайга,
всі кордони оглянути знову,
щоб крізь них не пройти ворогам.

Йде щасливий, бо радісним ділом
слово ленінське стало тепер,
де поміщицтво віяло струхліле,
розцвітається СРСР.

Позникали убогії ниви,
де мужик від нужди помирає,
буйним ростом шумлять колективи,
і машинна ясніє пора.

Розцвітає з гігантів заводів,
мов з вулканів розгніваних, дим,
чорноземи й магнітна порода
розцвітаються щастям одним.

І у мертві піщані пустині
по каналах побігла вода,
і піски розцвітають гостинно,
мов навстріч жениху молода.

А так мало обіч Мавзолею
ще пройшло тих незрівняних днів!

І у щасті заплакав би Ленін,
якби плакати Ленін умів.

Але зір свій нечувано гострий
він на інше уже поверта...

— Так, ти вистояв, поступу острів,
серед бур у жорстокі літа!

Скільки раз капіталу корсари
обступали тебе звідусіль,
і на скелі вели до зудару,
і торпедами брали на ціль!

· · · · · · · · · · · · · · ·

А вгорі, в голубім океані,
над Москвою ясна глибина,
розганяються аероплани,
щоб розорювати небо до дна.

І несуть вони славу Союзу
над грізні крижані моря,
а по світі в надії й напрузі
всім пригнобленим очі горять.

Розливається ленінська сила
по планеті, і Леніна стяг
крізь кордони тріпоче, як крила,
розцвітас у людських серцях.

А полки марширують червоні
і свободі вистелюють путь,
їм краї відкривають кордони,
і народи до щастя встають.

І стоїть Мавзолей мовчазливий
на кордоні двох людських епох,
а життя розцвітає щасливе
на чіткому шляху перемог.

І надходять віки величаві,
і зближаються обриси мет.
Спить гіант у незрівнянній славі.
Похід світу прямує вперед!

1940

Поеми

ПОЕМА ПРО ПЕТЛЮ

Гей, панове білолиці, круглотварі,
ви — суспільності основа і підпора,
ви — культури європейської оздоба!
Ви купіть собі газету на бульварі.
Пан редактор вивчив смак ваш так старанно
ї, вгинаючись, як кельнер, угодливо,
дав в газеті сто сенсацій диво в диво,
щоб із жиру не було вам сумно-банно;
сто сенсацій положив, мов на тарелі,
ще й підкреслив, так старався вам присмачить.
Заголовки аж кричать і в очі скачуть.
Заголовки — наче шильди у готелі.
«Ось вам, прошу, цей пожарик у Мадріді
найтвєрдіші навіть нерви розворушить,
в Дюссельдорфі ж знову хтось дівчаток душить,
а й у нас також не гірше, як на світі.
На потіху вам новинок ми зібрали:
самоходом одну жінку задавило,
інша знову ж свого мужа отруїла,
комуніста за летючки розстріляли.
Прошу, прошу, насолоджуйтесь хто хоче,
ми на завтра ще знайдем емоцій нових,—
ах, як мило піднебіння це лоскоче,
наче запах ще паруючої крові!»

Був холодний і плюгавий, брудний вечір,
брудне небо з себе дощ брудний цідило,
бо над містом небо димом закоптіло,
коли дощ іде, то кіпоть обмиває,
і на брудний брук вода брудна спливає.
На вокзал прийшла я гомінкий і людний,
де було тоді так сухо і привітно...
Я прийшла сюди на промисел щоденний —
хліб насущний своїм тілом здобувати,
п'яним кнурам на ругання віддаватись.
На вокзалі в залах ясних і великих
я крутилася, голодна, перед очі,
щоб усі могли відзначити, хто така я,
а тому усі так весело сміялись
і плюгаво, ласо пальцями ширгали,
а часом щипали пальцями за стегна,—
це усе було звичайне і привичне.
А потім узяв мене за змерзлі плечі
чорний сторож від публічної моралі
і під сміх кнурів та тюкання веселе
став виштовхувати мене за ясні двері
під плюгавий дощ, що йде з брудного неба,—
це усе було звичайне і привичне.
Я крутилася і вийти не хотіла,
бо цей дощ брудний за ковнір зимно пхався,
поліцай мене штовхнув і відвернувся,
я йому на це у спину ткнула дулю,—
це усе було звичайне і привичне.
Я стояла під дощем на мокрих сходах,
мокрим світлом ліхтарі світили зимно,—
я дивилася, щоб знову повернувшись
в ясні зали, в теплу, сонну людську масу,
а вони усі дивилися на мене
зацікавлено-байдуже через двері.
...І нараз я тут зобачила при дверях,

що стойть один з тих сірих і обдертих,
очі страхітні вп'яливши пильно в мене,
наче вгледів щось каліченого-шалене,
і стояв такий, мов раптом скам'янілій
в менті скорчення всіх жил у його тілі...
Та вже знала я, чим тиша та вагітна,
і чекала я притишеним чуттям.

А з очей тих бив панічний жах безмірний,
мука люті, як роздавлена гадюка,
і питання те, що тіло все скувало,
що страшну розв'язку зором з мене рвало.
Але знову гнать почав мене той, чорний,
і за плечі взяв, щоб кинути за двері:
і тоді це почалося й довершилось,
що шляхи мої усі поруйнувало:
цей, другий, нараз злетів, як жахний привид,
і, мов вуж меткий, в'юнкий, війнув між нами,
і відкинув поліцая, наче вихор,
а мене, як кліщ, увпіл схопив руками,
і в гарячці біг і ніс мене з собою,
аж поставив під ліхтарнею ясною,
і обличчя повернув мое до світла,
й розглядав його так жадібно і страшно.
Менше жадібно п'ють воду у Сахарі.
Менше жадібно чекають в'язні волі,
аніж він шукав чогось в лиці мойому.
Знала, знала я: це через брудний пудер
він відшукував колись знайомі риски,
ну й знайшов, уздрів, впізнав, не помилився!
І тоді, тоді він відхиливсь безсило,
вперся в стовп і так дивився мертво в пітьму,
і здавалося, що випив він отруту.
Я також дивилась тупо і чекала.
Мертво-зимно так дививсь він, як льодовий,
як вмираючий, заворушив устами

і нечутно щось все шелестом шептав;
і нараз увесь затрясся і забився,
у розпучливих риданнях захлинувся...
Я дивилась, як тряслось його тіло
і як серце його билось-розривалось,
тупо-зимно я дивилась, але знала:
так, щось сталось, ціле я мое зламалось.
Аж за хвилю звів він очі — очі жаху —
на мої тупі, холодні і спокійні
і нараз пустився швидко утікати
в темну, мокру і слизьку пащу міста.
І як він лише зробив якісь три кроки,
жах незнаний, жах безтямний, божевільний
перейняв мені у тілі кожний атом
і потік — горів по жилах замість крові...
(Горде місто, сірий камінь, твердий камінь,
по камінню табунами йдуть двоноги.
Коли гинеш, може, хоч би брук заплакав
чи щоб пальцем хтось кивнув тобі на поміч?)
І рвонулась я, наїжена, шалена:
«Утече?» О ні! Хіба життя із мене!
Слухай слово це! — У всесвіті каміння
проститутці так зустрілася людина.
І погналась я крізь дощ по слизьких бруках,
поки врешті догонила і вчепилася,
в його тілі чіпко пальцями заклякла,
кровожадним хижаком на нім повисла;
і була йому ласкова, наче мрія,
як тучна земля у пестощах весною,
і, як смерть, я не давалась розминутись,
наче смерть, що не втечеш, не відженеш.
Він летів мені крізь пальці, як убитий,
закривав лицє руками, як дитина,
я йому від очей руки відривала,
заглядала йому в очі і пестила,

бо життя я знала голе і глибоке,
і як мати, і як старша, потішала,
як коханка, у екстазі цілувала,
його слози — мокру сіль — на губах чула.
Потішала, бо мене вони давили,
очі тихі, що від суму омертвіли,
і спішила говорити я так багато
слів, що з серця рвались квітами і кров'ю,
щоб той сум в них заласкати, закричати,
та немає слів таких у людській мові,
всі слова такі неповні і мізерні.

Та очей його вгасаючого зору
вже ніщо в моїому серці не замаже:
так дивитимуться люди в час останній,
коли сонце перестане вже світити,
так дивились, коли волю променисту
у крові кати ізнову затоптали.

Та у мене в голові була вже думка,
постанова ясна виросла й назріла,
я взяла його мерщій за мокру руку
й повела по темних, вогких, слизьких бруках.
Серце збуднене рве кроки гнати, гнати,
гідність йду свою від злодіїв забрати!
Він послушний йшов, як автомат безвільний,
і не чув уже ні холоду, ні болю,
знала я, що всі літа далекі наші
в голові його проходили чергою...

Гей, літа, чому нема вам повороту?..
«Але, серце, змовч, не плач і не щеми ти,
я іду, як йдуть до сонця, все струснути,
усю ганьбу за собою залишити!»

Так ішли ми через площи спорожнілі,
поліцай лише ховавсь у плащ гумовий,
та ще хуліган за пам'ятник тулився.
З-за подертих хмар дививсь байдуже місяць.

Аж спинилась я під брамою одною
і настирливо застукала рукою;
і ліниво заскрачала чорна брама,
й хмурий сторож нас зустрінув матюками.
«Тихо ти, старий, даруй, грошей не маю,
за твій труд нічний тобі не заплачу я,
ех, та щоб ти знов — велике свято в мене,
інше все пусте! Востаннє послужи».
«Йди вже, шлюхо, йди, та гостя цього твого
к ста чортам хіба пропутити б мітлою».
У брудній норі мої колеги спали,
там на сіннику його я посадила,
а собі шнурка малого відшукала,
зачекати тут хвилиночку просила
і побігла швидко ніччю вулицями.

Гей стоїть гора над містом гостроверха,
у зелену шату лісу тепло вбрана,
на шпилі її зеленому, крутому
 побудовано з палів стрімчасту шпичку:
серед лісу пруться шрубою алеї,
причепурені, обставлені стільцями.
Вдень ідуть сюди убрани, гладкі люди,
для здоров'я свого роблять моціони,
а обдерти і голодні ходять ніччю,
від негоди в лісі захисту шукають.
Тут тепер холодний вітер шарпав гору,
між гілляк розкидав хворі мряки,
на вершку летів стрілою; швидокрилий,
намагавсь мене зірвати і жбурнути
на те місто, що глибоко підо мною
розляглося панорамою чудною.
Я і місяць розглядалися з-під неба:
вежа ратуші гранясто, чорно пнялась,
і бані церков надулись, як балони,

далі, де найбільш горить реклам мінливих,
там міський театр поважно розложився.
Місто рідне, місто колірно прекрасне,
я твоя,— ти неприступно не мое!
А ще далі, із костьолу Магдалени,
в небо рвуться дві стрілчасті горді вежі,
і горить вокзал вогнями величезний,
де сьогодні шлях урвався мій старий.
...І полізла я на шпичку дерев'яну,
і кінець шнурка до неї прив'язала,
і на шию тонку петлю наладнала,—
це струсну із себе ганьбу враз з життям.
...Гей, а хіба ж я раніш того не знала,
як глибоко честь і гідність потоптали,
як за мною щогодини, мов камінням,
брудним іменем моїм услід жбурляли;
або як мене приходили «спасати»
шапудровані старі побожні «сестри»,
і душа така невдячна, затверділа
їм й слізинки покаяння не пролила?
Бо коли я йшла голодна вулицями
(а за шибою нероби над банкетом),
то була мені умова невмолима,
на камінню твердо писана багнетом:
«Маєш дозвіл існувати, хліб меш мати,
як дасися над собою нам ругатись,
а як ні, то можеш петлю закладати».
«Сестри» душу йдуть на гвалт мою «спасати».
А коли я йду осінніми ночами,—
дощ за ковнір, а тут вряд залізні брами
до кімнат близкучих, тихих і пестливих,
але це для тих істоток пустотливих,
що їх зміст життя — уста кармінувати,
їх в суспільство вклад — нароблене з'їдати,
тим собі вони в «суспільства заслужили»,

а мене залізом брам відгородили,
в ніч на брук мене жбурнули в дощ блукати,
а у час нудьги прийшли мене «спасати».
Тіло, тіло йдіть спасати, а не душу,—
щоб душа в мені держалась — їсти мушу!
Попід вулицями міст течуть ринштоки,
в бруді там жіноча гідність захліснулась,
і свою я теж за хліб туди жбурнула,
бо до вибору мені дві петлі дано:
це для гідності одну, другу для тіла,
а порвати їх також мені несила.
Він мене лише зустрінув, лиш зобачив,
не докори мені кинув, лиш жахнувся,
рву я петлю свою першу, йду у другу,
враз з життям скидаю ганьбу, рву наругу.

Неначе викуте в скалі,
величне місто розложилося,
як гіmn у честь, що на землі
все людській праці укорилось,
як образ, що Сучасність — плід
минулих поколінь і літ.
Великий людський колектив
веде в віки свій труд в природу,
початий в сутіні віків,
і ми лиш мент того походу —
борні, але це дано нам:
в майбутнє прорубать напрям.
В кімнатах ясних, мов пташки,
в шовках ростуть ясні дівчатка,
а з пивниці бліді цвіти —
сестри мої оченятка;
її літа рахує брук
і жде в обійми слизьких рук.
Сестричок бідних тисячі,

що їх життя в зашморгу буде,
а я над містом уночі
на шпилі стала, мов для суду,
під їх очей питливий зір,
і вже я — мов у лапці звір.
«Ти вже шляхом життя ідеш,
ще поки ми лиш виростаєм,
який напрям ти нам проб'єш,
що його далі вести маєм.
Чи й нам таким шляхом іти?
Чи це є вихід?.. Так, як ти?..»

Гей, та радість, та нестерпна, та жаїуча,
рве, спішиться смертю гордість відкупити.
Стій! Думки яркі різнули гостро мозок,
бачать очі знову, жахітно відкриті:
«Глянь,— а місяць тобі світить,— глянь додолу,
з глиби місто пне до тебе свої вежі,
ти ту працю обміркуй і передумай,
відгадай, хто того твору будівничий,
його рук і літ число велике вичуй,
його імені вимову назови».

Дозрівають, проминають покоління
і на землю кожне праці шар складає,
це ж той ґрунт, що з нього наше йде коріння,
за майбутнє тільки ми відповідаєм.

І усі ми однаково будівничі,
що весь світ на спільній дім собі будуєм,
тому в світі я цей голос владний чую,
з чину кожного суворий здать рахунок.

Тож нехай і згину я в зашморгу тому,
що заплутали нас в ньому чужоїди,—
раб же той, що в петлю панську тихо піде,
я йду петлю рвати!

Згинуть — так між грому!
Хай лиш я одну цеглину розхитаю

у філярах, що на них держиться лад цей,
як рахунок, з чину слово буде владне:
«Уперед!» Так, це є шлях, напрям і вихід!
Як повішусь, хоч вгорі над цілим містом,
то чи хоч, щоб ситим жаль був або сором?
Труп сенсацією їм, а не докором.
А як кат з борні на шибеницю втягне,
буду їм немов упир важкий. Над містом
і над цілою країною зависну.
І як буду я повішена висіти,
хай, як дзвона, мене вітер розколише,
до зашморгнених усіх хай вістку несе
і у їх серця ударом мідним вдарить.
І у марші тім протесту грізних криків,
що серця людські до чину бунтом будить,
моя петля теж одним із криків буде,
моя петля теж підсилить гнів великий.

1932

ПІСНЯ З БЕРЕЗИ

Поема

Наче лук, моя думка напнута,
мое тіло стужніло в напрузі:
чи досягне, чи буде вам чутен
спів останній мій, може, о другі!

Є тут поле, дошками забите,
ганьба, скрита від людського ока,
вкруг штики стережуть таємниці
двох червоних, муроуваних блоків.
І не видно, як ми за парканом
тягнем керат, валусмо шоси.
як вмліваємо, палками гнані,
коли важкі бетони виносим
чи як, вергнуті диким наказом,
ми на ліктях повземо в болоті;
та кпимо ми, бо нашого духу
у болото їм вергнути годі.
Ми сміємось, бо ми переможці,
хоч кати скаженіють над тілом;
з нас не вирвуть відступництва слово,—
ні! Нема на землі тої сили!
Вгору ж дух наш несплямлено чистий,
тихий мир твій незламного гарту.
Друзі! Це є мій спів особистий,
дзенькіт сталі в рядах авангарду.

* * *

Добре ворог цінив мою працю,
щедру ворог зготовив розплату:
білі тіні Ванцетті і Сакко
обіч мене — їх третього брата.
Добре, мужні,— як згинути треба,

ви ж нас гинути гідно навчили.
Вгору ж, пісне моя! Аж під небо!
До кінця продзвони, повна сили!

* * *

У закутому холодом світі
дико вили вітри над землею.
Стягнись серцем і ніжність убити,
не будити б вже пісні моєї...
Аж сніги розтопилися зливно,
і, протхнувшись, задихало поле,
і в болоті понурому дивна
наближалась весна у неволі.
Птиці в сонці летіли і в серце
мене зраницли криком весняним;
і нараз сколихнулось у герці
серце людське, повіки незнане,
те, що в мене, пристрасне і вірне,
завжди билось так міцно і скоро,—
і вже знав я й розкрився покірно,
коли серце бурхливе говорить.

* * *

Над широким, широким помостом
тоскна лампка горить сумовито.
Це не є помордованих кості,
простирадлами смертними вкриті,
це не є кладовище воєнне,
хоч стоять, мов надгробки вояцькі,
в головах таблички поіменні.
Ні, це сон наш такий березяцький.

* * *

Хай же вільно тепер мені буде,
хай востаннє собі ще дозволю
сколихнутись схвильовано грудям
і впиватися тухою й болем.

Я, хто всі почування і сили
в тверду грудку сталеву заціпив,
кину серце своє скам'яніле
в ніжну купіль, у запахи липи.
Йдіть до мене, всі барви, всі цвіти,
все, чим юне життя променіло,
хочу вами безтязмно упитись,
прагну зранитись гостро і сміло.

* * *

Ви, ночами ісходжені села,
вірних друзів сурова громадо,
я проніс свою вірність, мов келех,
над проваллям вагання і зради.
Знаю голос суворий, жорстокий,
знаю радощі громадянина,
але хочу в ту ніч одиноку
бути батьком, і милим, і сином.
Ніч глибока, Береза глибока,
а я серцем до тебе спішуся.
Чи ти чуєш ці спізнені кроки?
Це дитя твоє рідне, матусю.
Десь ти є там, старенька і сива,
оніміла у лютому болю.
Що ж, ясну, бач, таку і вродливу
син твій вибрав і висватав долю:
вибрав долю — палаци багаті,
вибрав долю — розкоші, вигоди,
як на старість викохує матір
заздрим людям на заздрість і подив.

...Хто же це викрав твій скарб найдорожчий,
звів у світ твою рідну дитину
і ножем твоє серце полоще
з того часу, як викрали сина?
Чи сама гультяя ти зrostила,
що покинув невтішну матір
і у скелі життєві щосили
власне тіло поніс розбивати?
Прощаю, моя матінко сива,
добре знаєш, любима, сама ти
материнства часів твоїх диво:
уродити й для світу віддати.
Прощаю! І в прощанні мойому
більш любові, і пристрасті, й шани,
як в синків, що тримаються дому,
а трусливістю землю поганять.

* * *

І ще друга із серця навиліт
тепла ніжність рікою спливає,
ніби тиха і мліюча хвиля,
незмірна, як води Дунаю.
Це до тебе, мій хлопчику, сину,
мудроокий мій друже п'ятьлітній!
Може, більше тебе не зустріну?..
Як не вздрію тебе вже, як загину,
хай же з серця тобі заповіт мій,
щоб у долі сирітській зрадливій
ти повік не зазнав недостатку,
я роблю, наче батько дбайливий,
що лишає маєтки у спадку.
Я твій батько, твій любий товариш,
щедрі скарби тобі запишу я,—
хай ще очка сирітські розхмариш,
хай тепло моого серця почуєш.

Перший скарб,— буде легко з ним жити
і ніколи не страшно вмирати,—
це любов безграниця до світу,
що усе твоє серце захватить.
Світ лихий тільки плазам безкрилим,
що калічно живуть лиш собою,
і ганебно страшна їм могила,
бо урве все, що змістом було їм.
Ми ж, усміхнені смерті в обличчя
і спокійні, ідемо на страту;
ми — це шлях, що хвилює, і кличе,
і побідно іде понад гратеги.

* * *

Виростаєш на плідному полі
до призначень, відомих завчасу:
ти ж зростав на руках у громади,
що наш прапор пронесла у маси.
Ти ж був там, де в скривавлені жнива
у розпуці зірвалось повстання
і відчаєм, і кров'ю, і гнівом
під багнетами впало востаннє.
Будь же гнівним і гордим трибуном,
щоб, як свідок, сказати перед світом
про незнані поліські комуни,
у болотах розстріляні скрито.
Це ж тобі сиротою зростати
в тіні шибениць панського суду.
Стисни п'ястку, дитино. Клянися:
«Я із того росту. Не забуду!»
Чистим серцем ти змалку почуєш
справу правди твоєї і честі:
як на полі борні упаду я,
твоя черга наш прапор піднести.
О дитя, бачу дні твої ясно:

пронесеш ти цей стяг і розвинеш
через звалища поривів згаслих
в нашу прагнену волі країну.
Поки ж іншого щастя немає,
як за щастя майбутнє вмирати.
Вгору ж, пісне! Розлийся, безкрайя,
пісне сина й товариша тата.

* * *

Над землею, як пісня утиші,
вже із тьми виквітає світання.
Дозволяю,— нехай же сколиш
найхвильніше у серці кохання.
Це у тузі до тебе лечу я,
весь навіки тобою пройнятий,
до колін припадаю,— ти чуєш,
о моя ти, моя ти, моя ти!
В нашій стрічі хвильним океаном
мого щастя безмежжя, о ясна!
І до ласки долонь тих коханих
моя туга ніколи не згасне.
Хай кільчастих засік не звалити
нам у царстві скаженого змія,
та навіки, навіки в мені ти,
і крізь віддаль навіки в тобі я.
Де в завзятті заціплені зуби,
де зусиллям тримаються в горі,
там бояться оспівувать любих,
там пісень про кохання не творять;
стережуться, щоб туга барвиста
малодушності в них не збудила
і принадою ласк променистих
не здавила і пориву, і сили.
Чи ж таке воно, людське кохання,
ясним очам назустріч відкрите?

Ні! У шані себе не споганить,
хто в собі хоче квіти ростити,—
і з розпухою в очах дитячих
 стала б ти і не вміла сприйняти,
якби я і держався, ледачий,
за кохання, а честь свою тратив.
Хто — наклепник — слиною забрудив,
хто — плавун — так калічно спотворив
те, що поривом сповнюює груди,
те, що душу вистрелює вгору!
Нас любов з шляху честі не зводить,
нам на крилах вагою не висне:
спів любові — як пісня свободи,
ясна й горда кривавляча пісня!

* * *

Намалуйте фрагмент невеликий загорожі
з кільчастого дроту,
що, поплетений плутано й міцно,
замикає шляхи перед нами;
між стовпами натягнутий злобно, всім дорогам
в майбуття супроти,
злими, ржавими звоями звитий і
порослий наскрізь бур'янами.
А на сплеті колючок надіте, мовби грудка,
що лет у розгоні
в мить жахну об залізо розбила,—
ластів'яче, пташине тіло,
на дощах споловіле, поблекле,
сльоти вигризли очі зі скроней,
і, мов крик онімілий, між дроти уплемісся
поламані крила.
Наче блискавка бистра шугала
у блакитному дні весняному,
життєрадісні брала віражі,
пісню серця вкладаючи в крила,

в лопухах не доглянула зради,
людську злобу у щасті забула,
мент — і груди залізом роздерла,
ржаві кільця крізь серце пробила.
Ні, понурого змісту цих дротів
не збагнути пташкам; не повірять,
що прекрасна і наша с доля на землі,
як судьба ластів'яча,
бо, хоч кров наших стіп росить шлях той,
і важкий, і тернистий без міри,
та ми бачим в екстазі — веде він
до незнано прекрасних призначень.
А ті дроти,— о чуйте ж, крилаті! —
це одна лиш відщеплена зграя,
у окреме мертвяцьке плем'я
на сліпому шляху звиродніла,
і нікчемним зусиллям зі шляху
між колючки засід забирає
тих, що в лавах найперших походу
найбуйніше серцями горіли.
Але похід крутими стежками в гострих зломах
спиняється вперто,
і ніколи знеможених ніг ми не звернем
на шляхи відвороту,
і завжди — очі в даль променисту,
хоч не раз треба груди роздерти
так, як пташка в іржаве залізо.

Це фрагмент березяцького дроту.

* * *

Де ми тягнем каміння фургони,
при червоній цеглястій дорозі
ще один є будинок червоний
в ще одній дротяній загорожі;
ще один поліцай з карабіном
стереже гробову його тишу.
Хто у карцері цьому не згинув,
про завітне спіритам опише.
Костеніє ослаблене тіло
на бетоні, з одежі обдерте,
і повзуть люто зимні хвилини,
і повзуть... до побіди... до смерті...
Може холод думки заморозить,
у омлінні б усе перенести.
...Зміна варти; загримають в двері,—
відкажи їм, замучений: «Єstem!»
Та ще розум панує над тілом,
що вартує твій мозок свідомо,
аж надійде той час, що ти цілий
вже загубишся в недузі злому.
Лиш, як верне притомність, помітиш,
що лицем ти розбився у стіни,
як блудив у кошмарах засвіття
через дні й вартових переміни.
Знов хвилини потягнуться мляво,
і пронизує холодом шкливим,
аж приходить найстарший диявол,
як стараний хазяїн по жниво:
зрадно цінить досвідченим оком,
може, чуйність твою заколише,
може, ти непритомно, рукою,
на ганьбу свою душу запишеш.
Спокушає, і манить, і вабить,
в ясний світ кличе юність шалену.
— Відійди! Батьку зради й падіння!

Сатано! Відчепися од мене!
Чорний вид твій, а стать — черевата,
голос-злодій вкрадається м'яко.
Не за добрість від племені kata
заслужив ти блискучі відзнаки.
Не споганю я світу собою.
Геть! Не дам собі видерти честі! —
...Знову ніч. Знов тобі щогодини
чобіт гупає в двері, чи «єstem».

Ніч. Лежить загибаюче тіло,
не підноситься більше з бетону,
тільки ж все з-між ребер зціпенілих
рівно й сторожко серце ще гонить:
«Тук-тук, тук-тук!..» Я чую... я чую.
Вірне й пильне, питаєш недаром.
Обіцяю: я є і я буду
до останнього
твого
удару

* * *

Поміж дротів кільчастих, мов жала,
під важкою стіною катівні,
як завжди, для знущань ми ставали —
два ряди нумеровані, рівні.
А за нами, за каторжним полем,
там, де трави ізганьблені мордом,
сонце йшло так пестливо додолу,
небо кликало, чисте і горде.
Лютий Питель знущався над нами,
а вгорі, над понурим тим домом,
із півночі змагались
буревійні ішли хмароломи.
Дивнатиша ще долі стояла,
й захід неба ясний і привітний,
а вгорі мовби кам'яні звали

йшли, як ми в попередньому квітні.
Мовби скелі валилися дивні,
в мертвій тиші крушились понурі,
і так билося — тихо і рівно —
наше серце, розкохане в бурі.
І такий був пустий і плюгавий
лад катівський сліпих лиходіїв
проти того, як в доблесті й славі
йшло життя і змагання стихії!
І нараз із небес отих гнівних,
наче клич, щоб не падати в горі,
буйно й радісно з хмар загримів нам
перший грім, молодий і бадьорий.
Впали краплі дощу, наче сльози,
непотрібні, геть струснені з ока,
і відкрилося серце на грози,
і сприймало глибоко-глибоко.
І ми слухали й чули в напрузі
мови неба у серце відкрите:
«Тільки видержіть! Видержіть, друзі!
Не захмарте тучами світу!
Ви чи хмари?! Людина чи буря?!

Світ один і прекрасний в поході.
Хто почув себе часткою світу,
того вбить чи застрашити годі!»

...І хоч зірвані криками ката,
що прогнав нас у дикому герці,
ми летіли, мов зграя крилати,
в світ на крилах, що виросли з серця.

1937

ЛЬВІВ

Поема

ЗАСПІВ

Навік вчарований тобою,
я, крізь ненаситну любов,
тут ритм цей кований присвоїв
твоїх чудових строгих строф.
На грані горя і розлуки,
коли вже опадали руки,
нектар Твоїх цілющих слів
вгамовував і біль, і гнів.
Ця повінь життєва, блискуча,
що полонила зір мені,
учила дні любить земні
крізь глум, і злобу, і горя тучі,
і Твій, міцніше від усіх,
до цього кликав сум і сміх.
І ось, коли в прибитім Львові,
поміж огидою панів,
невимовленним, лютим словом
мене здавив мій жаль, мій гнів,
і, в непорадному кипінні,
слова б я важив, як каміння,
я б із гнівних, пекучих слів
бича на них страшного сплів,—
та як?.. Чи бризнутъ чадом злоби
і жало іді піднести
або повітря потрясти
гірким прокляттям на неробів?..
Не знав я, загубившись духом,
аж — диво! — раптом зазвучав
мені знайомий ритм... Я слухав...
Я весь напруживсь... Я вже знав!
О доле! Правди життєвої!
й любові до життя такої,

від Пушкіна, ти дай мені
у нелегкі життєві дні!

І

...Чах!
Ч-ш-ш-ах!
Стелиться шлях,
шлях у минулих і будучих днях;
пристрастъ руху, у сталь закута,—
жити — це їхати, вмерти — стояти.
Чах! Чах! Чах! Чах!
Перси крицеві напружити парою,
стопи сповити гарячою хмарою,
рушити круто сталевим плечем,
хай далечінь нам під ступні тече!
Виклик просторові свистом крилатим,
рельс безконечність струнку здоганяти,
доти життя, доки їзди,—
лиш мертві стають назавжди поїзди.

Отак вплітаючи свобідно
слова в коліс розмірний стук,
крізь землю не свою, хоч рідну,
на південь їхав поліщук.
У поїзді напівпорожнім
не раз змінялись подорожні,
а він лиш по вимозі прав
білета дзюбать подавав.

Я всіх вас зацікавлю широ,
о українські читачі,
я відслоню вам, ідучи,
білет моого пасажира,
хоч сам він зовсім не хотів,
щоб хтось підгледів напис: «Львів».

Багато на шляхах кресових
розставлено очей і вух,

зачаєніх напоготові,
щоб приловить твій кожний рух.
Гляди, щоб ти не в'їхав, брате,
та до Іванової хати...

Та поки їде мій обранець,—
а довго їхати йому,—
я вас запізнаватиму,—
та цур — без прізвищ! тут обстану,—
без цього краще взагалі!
на нашій не своїй землі.
Уздрів він світ перед війною
в країні вбогих постолів;
дитячі літа десь провів
в недолі «біженщини злой»
і з батьком стомленим уздрів
шматок імперії царів.
Як даль простору від заходу
аж до Алтайського хребта,
містилась і в душі народу
та несяжна широта.

Війна ж злочинна скаженіла
по волі диких царенят,
мабуть, щоби розкрився цілий
самодержавний, лютий лад,
щоб кості зворушились знову
Залізняка і Пугачова
і щоб прорвавсь з усіх віків
народний, буреносний гнів.
І ось назріли дні розплати
за ріки крові, за війну,
за всю страшну старовину,
за кабаки і каземати,
та «біженець» якось собі
не вгледів місця в боротьбі.
Додому батько повернувся,
та тут лиш був бур'ян і тиф,

а голод злобно посміхнувся
і в яму батька повалив.
Мов цуцики, розлізлись діти,
і як вдалось їм пережити
оту свою життя весну,
вони й самі вже не збагнути.

Між тим в жорстокий факт стверділо
те, в що не вірив поліщук:
старанням злих чужинних рук
кордон розтяв народу тіло
і те жахливо розділив,
в чім спільний пульс віками бив.
На схід дивились наші лиця,
зі сходу струї наших сил,
там нашої снаги столиця,
душа від предківських могил.
Дарма панки з Варшави хочуть
на себе звести наші очі:
чужий і злобний є їх світ.
Ми зачаровані на схід.
... Так. Трудно, справді, говорити,
як виростали й вчились ми,—
у Польщі стежка до освіти
куди крутіш, як до тюрми.
А скільки я стрічав у нас їх,
отих чудесних дітваків,
що їм вогонь знання горів
в очах, мов вовченята, ласих.
Ось мій герой: пізнанням світу
так радісно почав був жити
і просто дивно полюбив
науки зброю — звена цифр;
і він, напевно, інженером
деінде виріс би палким,
та загорнули геть між тим
його цікавість інші сфери:

далеко шлях ясних відкрить,—
тут панський гніт, мов мур, стойть.
А далі, це вже зрозуміло,
у нас поліція не з тих!

Раз! — і за грati посадила,
що і оглянутись не встиг.
В катівських лапах дефензиви
взяв перше хрещення правдиве
і вперше із розмов в тюрмі
марксизму ази зрозумів.

Чи ж треба вам оповідання
про сльози материні й труд,
в'язниці перший рік, і суд,
і знову з волею вітання,
і знов знання й запалу вклад,
і знов «спочинок» поміж грati?

Отак він ріс і так він виріс,
лицем обернений на схід,
і скрізь ясний свій усміх виніс —
крізь темінь грati, крізь праці піт.

Так ріс герой мій, а на сході
росла країна наших мрій,
крізь сик гадюк, крізь перешкоди
упертий шлях значила свій,
і, виглядаючи зусюди,
так спрагнено чекали люди,
чи вдасться в діло переліть,
у горду дійсність сон століть.
І нам у грудях дух спирало,
як на вкраїнській на ріллі
сталеві загули джмелі;
і ми побідно святкували
турбін дніпрових перший зрух
і між народів дружби дух.
Так. Ну, і старчить вам тим часом
тих для знайомства пару слів:

пробачте, бо з героєм нашим
ще мушу встигнути у Львів.
Давно цікавив і тривожив
його незнаний дивний Львів,
столиця рідних земляків,
таких самих чи інших, може?
Він стежив, скільки міг, здаля,
чим дише галицька земля.
Але він сам не сподівався,
щоб інший вид галицьких нив,
із мли світанку показавшись,
таке вражіння учинив.
Хотілось витягнути руки
з вікна на збіжжя і на луки
і крикнути селам і землі:
«Прийміть! Я ваш, а ви мої!»
А ось ввійшли вони — краяни,
у повстяних капелюхах,
поважно радять: «...най тя шляг!»
Мовби з книжок Франка Івана
зйшли готовим образком
погуторить з поліщуком.

Пізніше — міста панорама.
Спинивсь на рейках паровоз,
поважно входить пишна дама
з букетом дивних тубероз.
За нею вмить панок оглядний
роздипавсь у привітах складних:
— Щаслива зустріч! Бракне й слів.
— Ви, пане радник? — Так, у Львів.
— А ми у справі фортец'яно.
— Ах, з донечкою! Де ж вона?..—
А поліщук коло вікна
вже підглядать не перестане:
вивчай, вивчай — оце вони,
живі українські пани.

В вагоні щораз гомінкіше,
пристанки щораз то частіші,
і виглядають звідусіль
кубелечка затишних вілл.
Заскрготали семафори,
і між десятки поїздів
поліський гість свій рейс уплів
в людської праці горде море.
І враз стемніло ув очах:
їх угорнув вокзалу дах.

Як лісові зелені гори,
дівича, первісна земля,
так це, що людські руки творять,
до серця хвильно промовля.
Задовго він в селі глухому
жив поміж лісу і соломи,—
тепер усім еством своїм
сприймав вокзалу гул і грім.
Життям вже вулиця кипіла,
і між бабами з молоком,
що йшли, як в бій, на місто ціле,
і він йшов долі хідником.
З боків палаці пнулись вгору.
Весь п'яний, радісно, суворо
він заглиблявсь у місто. Хай,
ми тут скажім йому: «Прощай».

Не кожний любить, щоб по місті
ходив за ним слідами хтось,—
біда, кому це довелось,
хто слід свій не замів начисто.
Нехай. Ми тут його лишім,
ми ще зустрінемося з ним.

Гей, вліз ти; Львове, в котловину,
вмостиився між чудних горбів!
Не рідним був тобі я сином,
а все ж тебе я полюбив.
Люблю порою весняною
на замок стежкою крутою
зіходить на зелений шпиль
і зорить, мріючи, звідтіль.
І думкою люблю згортати
з твоїх горбів життя віки,
коли тут ліс стояв крислатий,
у сяйві весен гомінкий,
коли ніякому Данилу
ще будувать тебе не снилось.
І так відгадую згори.
який тут гомін говорив.
І знаю я: рікою часу
йде світ в безмежя перемін
і, що було, зміта відразу,
а свіжеє веде на кін.
І море прапорів червоних
крізь млу ввижається мені
у близькій вже далечині,
та юрби з радістю у лоні.
О щастя, що без краю й меж!
Ти, воле, там же є! Ти ждеш!

Ну, що ж, таки вже треба знову
героя нашого знайти.
Ось він півроку, як у Львові
у ґрунт він пробує вrostи.
На Льва Сапеги темні сили,
щоправда, голову крутили —
чому і як, та накінець
таки пустили, хай їм грець!

Ось у маленькій молочарні
він за п'ятнадцять грошаків
щодня собі ощадно й гарно
вивча з газет цей начеб Львів.
А все без реготу не може
дивитися на — зжалься, боже,—
«національний Піемонт»,
що розгорнувся тут у фронт.
Бо, починаючи від «Діла»
аж по усдепівщини труп,
пливла з усіх газетних труб
реакція чорніш чорнила,
немов у перегонах взвиш:
хто огидніші, хто безстыдніш.

А де ж є тінь Франка Івана,
що впала владно тут на Львів,—
невже ні з чого не прогляне
тут гордий дух каменярів?
І тільки сірий Юр звисока
шпигує єзуїтським оком
у школі, у просвіті, скрізь,
щоб ворог тьми де не проліз.
Де ж тут є ти, Велика Зоре,
Вкраїно гнівна чорних мас,
яку на пана вів Тарас,
де Лесині слова говорять
і духа вільного ведуть
на поступу і волі путь?!

Чи ж це Шевченкові нащадки,
оті поети-паничі,
що в них кишиТЬ у віршах гладких
від «княжих мужів і мечів»?

Що він найбільше ненавидів,
на що прокляття гнівно кидав,
на диких феодалів час
облизується наш Парнас.

Із Коліївщини пожару,
із гніву чорних кріпаків,
як море, хлюпнув його спів
і в рабство молотом ударив,
а із онуч магнатських ви
свої зробили хоругви.

Ну, певно, тону завдавали
тут паничі й поміщики,
що з України повтікали
на європейські смітники,
і мрію пестили в любові,
щоби стоптать Вкраїну знову,
і чобітьми чужих полків
зчавити лад робітників.

Чи можна в них було шукати
хоч краплі змісту наших стріх,
щось з наших болів, мрій і втіх,
і нашої жаги розплати
із нашим ворогом, що тут
нас гнобив у лабетах пут?

Диви, Україно Західна,
та це ж Кобленція єхидна
прийшла ворожа і чужа
і тут вигострює ножа!

А ти потрійно зносиш, бідна,
і власних плідних паничів,
і з-над Дніпра утікачів,
і окупантів. Ех, Західна,—
зумій свою дівичість ти
в таких обіймах зберегти.

Бурлив по світі гнів народний,
а тут в погорді, як в бездонні,
пропасти мусив укінці,
хто чорній не служив руці.

Та друг мій знов і ту відмінну
Вкраїну чорних передмість

і був у ній не зайвий гість,
а вже її любимим сином.
Він знов Вкраїну робітничу,
де із мозолистих долонь
росли угору інші кличі
і іншої борні вогонь.
Знав скриті гнізда профсоюзні,
де в боротьбі, немов у кузні,
виковувала кривда й гнів
шляхи у сяйво інших днів.
Але тепер вона мовчала,
Вкраїна чорних передмість,
її пісні лиш тюрми знали,
а серце гризла лята злість.

І я тебе, робочий Львове,
я знов також тебе тоді,
як волю жить завітом крові
ти ствердив у вогні подій.
І голос твердий і великий
мене, убогого, покликав
і владним голосом навік
своїм співцем мене нарік.
— Співай! — казав суворий голос.—
Скажи, чи не зродився ти
з самих глибин моєї долі,
з дверей батрацької нужди?
І чи не був твій шлях завчасу
шляхом усього твого класу,
чи не стояв забитий світ
тобі від наймолодших літ?
І чи не був за хліб насущний
тобі і гніт, і піт, і труд,
і чи не все, що зніс твій люд,
це зніс і ти, і чи не слушно
казатъ,— така й душа твоя?

— Так є! — відмовив тихо я.
І знов суворий, твердогранний
і владний голос я почув:
— Тому тебе, ти мій обранець,
своїм знаменом позначу.
Тобі я ласку приготовив
моєї щирої любові,
і посланцем моїм підеш
в життя проваллями без меж!
В найвищім пориві народу
осягнеш ти його зеніт
і дно знущань невольних літ
візьмеш од ката в нагороду,
щоб так засвідчити усе,
що тільки твій народ несе!
Які лиш по твоїй країні
тортури ворог насадив,—
це все тобі. Тебе віднині
благословлю сувро: йди!

III

Весна вже розцвітала. Місто
немов скупалося у ній,
немов був кожний камінь чистий
і кожний усміх молодий.
Ще ніччю важко спали люди,
не гідні бачити і чути,
як життєтворчая весна
спливала в тайні з неба дна.
Ta вранці їх крізь вікна хати
немов якийсь чудовий спів
залив і душу всю обмив,
й вони, упоєнням пройняті,
мов діти, вибігли кудись;
в блакить очима сміючись.

Поглянь же: вулиці які,
як вимилося місто ціле!
Поглянь: мов шовк, зазеленіли
за ніч таємну травинки,
і між фасадами з граніту
повітря золотом налите,
немовби подих морських бриз
ті мури полоскав наскрізь!
Поглянь: у вулиць преспективі,
куди біжить палаців ряд,
міський, ще вчора мертвий, сад
ожив зелено ніжним дивом.
Хвильніше кров кружляє в жилах
і в стиглих лонах у дівчат,
і легіт пестить юне тіло
крізь тонку війність легких шат,
і вчать спокусливо вітрини:
лови в житті весни хвилини
і світ цей, знову молодий,
всім тілом безтурботно пий!

... Та що це дисонансом прикрим
вдирається в красу весни
і лад псує? Ах, це вони!
нерадий зір причину викрив:
це безробітні. Що звело
сюди іх, на бульвару скло??
Чи не зійшлися вони навмисне
убогим виглядом своїм
умерто в очі, лізти всім
протестом уїдлизо-злісним,
і це с мовою їх така --
світ упокорити, злякатъ?
Ні, ще страшніші вони попросту
з нір повилазили німих,
де мусили ховати кості
від люті холоду зими.

Це тут, під небом, їхня хата,
у їх роках немає свята,
і в цілому житті, мабуть,
вони нічого вже не ждуть.
Не можна вже було замкнутись
в палац, у власний вир життя,
як грізні кігті голод лютий
над передмістями простяг.
Не можна в розкошах багатим
вже безтурботно потопати,
коли їх світ аж від підстав
такою раною зіяв.

Весно! Що мовить твій трагічний,
твій лиховісний колорит?

...Знімись же, пісне, і гори,
вогнем розсвічуючи вічність,
і клич її: вона прийде,
Весна нова для всіх людей!

IV

...І на великдень, видавалось,
звучав брехливо дзвін церков.
Нараз почули люди: сталося!
На міста брук проллялась кров!
Проллялась кров. І згас у Львові
попівських свят поблеклий чар;
струснув людьми оцей зудар,
облуда прощення й любові
розкрилась. Дійсний, голий зміст
устав на весь брутальний зріст!
Не бог воскреслий в білих шатах
вістити мир землі прибув.
Ні! Поліцаї правом ката
в голодну цілили юрбу.
...На другий день, немов на прощу,
на місце морду люди йшли

і питання якісь несли
в очах крізь ту зловісну площу.
Та кров вже змили злодії,
щоб скрити злочини свої.
Лиш роззолочена кав'ярня
проваллям витончених шиб
відслонювала незугарно
покоїв спорожнілих глиб.
І очі людські вкруг шукали:
тут чорні вбивці утікали
від мас, а тут тіла на брук
упали від бандитських рук...
А Львів бідняцький свого брата,
що смертно впав від рук катів,
збирався завтра поховати,
на кладовище віднести.
Пан воєвода, мов патрицій,
з глумливим усміхом на пиці,
волів би закопать вночі.
То що ж, як чернь і покричить...
Хоч, певно, щоб не забагато!
Тож на найближчий з цвинтарів
із шпиталю без зайвих слів
нести і тихо поховати.

V

І ось прийшли. Майданчик тихий
під шпиталем, під домом для
змагання з болем, не для втіхи
вкрив люд мовчазний, як земля.
Замовкли враз трамваїв шини,
і місто ціле в ту годину
геть вирвалось з упряжки днів,
сказало, затрусившись: — Ні!
Прийшли заплямувати злочин,
прийшли, як свідки, понести

обвинувачення на тих,
що у брехні сховатись хочуть.
О, ще діждетеся, пани,
із куль завісу добрих жнив! —

Ітиша над людьми могильна,
над тисячами тих голів,
в ній плач захліснений і гнів.
Відкрились голови невільно:
це нуждаря в труні беруть
з трупарні у останню путь.
Ідуть Пекарською, крізь Львів,
на кладовище бідняків.

Та що там сталося? Раптом похід
мов розірвався на два кусні.

— Не відставайте анітрохи!
— Щільніш держіться при труні!
— Рівняйтесь з чолом походу!
А що це?!.. Знову кров, як воду! —
...Посеред вулиці в крові
убита жінка... Стань же, Львів!
Схилившися на тротуарі,
дере робітник бандажі
з сорочки. Без чуття лежить
блідий, поранений товариш.
Вперед!

Лишень на жінку вбиту
вінка хтось встиг ще положити:
його на гроб вона несла,
його собі тепер взяла.

Це трьох дітей голодних мати,
четверте билось в животі.

Не завагалися кати
по ненароджених стріляти.

Вперед! Здригнеться навіть смерть,
як серце болем повне вщерть.

...Ні, нам не вільно у спокою

крізь місто сумно перейти:
всю площу перегородив
подвійний ряд тих псів у зброй.

На робітничих раменах
іде, колишеться труна.

...І враз заграли скоростріли...
Світ згаснув. Сонце потемніло.

Гарячих куль страшна коса
шмагнула масу. Скочи шал.

І раптом сотні рук звалились
на кулемети голіруч.

Вдавилися, заткались стріли,
і тріснув чорних псів обруч,
немов нікчемне павутиння!

Смерч людських тіл і смерч каміння
пішов крізь площу. Перед ним
здмухнувся панський блиск, як дим.
Устав народ. Хто горе сіє,
страшний збирати буде гнів,
і за наругу з тисячів
його зітрутъ колись, як змія!

Проснувся лев. Хоч часом спить
він важко ряд десятиліть.

І знову кулеметів рила
з-під вбивчих рук заговорили,
і — що це?.. — кулі підтяли
тих, що труну вперед несли.

І лютє пекло закипіло
багнетів, куль і голих рук,
де перевернена на брук
лежить труна у зливі стрілів.

Який же Гойя угорнув
у жах ту ввергнуту труну?..

Ні. Знов у марші до могили
вона колишеться вгорі:
її — свій стяг — оборонили

грудьми й життям пролетарі.
Летить розбурхана кіннота,
спадають на людей шаблі,
копита чавлять до землі,—
улан, бач, бравий з воєводи!
Та маса пружна, як вода,
їх знов від себе відкида.
Два рази падала на камінь
труна, і викинений труп
в борні запеклих людських куп
чекав з відкритими зінками
і прислухаючись немов —
хто в бою переможе знов.
І коли знов братерські руки
його вкладали у труну
і йшли нестримно далі бруком,
тоді, здавалось, сміх майнув
на мертвому лиці. І далі,
проти багнетів, цаль за цalem,
руками видирали путь
крізь кулі, смерть, крізь панську лютъ.
Ось виростає барикада
коло театру. Добре, тут
тобі, о капище розради,
покаже іншу штуку люд:
ти спнувся куполом величним,
щоб красоті служити вічній,—
дивись же — там за нами ляг
тілами вистелений шлях.
У пеклі бою всі вітрини
розсипались в скалки і прах,
під ноги нам, на твердий шлях,
летять всі присмаки і віна,
розкішні витребеньки шат
і панська розкіш вся підряд;
а ось ніхто із тих голодних,

тих виснажених бідаків,
очей палаючих безодні
до тих багатств не опустив.
і ні одна бідачка мати
для голодаючих діток
добра із вулиці шматок
не нахилилася підняти.
Дивись же ти, мистецтва храме,
і запитай своїх жерців,
чому у вигаданих драмах
вони промовчують цей гнів,
од правд кривавих і бурхливих
відкручуються підло й криво,
хоч треба б жадібно сягнути
у глиб життя, у саму суть!
Але тим часом тільки зовні
товчуть до гордих твоїх стін
борня і кулі, як проклін,
на сцені ж тихі і любовні
ідиллі фальшу і брехні
цвістимуть аж до інших днів.
...І знову відстояли напад,
і знов зламавсь, відхлинув враг,
і знов свої затиснув лапи
в тісних, вузеньких вулицях.
Із-за вуглів, із брам відразу
вдирались в саму людську масу,
шаблі і кулі з всіх боків
щербили хід робітників.
Та надаремне дві години
у шалі кидались кати,
щоб нам не дати перейти,—
ми перейдем (або загинем),—
через тіла свої й твої,
ти, плем'я лютої змії!

І ми пройшли. І вже розлився

пожар борні на цілий Львів.
Нікчемний враг за стіни крився,
сам роз'ятривши правди гнів.
На перевернених трамваях
дітей зібралась жвава зграя,
а грізна буря подалась
туди, де захід сонця гас.
...А де закінчується місто,
на тихий Янівський цвинтар,
де сльози шепчуть сумним листом,
на тихий сон прийшов нуждар.
В мовчанці яму риють друзі.
Чи скоро всій отій наразі
могилу викопаєм ми
зубами, нігтями, грудьми?!
Вкруг люди змучені, подерті,
в болоті, в пилузі, в крові,
що через смерть прийшли живі,
хоч рвалися назустріч смерті,
стоять німі. А із очей
сьоза гаряча їм тече.

— Прощай, товаришу, востаннє!
Ми все ж тебе перенесли
сюди на вічне спочивання
з життя гіркого, як полин.
І мав ти похорони, брате,
яких ніхто не може дати,
бо й пишні гроби королів
супроти цього є малі.
І хоч твій гроб на кладовищі
заникне, може, в мураві,
та в серці люду стане він
всіх гордих пам'ятників вище!
Чого ж ще більш? Цвинтар — мов гай,
смерть — добра мати... Спочивай!

Твоя труна, що ураганом

крізь ціле місто перейшла,
в піснях поетів грізно встане
мечем булатним в серце зла!
Життям домучений до краю,
спочинь, нарешті, в чарах маю.
Велика матінка земля
тебе вгорне, як немовля.
Ти кулею катів убитий,
ти і по смерті у труні
у кулеметному вогні
весь продірявлений, мов сито,
ти так знеміг, так важко жив!
Нарешті!.. Пух земля... лежи...

Запав вже вечір. Коло Юрія
склад вугілля й дощок горить.
Собор тривожно і понуро
глядить з зеленої гори.
Розходяться людей громади.
— Це був одвіт наш, панська влада! —
Запізнена граната десь
струснула ще раз тьму небес.
І тільки за костьолом Анни
залізний пліт і меблів склад
зложивсь в найвищу з барикад
в красі класично бездоганній.
Над нею прapor, а на ній
з труни вінець — пароль борні!

Перо убоге і тупе!
Не ти майбутнім перекажеш
про горді дні квітневі наши.
Я краще залишу тебе.
Колись майбутні різьбярі
у монументах із граніту
зуміють день цій відтворити,

що перемогою горів!
Та вже ніхто не вирве, Львове,
тепер із надр твоїх знання,
яке ти виписав багрово
у бурі пам'ятного дня.
Мені ж кінчати скромне діло:
вести моєго друга шлях,
що ми його в буревісних днях
цілком забули й загубили,
хоч, зовсім певно, цілий час
він невідлучно був між нас.
Скажу тихцем: ні у в'язниці,
ні між поранених калік,
сторожених у шпиталі,
це ім'я досі не числиться.
Поліція весь дім трясе:
— Де квартирант? — Оце й усе.

Прощай же, мій чудовий Львове,
хто зна, чи приайдеться мені
твоїми вулицями знову
водити боротьби пісні.
Що із подій моєго краю
уп'ється в душу, я не знаю,
що знову перейме мене
і в пісню наростать почне.
Якою думкою вагітний
народу біль нестиму знов,
жагу народу і любов,
крізь біль родіння щасливіти.
І так до смерті, до кінця.
Це доля жінки і співця.

1939

ЯРОСЛАВ
КОНДРА

Вірші

БАГАТТЯ

(Заспів)

Жарливе багаття
на грудях у мене
Заполумінів Хтось —
жагуче,
пекуче,
шалене!..

I розпікасто так:
— Гори!
Тремти!
Цвіти!

Червоним півнем
юнобуйним
Хай бухне полум'я злотисте
(чари?).

Хай півень гребенем
кривавим

Поривчасто черкне об хмари!..
Жагуче багаття

на грудях у мене
роз'ярив Хтось —
таке палке!

О нене!..

Він сяяв заревом вогню світанку,
сміявся перлами росистого поранку

і пестощі любовні присилав
промінчиками віченъок чудових.
І на квітчастих пісні коврах трав
розвились квіточки китицні

самі червоні,
пурпурні,
ритмічні.

На килимах сяйних пісень
блакитний Хтось
свій слід лишив!..

Багаття роз'яристе
кривавим квітом
полум'яним

день у день
на грудях в мене
серед нив
широкологих у безкрай
серця...

Ах, як розкішно
на душі!

Жагуче щастя —
дракон дикий
своїм лискучим язиком
ізлизує пилини
і ніжно серце лоскотить...
Солодко,
п'яно,

тьмяно
у серці дзвін ридає
(ой, дрібен дощик-слезини!),
а дракон дразнююче лоскоче

язиком, серце розпіка!
Ох, біль який, страждання муки
(у чаші серця чари оксамитні,
страждаюче щастя почуття,
химерні цвіти огнєцвітні,

настрій блакитного життя)!

Нехай же полум'я багатнє

 Незгасним променем під хмари
стихійно, силою всією запала!

Хай дракон хижий серце вирива,
в його пугар отрути налива!

Хай тисячгрімно зарокоче
юнача сурма бойова!

1927

ЦУР БУДЕНЩИНІ!

Самотньо,
 сіро,
 тоскно.

Колосердешний стиск гадюки!

— Ох, ти буденщино лукава!

 Несита ще еси од муки
 моїх сердешніх занивань!

Стривай, уже жагтить заграва
 травневих вогняних світань.

Ще мало ти туманів тъмяних
 кромішномлистих своїх зирків
 розп'яла кігтями
 над думами моїми?

Стривай! Порання зіронька
мене з обіймів твоїх п'яних
стихією травневих марень
барвисто вирве і затче над ними
 мережку пімсти!

О, цур тобі, буденщино лукава!

 Мого серця дужче не катуй!

 Уже встає світанкова заграва
 вогнистопроменистих струй!

Ось зіронька уже зійшла...
(У серці вугілля-жарини,
оксамит і згага зрання...)
Душа моя пала...
О, цур тобі, буденщино лукава!
Труйзіллям юного кохання
я затроюджу всі твої затії,
А іскрява палка надія
моєї зорі, музи тїї
зжарить твій подих умирання!..

1927

ТОБІ НАЗУСТРІЧ

Причепурю я свій дух
намистом піснявих
 перлин,
вдягну його в жупан
 рожевих хвилин,
чей проступлю твої пілони!
Гей!

Баскі бігуни!
В скористії розгони,
у божевільний тан!
У розгоні воронії коні,
 їх ляска пуга
 думка-туга
 в стогнанні
 друга!..

Лебіднобілий парус розів'ю
 і в човні тоновладнім
 (тебе окрилю швидко!
 швидко!)

в блакиті чудні понесу
 і в сонця повені проміннопадній
 з тобою вдвійку
 чарівно помчу!

1927

ГЛУМ

Іду...

Меріжка ліхтарів вечірніх
прослала низку тъмяних
вулиць...

Іду... (у серці лід).

Багато зустрічних очей
(буденщини армія дряхла).

Іду...

Незримозлоті струни наді мною
хтось розіп'яв
несамовито
й перебира мелодію глумку,
шукас ритмів.

Іду...

У серці лід
і прагнення одне:
Світанку!
Ах!
Світанку!

Іду...

Мені бентежно:
— У вечір зимний
з закостенілими думками
й тілом
Я прагну квіточок Світанку!

Іду...

Враз бачу:
ранкова хмаронька пливе,
немов лебідка барвінкова...

1927

ВЖЕ НІ!

Вже не погляну в твої очі,
у їх студене кепкування:
я ж ширості твоєї
хочу.

Вже не піду тобі назустріч
пригнічений тінями ночі.
А ти... зорею не засяєш,
не блиснеш променем
очей
у замряченій пітьмі!..
Чарівності,
принади,
ясності
не маєш,
а мала перше,
ні!..

Я — пролетар,
та я багатий
із думами своїми
(у серці в мене рай, чар веселковий...),
світ неповторних почуттів
і прагнень,
і сила міліонних
звуків...

Я смуток свій
по вітру буйному розвію,
а змучене в утомі серденько своє
в обіїмах сонячних злелію,
дам супочинок,
заколишү...

Неспокій я люблю —
не тишу!

1927

FINALE¹

І нині серце гнів гнітить,
коли з померкливих сутінків
угору
гадюкою їдкою, наче змора,
глум приповзе
(мої квітки левадні в серці мучить).
Ах! Чого регочешся
глузливо так
у божевільному тремтінні
широких вуличних
лампад
(зрина з прозцвілого часу
в сердечному щемлінні),
тремтять глумливій проміння,
шпигочуть душу,
серце крають...
І струни лірні думами порушу:
— Крізь простір
спаленого степу,
чого твій посміх
скелі мече
в моїого серця
злотосяючі тереми?
Навіщо ти буденщини імлу
на мене звеш килимокрийно?
Невже так прагнеш понівечитъ
мої чудові
соняшні едеми
і утопить
мене в багні?

• • • • • • • • •

¹ Finale (*ital.*) — кінець, закінчення.

Та ні!

Дарма!

Твоє схидне глузування
не перетворить в кладовище
мойого серця чуднограючих левад
(ось стогне уселюдський брат
в ярмі під канчуком
буржуйського закону!).

На попелищі кволого кохання
(не слухатиму тонких його риданнів
дзвона!)

Я здигну новий жервенник
багатий
і викрешу вогненне пекло
на катів.

(І не для тебе вже
оці палатимуть
мої яскристії вогні,
лунатиме
каскадний пісні клич могутній,
не тобі!)

Бо отряхнусь
від гидкої охлялості
і отупіння
й істотою всією
занурусь
в шалений вир
справжнього життя й
борні!
за щастя всіх пролетарів,
пригнічених п'ястуком
тирана!

1927

НА ПОРОЗІ СВІТАНКУ

Буревії мої молодії!
Гей, у герці, чвалом громовим!
Туго випніть вітрила у серці,
Розхвилюйте свічада душі!
Хай у думах моїх серпанкових
Запишає палкий хмаролім
І понівечить квіти охлялі
У червонім вогні золотім.

Буревії мої молодії!
Потолочте коверці м'які!
Я стелив їх (кому?) в моїм серці
На долівці химерних святынь.
О, зруйнуйте, сплюндруйте той храм
Хворих мрій і недужих бажань,
Бо тепер я здоровий і дужий,
Чорні ризи роздер пополам.

Буревії мої молодії!
Гей, ударте розхристаний ритм
Об граніти життя копитами!
Розакордіть мене до глибі
В полуї, гамі і мчанні,
Бо лиш сонцем і вихром буйним
В неогляднім просторі, у звуках
Пориванням живу весняним.

Буревії мої молодії!
Свої крила на всю широчінь
Розгорніть і розгромте ті хмари,
Що Світанок мені облягли.
О, здригніть його надри таємні!
Хай каскадами сонця горить,
Щоб зумів він живою снагою
Це осіннє безсилля розбити!

1928

НА СВІТАНКУ

Неждано злинув до мене Світанок і поклав свої м'які руки на мої намучені мрії.

А може, я чекав його? Адже ніч була така гнітюча, глузлива, така облеслива, облудна. Вона насилала на мене свої страхітні кошмари, оточувала своїми тінями та намагалася догидити Сірий будень, коли вмирали під чобітьми глитайв люди, які ніколи не бачили Сонця й не чули Весни. І я мусив бути в безугавному змаганні з тими чорними силами мороку, бо жадав Світанку і Сонця та любив бойові зусилля в Сірому будні за людей, що їм украдено Сонце і зграбовано Весну.

Тоді настирлива Ніч погасила зорі, звирила вітри, зворухнула дощі та звела мене на кам'янисті бездоріжжя і сказала, що це — Сірий будень.

Мої вогнисті юнацькі мрії занивали в пітьмі та кривавились об скелі манівців, але в душі було ще багацько незборканого палу, що їх родив, і я не кидав бойових жадань і Сірого будня.

Загордилася Ніч, прийняла на себе облудну личину. Дихнула погордою, викресала зорі, сяйнула місяцем і змусила своїх сирен співати знадних пісень. Зорі стали манити мене своїм яскравим морганням, місяць вабив мої весняні зриви на свої сріблясті ожемчужені стежини, а сирени туманили мої палкі хотіння колихливими акордами нічних пісень. Раптом винирнули з озерних свічад пустотливі русалки і запрошували мене до свого казкового безтямного танку, щоб я забув Сірий будень і покривдженіх уньому людей. Опісля вийшов з лісових нетрів

хитрий лісовик, приніс мені тужливу флейту і велів іти в глушину борів, у мандрівку безкінечних шукань цвіту папороті.

І вже десь на слізистих доріжках душі прохлюпувались в'ялі бажання місячної мережки печальної ласки, а в серці тенькнули тонісінькі струни в унісон акордам сирен і втішили улесливі ніч.

Але знічев'я заридав Сірий будень і розхрістав переді мною свої розпанахані груди... Вмить насуворився я на ласку облудної Ночі. З душі повиридав тоскні бажання, в серці строщив тужливі струни, в обличчя кинув погорду русалкам, запалив гнівом місячне мереживо, бунтливим гімном заглушив сирен і гартованим п'ястуком влучив у серце Ночі.

Знову пішла вперта, безупинна борня... Коли перемога була за мною, мої бойові жадання дужчали і я радів, що заступився за одурених людей у Сірому будні. Однак інколи перемагала Ніч і реготом наруги морила думи, мрякою кутала Сірий будень. Невимовно боляче вчував я в таких хвилинах докірливий погляд знедолених людей, що жагучим полум'ям пік мої наболілі почуття.

Мене проймав тоді дикий розпач і гнав нестримно до борні з витівками оскаженілої Ночі. І була та борня безугавна, шалена... Я вкладав у неї всі свої думи, соняшні почуття, всю снагу свою, щоб лише наблизити перемогу, щоб тільки скоріше настав Світанок...

А ж тут зненацька охляла поконана Ніч і бойовище вкрила жемчужна світанкова падь, що сколедила моє спалежіле чоло і радісним дзвоном, весняним дзвоном заграла в усій моїй істоті.

Це ж він, Світанок, ішов, ступав гучною ходою, а в моєму серці кожний його крок відбивався хвильним трепетом...

Це ж він, любий, квітчастий Світанок линув і наповнював повітря струмками весняних беziв, хвилював нічними співами зелень, голубив затривожені квіти...

Це ж він — незрівнянний Світанок, весняний Світанок наспівав і вів за собою Сонце, коханого товариша і владника життя.

Ти прийшов, коханий Світанку, неждано прийшов (а може, я тебе сподівався?) і поклав свої м'які, оксамитні, росяні руки на мої скривавлені мрії, зранені думи...

Ти кинув назустріч моїм юнацьким жаданням сонячну теплінь і запашні мелодії весняних квітів з променистими очима, що доконують нічну темінь. І буйним рястом пойнялись мої мрії під твоїм пестливим дотиком (ах! іще доторкнись до них!), і зацвіли розкішними квітками сонячних марень.

І в кущах моїх омолоділих дум зомліли тіні зневіри під поглядом твоїх променистих очей, що доконують нічну темінь.

Ти своїм вранішнім ласкавим усміхом поцілував моївойовничі жадання і весняні пориви, бо ти зрозумів їхню соняшну сутність і жах Сірого будня.

Ти пожалів сірих злидарів, що в них насильники відібрали Сонце і украли Весну, ти виповнив мої жили стихією вранішніх гонів, а в серці посіяв невпокійну згаду боротьби.

Я вже чую її криваві переливи і бешкетну ритмічність. Я знаю, що вона необхідна. Я корюся її кличеві і розумію її, як свій неодво-

ротний життєвий наказ, бо я кохаю Сонце і весняну красу.

Тож поки у бій, я прагну напитись брунькових захватів, любий Світанку, до похмілля наслухатись твоїх черемхових мелодій, що п'янючими струмками потекли назустріч Сонцю.

— Але куди це ти, чудовий Світанку, поспішаєш? Чому так скоро хочеш мене попрощати? Чому низько виснуть хмари?

Стривай! Нехай ще трохи навтішуся тобою, помилуюся твоїм щирим гомоном, що жемчугами розкотився по вранішніх нивах, блиснув квітками в краплинах роси.

Стривай! Чого ти охмарився, коханий Світанку? Усміхнися, хай розцвіте Сонце з твоїх рожевих пелюсток! Ти ж знаєш, як я його нетерпляче чекаю, як я його жадаю...

Чого ти охмарився, любий Світанку?

Розгодинься! Бачиш, яка без тебе кругом calamутъ. Я приголублю тобою Сірий день і щойно тоді його насправді полюблю.

Чого ти охмарився, любий Світанку?!

1927

AVE REGINA¹.

Зазоріла зіронька —
 й серденько в полон...
Квіточку химерну
 сонячно розвила
на устах троянди
 під голубі дзвони.
Смуток кипарисно:
 «Ой, уже не верну».
В теремах моїх
 дума в оксамитах
(слози рукавом обтерла
 і на виду: сміх).
Мов ластівка
 щебетливо:
«Серце німоскорбне!
 В тенетах журби
не кривав долоні!
 Рамена запраглі
 поривисто навстяж!
До сонячних дзвонів
 (в тенетах журби) —
 на устах троянди
пельостки червоні —
 Щастя,
 пий!»

1928

¹ Ave Regina (*лат.*) — здрастуй, Регіна.

ГЕЙ! А ЩО ТАМ ЩЕ?

Обриваються дні —
жмутки годинниковых ритмів.
Життя тріпочеться
 в моїх обіймах
 і стрибає під ритми праці.
Задихаються дні —
 і мчать, і мчать,
А я руку на пульсі життя:
 Моє любе,
 кохане!
Лети!
 Гей, спішися,
 як електроіскра,—
бо я люблю
 заслухатись
 у владну музику
 ритмів твоїх.
А дні безугавно
 біжать і біжать,
І око блакитне
 купують в потоці
 мойого життя.
Гей! НадяТЬ,
 ох! манять
 таємні свічада
 життя:
«Моє любе,
 кохане,
 весняно купаюсь
 у твоїх кришталях
 живих.

Та ніколи
 до дна
 не впірну

(я знаю його кожну краплю,
але сам я зумисне
його не збагну).

Променітимеш вічно мені
таємницею

Й вабитимеш
мене вічно
в свою усміхливу глибінь.

А дні вистрибом,
вистрибом,
молоді, сірі,
і бризка
болото
з копит
на обличчя життя.

Моє любе,
кохане,
з рум'яного твого лиця
всі бризки обмило
цілунком своїм молодим.

Цілуватиму соняшно,
хвильно, жагуче,
Та ніколи в цілунку отім
не зомлію.

Голубітимеш
завжди для мене
свіжою блакиттю
із квіттям принадним
на своїм лиці.

Дні без перестану
все тануть
і тануть.

А в життя моєго
прозорінь в очах.
Ex! Прозорінь бистра,
вічномолода

і завжди розкішна,
незбагнута,
пишна —
така ж буде геть-геть,
як пройдуть літа.

Бо його кохаю,
як чорнозем сонце —
і тому не хочу
ніколи збагнуть
усіх його нетрів,
всіх його стежин.

І тому я завжди
у захваті повнім,
напоєний сонцем,
ритмом весняним:

Ах! Як буйно жити!
Як цікаво жити!
Любо мати питання:

— Гей! А що там ще?!

Тож буде для мене
життя вічно любе,
а дні як кришталі,
що в них розщепилось
сонце весняне.

1928

СОНЦЕ

Сонце!

ти пропелер
мойого життя.

Сонце!

ти натхнення
моїх юних дум.

Сонце!

ти у мене
творчих барвів шум.

1

Ах! Як це чудово,
повно
і здорово,
ніби чорноземно —
бруньки на весні.

На сніданок:

Сонце —
коржик золотий
(ще для нас всіх
юних).

На сніданок:
сонце
й голубе вино.

Ах! Як це захватно,
ніби чорноземно.

Яке ж молоденьке
і дуже воно!

II

Блакитна безодня
тремтить, як рояль,
вся дрижить від тонів
соняшних, жагучих,
бо сонце розп'яло
парус на всю шир.

Із хаток виходим
низеньких, дрімучих,
наші душі линуть
до сонячних дзвонів,
а в серця вбираєм
сонця пропелер.

III

(В соняшних обіймах листок зі
щоденника).

Гей, чвалали дні —
липневий пожар.

Любі мої друзі
(що не проганяють)
дні блакитноокі,
криштальні, без хмар.

Гей, чвалали дні
до мене в гостину,
юні, усміхливі,
як квітчастий луг
(до мене в гостину)
сонце — їх товариш,
невідступний друг.

Я стрічав їх чуло,
О, я їх голубив
пшеничним світанком.
Мене ж цілувало

сонце — їх товариш —
вогнисто
як жар.

Я ж віддав йому
всеньке моє тіло:
— Цілуй мене всього,
цілуй до нестями,
спали все ледаче,
що є тільки в мене,
в акорді жагучих
злотих своїх струй.

Цілуй невгомонно,
лікарю блакитний,
цілуй невгавуче,
спопели ущент
усю мою кволість
і налий у жили
гарт непереможний,
той гарт необхідний
у борні момент.

Й сонце цілувало...
У його цілунках яувесь горів.
Голова кололась
од його полум'я
і тіло пашіло;
усії клітини
пожаром взялись.

Потім я прощався
з сонечком коханим,
Бо були вже в нього
потомлені очі.

Воно поринало за ниви,
за ниви —
там сині волошки
(невже одпочить?),
і росяно було,

тихо,
задумливо,
а в мене прагнення
горіло жаром:
— Сонечко, зостанься
ще хоча на мить!

1928

МОЛОХ

«... В жертву Великому Молохові (а він ось який блискучий, могутній, сталевий) — усі свої молоді сили, здоров'я, юнацькі задуми, запальні мрії, навіть жадобу життя (що тобі мало, кате?)», — сказали юнаки і загинули з цим пишним славослів'ям на устах.

Тут пригадалися мені (розірваною струною в серці) похорони одного із знищених війною барвінкових гонів. Сірою домовиною скринька, а там вбитий юнак, голий, в однім простирадлі. Біля нього нічогісінько. Байдужі руки кинули його в яму, присипали та й забули (скільки на війні їх гине!). Присипали... для «великої ідеї» й забули.

А десь за десятками миль під сіру стріху вбогої вдови жорстоким ножем у серце звістка:

— Убитий!

Німий, давлючий жаль в старої матусі (коли б хоч сльози!), а серце раною: «Не вернеться, закатували!»

А десь під повіткою або в садку всю ніч невгомонним болем дівоча туга:

— І вже ніколи! Хіба головою об мур! Хіба стрімголів із кручі!

Ох, та й чи одну матір приневолили віддати свою одиноку потіху в ім'я «великої ідеї».

Чи одну?

Раптом мої журливі роздуми перервав якийсь бешкетний гам. Я оглянувся. Сірошинельними лавами сунули настручені вояки з бригади П. та співали пісню під похідний ритм. Чи це була пісня? В ній не було хоч би однієї нотки з крихіткою серця, з краплиною чуття. Якийсь холод, тупа байдужість, залізний стукіт вчувається в її переливах. Чи це була пісня? Ах! Вона ще й досі бринить якимсь життєвим дисонансом в моїх вухах. Чи була вона виявом радості, бадьорості тих, що її співали? Я глянув на них. У них обличчя якісь холодні, сталеві, байдужі, задубілі, беззвучні, такі ж, як і їхня пісня, що родилася не в душі, а радше під цвяхованими підошвами, під прикладами крісів, у передзвонах багнетів. А деякі не співали. Йшли сумні, похнюплені. Не хотіли співати жорстокому Молохові, і їм страшно було слухати, коли інші співали.

А всю ніч після того бентежили мій сон кошмарні видива в сірих шинелях і «світлі генії людства», всякі наполеони, бісмарки, гінденбурги, вишивані, які своїм сталевим обчасом цілились роздавити моє серце...

1928

БУДИНКИ

Є будинки підміновані злістю —
Гнівом моїм, твоїм і нашим.
— Хто там кров по долівці розпліскує?
— Чия кров там вікна закрашує?

Є будинки з видом похмурим,
Хоч пожерли радість мою, твою і нашу.
— Хто там грозить грізно між мурами?
— Чий зойк тугі брами виважує?

Є будинки з тавром мовчання,
Хоч напухли криком моїм, твоїм і нашим.
— Хто там життя молоде разчавив?
Цього ніхто не скаже.

А виновники між нами ходять,
І вина їх висить над містом.
— Ти чому не працюєш сьогодні?
— Чому в тебе сьогодні піст?

А виновники ходять за нами.
За тобою, за мною — чуйно.
— Хто чатує на тебе під брамою?
— Чому дома ти не ночуєш?

А виновники ходять спокійні.
Ми карбуєм їх злочинів лісту.
Кара тучею в головах спіє...
— Хмароломом хай гряне на місто!

1928

ЧЕРВОНА ТРОЯНДА

За річкою,
в степах, в степах
кайданні зойки:
— Дайте жить!
А кат неситий,
гамою тією п'яний,
без угаву:
— Долийте ще!
Скоріш!
Агонії мені!
Це ж мало!
Тоді порепались степи
і спрагнено:
— Ми хочем крові!
І враз забунтували
чорноземи всі
розпучно:
— Ми хочем жить!
Ми будем жити!
І напоїли згаду степову
катівською
й своєю кров'ю.
Гей! Лютивали, лютивали...
Кривавились мітинги...
...А степ ревів
раненим туром
і жадно пив і пив.
Було запально, хвильно, мрійно.
Хотілося
рости без краю...
Тож мусила
вернутися весна —
(а це ще тільки жовтень був)
із зовом сонячним:

— Родись, могутнє!
І степи налиті
уродили квітку
потужну, розкішну —
червону троянду,
аж осінь злякалась
(був жовтень червоний)
і втекла на захід...
Гей! Було весняно.
Троянда горіла
спотуженим сонцем,
розквітченим щастям.
У тому промінні
обнімались душі
і росли серця,
і було надійно...
А це ж он і в мене
червона троянда
(ой, злякає осінь)!
із надрів світанку
(зима зчервоніє)
з сонцем в пелюстках!
(Струмки молодисті!
Струмки променисти!
Як я вас кохаю
в охмарені дні...)
І бриняТЬ хвилини
мої світанкові,
жемчуги блакитні
пронизані сонцем.
Сонечко світанне!
Не ховайсь!
Не крийсь!
Не давай проміння
презирливим людям
гнітуючої ночі.

що глумом стрічають
теплінь весняну!
Червона троянда...
Заквітчались думи
гомоном палким.
Дзвоном непоборним
прозвучала воля,
в душі назріває
завзяття стальне!
(Мій брате принижений,
борюсь я для тебе,
моя перемога —
це вольний твій шлях!)

Червона троянда...
вся ніжна, тендітна
однаке й могутня
і творча поривно,
та тільки лиш в моїх
бунтливих, гарячих думках.
Гори ж! Розквітайся,
мій сонячний квіті!

Тебе напотужу
прагненням своїм молодим!
Вогнем світанковим
степи запали!
Степи ті безкраї,
хвильні і бунтарські
у чулому серці моїм.
Полони ж увесь степ
необхопним полум'ям своїм.
Бо ти будеш рости невгавуче
у немріяну далеч років,
поки я тебе буду кохати,
вічно спрагнений
юних захоплень

1928 і твоїх світанкових вогнів!

ОСІННІЙ БУНТ

П. Т. М.

Обмарена блакитна далина...

А кволі вихри тонко-тонко

З своєї флейти чар осінній ллють.

Дрімучі обрії в похміллі млистім

Б'ють жадібно мелодію оту.

— Охмарені, суворі і безсилі.

Із їхніх надрів тъмяних розцвілись

Поблідлі смутки, розпач, туга п'яна —

Недоносок недужих сірих днів.

А плісняві серця у хворих мріях

Навколішках покірно просять їх

В свої трухляві в темряві хороми

І хиляться й поклони низькі б'ють

І дзвонянять їм своє глухе подзвіння:

— Вони — раби, поконані життям,

Та ми, що в грудях наших — юнь прибоєм,

Ми, юні всі, закохані в весну,

Ми глумом плюнемо у їх чертоги,

Де сумерк вічний, хворість, біль і сум,

Звідкіль прогонять кожний ясний промінь,

А стелять безнадії паполом.

О, так! Ми кинемо презирство гостре

Осіннім смуткам, вщент столочим їх.

Порвемо струни тоскні кволим вихрам,

Бо ми лиш любимо потужний гімн.

Осінні присмерки мрійливі, хворі —

Поборе полум'ям юнацький наш порив,

Вогонь прагнень наших, праці і змагань.

А гайвороння безнадійний крик

Ми стрінемо погордою — надійні,

І заскородим хмарний небосхил

Своїми думами, як лезами мечів,

1928 І підемо пробоєм навстріч сонцю.

ЗРАНЕНИЙ СВІТАНОК

Цикл

І СТРИВОЖЕНА ЗОРЯ

Про дні кришталеві я сон снив голубий
Під вечір у травні, в веселках весни...
На обрії моїм Хтось ніжний, Хтось любий
Ткав щастя узори, погожі, ясні...
І плакали мрії, мов скрипки ридали
Від щастя прибою в теремі душі.
На мої трояндові серця причали
Мій янгол шовково клав руки свої.
— Чого ж ти стривожилась, травневая зоре?
Від трепету твого світанок мій зблід,
Занили троянди і сонечко хворе...
Запиналом чорним заславсь небозвід.
Чого ж ти збентежилось, серце жагуче?
Збудив тебе ранку одчай голосний...
З блакитної казки просоння болюче,—
Засни ж, мое серце, навіки засни...

2 РОЗКВІТЛІ ТРОЯНДИ

До дзвонів синявих гаїв в квітучім травні
Потомлені думки полинули спочити.
І вечір голубий шляхи їм слав загравні
В простори сонячні, в розгорнуті блакиті...

І мрії стомлені прибились в гавань синю
На ніжний фіолет. І ніч на флейті грали...
На чорнозем мій лилось зоряне насіння,
І винесла душа на лан надії рала.

На зорях лан мій вкривсь
тромідними бруньками,
А руки заздрісні ранили їх жорстоко.

Світанок мій ридав кривавими слозами...
Враз сонце ринуло розіскреним потоком.
Жорстокі руки впали в'ялими гілками,
Розплюшив день трояндами розквітле око...

з зв'ялені троянди

Весняні леготи з'єднали нас в казках

п'янючих,

І голубливим струменем я душу твою пив...
Трояндами яскривсь садок надій моїх

жагучих,

А на світанку щастя в нас горів

святий порив.

Та хутко сонечко весни блакиті попрощало.
На човнах голубих наш травень одчалив.
На скрипці щастя нашого струна порвалась...
Садок троянд зів'яв, що перший раз зацвів.
І ось в очах твоїх мороз осінніх ранків...
І сміху сонця в них даремне ждать мені.
Від струн, що надірвала ти, розкрилась

в серці рана

І розпачем в душі гудуть кохані дні...
І розгорнулись дні мої, мов камери тюремні...
Байдуже, холодно зориш крізь гратеги у глухі...
Душі моєї спраглої пориви всі даремні,
Щоб знов по-давньому цвіла любов в твоїй душі.
І стрінє демон вечора прибоями одчаю
Мене самотнього серед бурунів спогадань,
Що душу всю затоплюють каскадами ридання,
Що вичерпалась хутко так життя моєго дань.
Ох, жалко так мені хвилин отих

прекрасних...

Та не виную я тебе, моя кохана, ні.

Чим винна ти, що хутко так пориви згасли,
Що стліли, мов весна, чуттів твоїх вогні?

ТИ ГЛЯНУЛА...

Цикл

I. Ти глянула —

і вмить
на серці соняшний цілунок,
і в серденьку весняний ритм
тремтить,
в душі розквітають
бруньки молоді
(їх сонце зве завжди
до звуків квітучих,
до звуків всетворчих
з дрімливих кутків).

Тобі розквітають
і волею дишуть
потужно,
як перса землі
навесні.

Тобі розквітають:
ти ж сонце їм дала
і дух непоборний
буналливих степів.

Тим духом проймає
рабів безнадійних,
охлялих, зборотих
в неріvnій борні.

Брати укайданені
в низах безсоняшних,
в праці невтомній,
окрадені з глумом,
притоптані чботом
в нетрях машин,
на латках чорноземів своїх
пограбовані,
що пожинаєте

серпом кривавим
глітаївський лан,—
схаменітесь на мить
і вберіть
в свої жили
бурун весняний!
Об'єднайтесь враз —
а відчуєте справжки
(під ритм всесильних машин):
Ви — дужий титан.

2 ТЕМБРИ

Я не міг тебе не покохати. Не тому, що я поет. Ale ось я тобі щось розкажу. Я до безтями люблю тонкі граціозні тони скрипки. Іноді аж лякаюсь їх. Ale я мушу їх любити. Bo інакше зав'яла б у мене душа. От вони злітають з тремтливих струн і оточують мене крилато. Я їх бачу. Вони ніжні, тендітні, стрункі, як ти. A тримтять, як повітря липневе, налите жагучим сонцем. Вони беруть мене за серце. Ніжно, голубливо. I ведуть кудись. Невже в якусь вимріяну країну акордів? Може. Я не хочу йти. Ale мушу. Bo інакше б зав'яла у мене душа. Отим-то я й покохав сонце. Адже в нього такі любі променисті тони. Вони теж хватають за серце. Ale його інколи не було. Тоді я зустрів тебе. Тендітний, стрункий звук. Кращий за ті, що мене оточували. Любий звук, що його доводиться чути тільки раз. Найніжніший і наймогутніший серед дешевого оркестру міських вулиць. Домінант. I я згадав. Я слухав десь оркестр. Знічев'я засяяв чудовий тон.

Переміг усі звуки й прибоєм дотиснувся до мене.
Це був звук фіолетний. Я приголубив його —
і вже оркестру не чув. А ти могутніша за той
фіолетний звук. Бо в твоїх очах — сонячний
оркестр. І не раз я бачу, як ти чарівно, чуло
тремтиш на фоні дешевого оркестру вулиці.
Ніби звук злетів з тонкої струни скрипки. Але
він не злетить, бо такого чудного ніякий
митець не добуде з чулих персів скрипки. І мені
стане лячно. Ти струнко затремтиш таким ніж-
ним, голубливим гомоном і шовково візьмеш за
серце. Я мушу йти. Коли ти розплівешся в прос-
торі і втихнеш, я довго ще чутиму в повітрі
твій розкішний, тендітний тембр. Тепер уже
розумієш? Це просто: я не міг тебе не покохати,
бо інакше б зав'яла у мене душа.

3. Ти глянула —

 і враз:
 гей! випали сніги!
 і серденько забилося
 у кригах.

Бруньки молодисті
 зав'яли,
 зав'яли,
 zmорожені льодом тупим.

Це ти їх зморозила —
 нашо?
 навіщо?

Ти кригою вдарила —
 за що?
 за віщо?

Безсоняшним блиском,
сяйвом неживим.
О сонечко любе,
незрадливий друже!
Чому ж ти вступилось
з коханих очей?
Коли ж ти розтопиш
той лід в моїх грудях,
коли ж ти сердешні
бруньки розцвітиш?
Брати укайданені,
в низах зморожених,
як же мені вас зігріть?..

4 ІЗ МАНІВЦІВ – НА ЯСНУ ПУТЬ

Нене, це ти дала мені крихту своєї душі з жа-
гучими пуп'янками соняшних тонів. З молоде-
чим прагненням розквітати, розквітати. До по-
тужної величині. До фіолетів. Для того я мусив
мати сонце. Бо інакше не зміг би жити. І я
пив його. Коли його видирали в мене насуворе-
ні хмари, я шукав його серед людей. Вже тоді,
в заранні. Іноді на наших зустрічах я не зна-
ходив соняшної повені. В таких хвилинах я
заповнював спрагле серце оксамитом матусиних
очей. Потім потекли мої шляхи в гущину прий-
дешніх днів, а до моїх шляхів суголовки попри-
тикались. Від них морилися люди. І ніколи в
них не було й одного соняшного промінчика.
Жодного разу не заблукав до них весняний по-
дих. Працювали чорно. Рвалися серпи. Цокотіли
машини. Працювали невгаваюче. На золотих
богів. Для себе нічого. В моєму серці запек-

лися болем молоді бруньки. Запрагли сонця, щоб напоїтися ним і розцвісти. Щоб опісля я зірвав зі свого серця те бунтарне соняшне квіття й кинув бурею під зогнилі стріхи пліснявих ліп'янок, у хмари фабричних димів. Але в мене самого були осінні безголосі дні. Холодні, оглухлі, з зимовим сонцем у льодових кришталях. А коли перемагала весна соняшними мечами, я розквітав: «Сьогодні сонце поцілувало мої пуп'янки в серці — мушу творити». Однаке хутко одлітали соняшні дні. Знову нездужала осінь. А далі кам'яніла льодом зима. Тоді неждано ти зустріла мене і бризнула мені в серце соняшні пестощі. Надихнула мене весною. Ти єдина, ніжна, пречиста, перлинна. В твоїх очах сонце залишило свою часточку. І я знову відчув себε оновленим на свіжому весняному світанку. І знову я сказав собі: «Мушу творити!» І став творити. Мій шлях вибоїстий, важкий. Мені ще далеко до ясної путі. Але я йду вперед. Я відчуваю це. І я напевне вийду на ту ясну дорогу. Тільки б сонця мені. Більше сонця!

5 ЛАСТОВИННИЙ ТРЕПЕТ

Колись...

Добрим світлом осяяли ялинку. В кутку поставили дідуха. Дихнуло багато весняних радищів. Тихих, таких, як у травневу ніч, коли квітнуть бози (а це ж надворі зима). І тоді незгlibимо добрі очі шовковими ластівками над твоєю голівкою любовно: «Олюсю, ти наше єдине щастя!..»

А потім

усе те злодольні вітри поперевертали
внівець. І не було вже ялинки. А може й була?
Та не було вже над тобою ластовиного трепету
добріх пестливих очей. І тоді було боляче.
Бо ти ж у душі носила сонце, щоб полегшити
ним чуже горе. Тобі ж незвідкіль було зазнати
хоч крапельку тієї теплині, хоч однісіньку, мить
ніжних ластовиних крилець.

І мені стало тебе жаль. З моого чулого сер-
ця враз спурхнули ніжні ластовенята і приго-
лубили тебе. Стало тобі тепло. Затишно. Отак,
як в замріяний вечір лягає на тремтливу землю
черемховий цвіт. Але ти зустріла їх недовірливо.
А потім відштовхнула взагалі. Тобі гадалося, що
це мана. Миттєвий обман. Звідусіль віяло на тебе
холодом. І не вірилося тобі, щоб десь заквітили
для тебе чисті черемхові платочки і пестливим
чаром лягли тобі на душу. Не вірилося. Чому?
А тоді? Раніше? Отой ластовиний трепет над
твоєю голівкою? З добрих, милуючих очей? Хіба
теж мана? Обман? Ах, невже?

О, мене це невимовно боліло. Але як же я
міг не пробачити тобі цього? Тобі? Я ж знову
що це оточення зробило тебе такою. Але тепер
ти не відштовхуй від себе моїх ластовенят.
Вони натхнуть тебе щастям. Сірі шляхи твої
весняними квітками причепурять. Холод байдужих
людей довкруг тебе непереможним сонцем
пронижуть. Твоє життя потече іншим, дужим
потоком. Не відштовхуй їх!..

Оце знову різдвяна зоря розгорне променясті
мережі на голубих снігах ночі. Я запалю тобі
чарівну ялинку своїх чуттів. Ти бажай їх тільки
відчути. Розкрий їм назустріч рамена твоєї
самотньої душі. Щиро. Радісно. Не туши їх

недовірливою посмішкою — і наповнять вони твое серденько райливим світлом. І десь у кутку я поставлю тобі пшеничного дідуха моїх сторожких думок. І буде тобі затишно, відрадно з ними. Ти не будеш самотня. Крізь зледенілу просторінь я нашлю тобі мої сердешні думи. Вони голубитимуть тебе шовковим ластовиним трепетом: «Олењко, ти мій весняний світанок. Ти мій єдиний друг!»

І легенькими черемховими платочками тепло ляже на твое серце голублива свідомість, що вічно квітнеш у моїх думах чудовим сонячним нев'янучим квітом. У той вечір ти вже не будеш самотня...

6 7-ме ЛІСТ ГОНДАДА

Найдорожча моя! Іменин твоїх день
Зasadжу почуваннів квітками,
Що в душі розцвілися під сонцем прагнень
Світанкових, жемчужних, юнацьких натхнень,
Що серця нам з'єднали казками.
О сдина моя! В день твоїх іменин
Я святкую величнєє свято.
Свято сонця моого, переможця хмарин,
Свято юних, райливих хвилин,
Що звучать у душі поривчато.
О, кохана моя! Назову я твій день
Днем Людини перлинної, святом
Поривання шляхетних душевних прагнень
Під кличем так жаданих людських визволень,
Що людина людині є братом.

У цей день, моя люба, від мене прийми
Побажань щиросердних дві квітки,

Що проклонулись в серці й запрагли весни,
Щоб під овочем вгнутися повним, буйним
Для тебе, для моєї лебідки.
Перша квітка — це мрія щоденна твоя.
Хай вона тобі сповниться ціло.
Хай зустріне тебе та хвилина ясна,
Коли внівець розпадесь тюрма навісна,
Люд наш стане до вільного діла.
І нехай же в творінні прекраснім отім
Заясніє печать твого чину,
Щоб при ватрі святочній в огні золотім
На народному святі твій вогник горів
І грів душу твою янгелину.
Друга квіточка ніжна серденьку твому,
Що про неї ти нищечком мариш:
Хай поверне судьба тобі гір далину,
Ті хвилини святі, що їх в струнах звучу
Я — твій вірний й далекий товариш.

7 ТРОЯНДОВИЙ ГОМІН

Наші молоді роки одквітають неначе троянди.
Не в'януть, а лиш одквітають. Адже лишають у
наших душах здорове насіння тверезих думок,
у наших серцях дорогий плід любих незабутніх
вражень, що гріють ніби соняшні цілунки. От
учора я взяв у руки одцвітаючу троянду і за-
слухав її останній гомін. У тому гомоні забри-
ніли мені мерехтливі фільми наших спільніх
днів. Вони завжди такі живі-живі! Із тих весня-
но-соняшних далин до мене близнув твій голу-
бливий погляд, щирий, ніжний; невимушена
усмішка — трояндний платочек; теплі сердешні
слова — пестливі метелики, що падали, лягали на

серце. Втихомирили його бентежність і пройняли весняним настроєм. Ах, які голубливі соняшні хвилини прилинули до мене тоді з синьої далини! Якісь тихі, ніжні приливи набігли звідкілясь і милуюче захлюпали в грудях. Пестили, пестили... Я відчув тоді тебе біля себе. Тебе справжню. Любу. Ласкову. Весняну. А троянда одцвітала. Моя троянда. Твоя троянда. Одна, наша троянда. І мені дивно стало, чому восени ти намагалася зірвати троянду. Невже, щоб зів'яла? Але я не дав. І троянда цвіла.

Вже Новий рік. А нова троянда в пуп'янку. Одна троянда. Моя і твоя. Розквітати прагне. А вихлюпне вона повні каскади непереможного гомону, коли ми оплетемо себе над нею теплими чуттями. Коли схрестимо над нею свої погляди. Коли нагріємо її тим сонцем, що з'єднає нас в один гармонійний акорд. І запишається вона тоді таким розквітом, як світанкові далі. Розгорне свої вродливі платочки, як травневе небо свої блакиті. Акордами паходів наповнить наші сірі будні, заповнить наше життя повінню непереможених весняних ранків!

Ось тепер, в цей новорічний світанок, мої очі поринули в закурену даль прийдешніх буднів. Ох! Які то кам'янисті шляхи! З калюжами смердючої жовчі підліх людей. З грязькою тванню їх «патріотичних» діл. Під нестерпною спекою іронії й презирства плітках недорікуватих очей. Але я мушу пройти той шлях. Бо он там, геть на обрію, пломеніє розкішне сонце для мільйонів бідарів, що в німому одчай простиagnули до мене свої худі спрацьовані руки. Я мушу той шлях пройти і мушу бути на ньому твердий, як граніт, щоб дати одбій за ті нелюдські муки. Як це важко — йти в кала-

муть тих затій «отців», добувати з душі гар-
товану крицю і наставляти її списом проти лука-
вого наступу! Як це складно!.. А в моїх руках
тремтить трояндна брунька хвильним стриманим
гомоном. Оленько! Будь мені побратимом на
тому шляху. У єднанні наших думок, поривів,
змагань — гострий кремінь сірих шляхів для
мене ніщо. Колючі терни видаватимуться рожа-
ми. Дужою весняною стихією розчавлю отих
нікчемних паразитів на спинах злидарів, що
кидатимуть мені колоди під ноги в моєму пря-
муванні до соняшної мети. Ти даватимеш мені
сили. Освітлюватимеш соняшністю своїх очей
сіру каламуту закурених шляхів і встелятимеш
непривітну просторінь світанковим заревом і
повнотою весняних надій.

1927

8 ВЕЛИКЕ ПРАГНЕННЯ

Оленько, ти знаєш оцей наш давній вели-
кодній звичай, що вицвів з глибини сторіч од
наших невідомих предків. Оте хрістосування.
Оту стихійну потребу хоч раз на рік відчути в
собі щирість, дитячу, таку прекрасну щирість, за
якою тужить серце на світанку. Хоч раз на
рік. Серед гомону пробуджених весняних сил.
Серед пестощів святого сонця, що виціловує в
серцях людей чудові, молоді бруньки. І тому
тануть їхні душі в обіймах великодніх дзво-
нів. Бо вони вірять, що весна повісила їм у
блакитах своє золоте серце, що б'є у небо-
схилі так рвійно, а соняшні бризки падуть їм
у душі і очаровують їх дзвінкими солодкими
тріолетами: «Люблю вас!..»

Олењко! Прекрасна! Ти знаєш оте святе прагнення на світанку. Велике прагнення, тривожне. Ти дала мені цілу китицю незабутніх хвилин щастя. В душі записала найкращі сторінки. Розвела у серці теплу, голубливу свідомість прекрасного буття, з'єднала мене з собою отим живим ланцюгом, що рветься лише зі шматками серця. Отож не заслонюй мені ясного блакиту непевними хмаринками. Ти розпалиш мені сліпучим сонцем похмурі обрї, сколихнеш і захвильюєш дрімотні світи, обдаси мене дужим поривом. Роздягни, розкуй свої прекрасні почуття, повір силі весняного сонця — і схопиш весь легіт весняний, що тихесенько цілуватиме твоє волосся...

9. Одплинули мої голубі байдаки. А на байдаках весілля мос. А на байдаках — мій травень золотий.

Одплинули так непомітно, тихо. Так, як спокійно гойдаються хвилі, а човен поволі відчалює, відчалює... От і відбився він від берега і залишив мене самотнього. А на голубім пароплаві відплів хтось Прекрасний, дорогий мені до болю. Оксамитною рукою ніжно-ніжно він обвив мені серце червоною шовковою ниткою та й залишив мене, розмотуючи дорогоцінний клубок, що зостався в його душі. Поїхав у далекі мандри ловити химерну птицю...

10. Непроглядною хмарою навис мій смуток. Безугавним дощем полилася моя туга. За вікнами цяпотить дощ... В душі моїй теж по-осінньому дощово. Так жадаю, кохана, побачити

хоч твій силует, хоч здалеку, хвильку намиливатися чарівним гомоном од твоєї тендітної постаті. Непроглядною хмарою навис мій смуток... Безугавним дощем полилася моя туга...

Інколи стрепене темряву розпучливий крик душі — і навислі хмари смутку розпанахає блискавка одчаю... І тоді так нестримно хочеться кинути все... і шукати тебе, кохана.

А думалось мені, що тепер, по розстанні, мене вже так не катуватиме туга. А тим часом смуток росте, як колос, а туга гадюкою впивається в моє серце.

11. Мої дні — мов тюремні безодні. І душа в полоні самотини... Серце ячить боліче, мов обкрадене. Втекти б від цих жорстоких мук. Бентежними руками вхопився я за лутки тюремного віконця і кинув крізь грата в простір криком одчаю: «Кохана! Сонця! Сонця! Розжени оці насуплені хмари! Ти єдина це можеш!» І я застиг у напруженому чеканні. Я так вірю, що ти озвешся. Ангельним словом проженеш гніточі хмари. Розгорнеш погожі соняшні блакиті. Оточиш мене подихами весняного леготу. Так вірю! Але ти не озываєшся. Холодний вихор вдарив мені поглузом в груди — і я упав на кам'яну долівку, здавивши ридання...

Мої дні мов тюремні безодні. І душа в полоні самотини...

12. Я вірю: ти повернешся. І від того щасливий. Почуваю себе так радісно й бадьоро. Мені

хочеться кожній стрічній людині щось гарне сказати, розсмішити ясним кришталевим сміхом, наповнити очі слізами жаданого щастя. Роздати всі гроші, що маю, прошакам, а самому піти в простори серед мрій про сонце й голубу блакить... О, так! Марити, марити, марити... І про те, щоб було соняшно на моєму любому, вбогому Поділлі. Бо там зморена мати, мов чорна тінь, приходить пізно ввечері з чужого поля, а їй назустріч малюсіньке голодне: «Матусю, дай їсти!» А що йому дати? І темна ніч облягає хату і душу. І про те, щоб в зимові морозяні дні не виходили з міських сутерин посинілі опухлі діти й не кривавили босих ніг на мерзлих бруках. І про те, щоб зняти сонце з блакиті і роздати всім-всім по крихті.

1928

ОСІНЬ

I

Ген із півночі подих холодний,
І земля заридала ридма.
Всенька зелень почахла в одчай,
Чорноземи розкисли в плачу...

А вихор! — бунтар із презирством:

— О, покорилась уже? —

Й батогом по ледачому лоні.

А сонце прижмурило око погірдно.

Блакить одвернула обличчя погоже
І лиш інколи хмарну завісу

Розгорне і плюне на землю,

Що гнеться в безсиллі, мов раб.

II

Обмарена в задимлені світанки
Й задивлена в замлілу далечінь,
Забула вже про буряне дозвілля
І громовладний змаг
На весняному грищі.
Не Прометей-бунтар,
Що борсається в путах,—
Покірлива рабиня боязка,
Навколішках, голомшена одчаєм,
З заламаними в'ялими руками
Перед білявим півночі царем.

III

Що мариш очманіло ти
В безглуздому екстазі?
На обріях згоряють вже
Ледачі твої дні.
Чого ще слухаєш мрійливо
Б'ючок пригнетених
Що ледве-ледве б'ють?
Струсни! Здригни
Свою ледачу кров!
На ноги встань
І громом обізвись!
І розкоти повсюди
Гомін бурі!
Хоч впадеш у борні,
Але скінчиш героєм,—
Поривним, громовим
Акордом.

1929

ПРОКВІТЛІ ДНІ

В колючу гущину прийдешніх наших днів
В квітчастій тайстрі несемо химерне зілля,
Назбиране на шляху рвійних літ.

Та й інколи, як чорний волок свій
Накине ніч на нас у бездорожнім лісі,
Розгорнем тайстру вшир — і хлюпне сонцецвіт.

І любий дзвін шкільний проніже глушину,
І рій друзяцьких лиць вквітчає бездоріжжя,
І теплінь в нас дихне, як в перший день
весни.

Проміння дружніх віч і усміх голубий
Зогріс серце в нас, погладить колосково,
Бадьорість насталить до спілих перемог.

— А де ж світанок мій, друзі брунькових
літ?
Де полум'я ярке юнацьких спільних зривів,
Що одсвітом тремтить на плесах дальніх
днів?

Де братніх поглядів обійми золоті?
Де гомін щиріх слів, нетаєна одвертість,
Що окришталює людей на досвітку життя?

Не виніс я од вас жарин сердечних слів.
У тайстру писану вложили ви пугар отрути
мені на шлях крутий, що в бурну даль побіг.

І свіне з далини байдужий зирк очей,
І вчуєш раптом знов холодну з другом
зустріч
І посмішку глумку у друга на лиці.

Все глухо ремство йде, але ніхто цього
Не сміє мовити «зрадникові» в вічі,
Лиш осторонь його проходить всякий друг.

— Друзі! Посеред вас лиш де-де вогник тлів
Для мене, приязні промінчик нелукавий,
А то і крихту цю тушили заздро ви.

Ось проліском в душі нехитрий добрий друг,
Що руку дружню дав одштовхнутому всіми
І в серці одинокому торкнув ясну струну.

I за «злочинство» це ви янголину стать
Обкидали, друзі, каміннями наруги,
Очаджені коптінням дешевих думок.

І я пішов од вас і студінь в тайстру взяв,
А в серці скривдженім німотна скарга —
Льодом —
І непростимий жаль за янголину стать.

Друзі! Про вас згадки, мов осінь дощова,
І я посеред них — мов птиця перелетна
В полоні дошкульнім густих, холодних мряк.

1929

СОНЦЕ НАМ ОДДАЙТЕ!

Що ж, тільки той ненависті не знає,
Хто цілий вік нікого не любив.

Леся Українка

I

В душі мої спалахують раз в раз пожари.
Прибої ненависті рвуться динамітом
І заставляють в серці чорних згарищ хмари
На обріях ясних, залитих сонцецвітом.

Я ж прагну так, щоб на левадах мого серця
Розцвілися квітки, мов віченьки дитини,
Щоб слались у душі, неначе шовк, коверця,
Трояндові платки в травневії хвилини.

І щоб я дав, щоб завжди прилив
хлюпав в грудях,
Той теплий, що в кохання першого розмаю,
Коли кругом братів-друзів лиш бачив в людях

І серце їм несеш з посвятою до краю.
Оддав би іншим все в важких
mozольних трудах.
Собі заставив би лиш почуття: — Кохаю!

II

Так ні, дарма. Мої квітки голубозорі
Під повіддю прибоїв вогневих почахли...
Пожежу цю в душі ранений будень створив.
Вугілля це палке з його конвульсій жахких.

Мій сіряковий люд на скравках чорноземів
Вже виссаніх сторіччями чужого пана,
А його хитро-вчений син, євнух гаремів,
Квітками, що цвіли колись, дурманить.

Світанки травневі його — звірюки-люди
На гранях історичних гонів розіп'яли,
Коли степи розхристали кремезні груди

І розкотили на ввесь світ грізні хорали.
Десь по столицях грілись казани облуди;
Ви в них повірили, заперли дух і ждали.

III

Діждались. Звідусіль, мов скло розбите,
посміх.
Нестерпне глузування каменем в обличчя...
Прогавили момент, вовтузивши наспіх,
І степ регоче з вас, вже більш вас не
покличе.

Був зап'янкий для вас степів прозорий
трунок.
Ним захлиналися лише брати з-за річки.
На чорній біржі світу снivся вам рятунок.
Наснили катафалк собі і дві погребні свічки.

На спинах негрів рідних вам держава
снилась.
Коли ж свою омріяну занесло в'ялим листом,
Ви на чужому гноїщі отаборились.

А людові скрижалі тичите імлисті
І рогом затрухнявілим царя Данила
На сполох сурмите беззвучним,
хриплим свистом.

IV

Під твані товщею живе життя конає,
По кублищах людей вдоволених
загрузло в отупінні.
Проходять дні більмосні — ліньки —
жковклим плаєм,
Чадні, задушливі у 'мертвім безгомінні.

І скрізь блакить в тонах осінньої палітри...
І лиш віконця кволі сонця оборонцем —
Мовчазним криком в даль:
«Де забарився, вітре? —
Де заблудилось ти, непереможне сонце?»

І десь із низу руки потяглись рішуче
Святих борців — розхмарить сонце
з цвілих рамів,
Щоби життя — вперед і громом серед тучі...
Щоб топтані обніжки вилились квітками
Від соняшних нестримних променів жагучих,
І вольний гімн життю дзвонили колосками.

V

А люди, що більмами сліплять дні блакитні
І розіп'яли світанки злоті люду мого,
Вжахнулися на гомін променистих ритмів,
Що ось цвіте з низин, звідкіль лиш чули
стогін.

Єхидно руки сонцесяжні підогнули
І кинули троянди полуум'яні в темінь,
Де гине крик життя отетерілим гулом
І горді думи п'ють залізо й гострий кремінь.

А сонце вкрадене втопили в баговинні
Грязького животіння на осіннім фоні.—
Там хлянуть їхні дні в морфійнім оп'янінні.

Бо заздро, що не чують рвійних сонця
дзвонів,
Як вже давно колись у вранішнім горінні,
Коли шлях почали у бурянім розгоні.

vii

І в душі ненависть,— вогнєвий циклон —
До людей-звірюків (сонце на блакит!)
За весну в калюжі, рук святих полон,
Визиск чорноземів, в крові колоски.

Сонце нам оддайте! Чорноземи ждуть.
Яблуком налитим стигне бунт у них.
Хутко стрепенуться з млистого чаду,
Кров'ю захлинуться хилі далини.

Сонце нам оддайте! В мозолях рука
Виполе із нього хопту й реп'яхи.
Сонце нам! За нами — доба сторожка.

Ми його підіймем з твані на верхи!
Сонце нам оддайте! Чорнозем в бруньках.
Це ж бо наші, наші в пуп'янку шляхи.

1930

ЗИМОВА ФЛЕЙТА

Озера вигладив
У чобітках новеньких
І в гладь їх задививсь.
Потім кривульки
Як підуть!
Аж іноді забудеться.
І випорснуть із рук
Нап'яті тugo струни...
І вихорці потонуть
У снах солодких сліз.

Тоді просунуться
Твої задублі щоки.
Легесен'ко зітхнеш
І голову підводиш...
Оперши на руках
Протале підборіддя,
Ти дивишся кудись
Без тями довго-довго
Очима мерклими
В розплющенім півсні.

І подається даль
Під твоїм мертвим зором,
Бо вперто ти глядиш,
Мов бога видивляєш
Тужливими очима
З далини.
У серці задрижать
Плівки тонкі, тендітні
І тихий, кволий звук
З зітханням потече
Й обніметься із мрякою
В тужливих поцілунках.

...Падіть, сніжиночки, падіть.
На крильцях ніжно линьте
І застеляйте шлях.
Він прийде, снівся він...
...Падіть, сніжиночки, падіть.
Він марився солодко.
Ви шаль м'яку кладіть
На цю доріжку шерхлу.
Шлях мрій — далека даль...
Падіть... падіть...
На віях висніть тепло.
Ой, снити ще мені,
Мережати мережку...
Шлях мрій — далека даль...
Падіть, падіть, лелійте...

Тобі ж устати б лиш
І спиною здригнути.
За хмари кудряви
Рукою посягнуть
І сонце вигребти
Закостеніле
З попелів далин.
І розмахнути
Диском золотим,
Метнути грохітно
Й оперезать могутньо
Тривожний небосхил.
Устати б лиш!

І небо пахне кров'ю...
На буйнім похваті вітрів
Льодовики вже крешеш.
Грози твоєї гомін
Прогонить гайдуків,
І чобітъми князька

1930 По кригах тріскотять.

ПОДІЛЛЯ

Обрій там пахне
чебрецем,
материнкою
й купчиками,
а часом і цвіллю.

І більмuvаті суголовки лиш
поміж полів
біжать.

Хоч є
плантації
і ферм розкішних
брями,
(де зачайється
нетерплячий жах)
і на ланах
обідрані негри,
а в «білих» —
ретяź золотий,
браслети
і жемчужні серги.

Хоч негритянські селитьби
у дешевій позлітці
і з зашкарубливих рук
не виполоть мозоль,
там пахне
чебрецем,
материнкою
й купчиками.

Іноді і цвіллю...
— Це моє Поділля.

1930

ВУЛИЦЯ

Шпурить вагончики вулиця
й самоходами мчить навздогін.
Іскристі сережки

— не відаючи —
губить

мимоходом на дротах —
у синіх смішках вулиця.

Стане.

Цигарку покурить.

Не журиться.

Знову

вагончики шпурить,

димучим кружевом опльовує лазури...

Далі оханеться

й підківками дрібно-дрібно

по бетонних зарінках

без турботи

вицокує

дзвінко.

1929

ВЕСНЯНИЙ ЗОВ

Недавно на світанку ми почули живіший гомін нашого серця від сонячного дзвону, від ласки вітровію, від хвильних прибоїв блакитної безхмарної поводі.

...ми почули і на радощах в один голос із серцем:

— Оце нам весна!

А тим часом це —

...із жагучих південних далин примчали до нас буйні табуни молодистих бахматів. Упали на зморожене лоно землі, сторошили копитами її мерзлу шкіру,— а звідтіль бризки під хмари! — збунтували застиглу кров в її жилах дрімотних і розхристаних вистрибом шугнули далі будити поснулі безмежжя.

І тане земля під огневим копитом бахматів, ніби серце зогріте ласкою. Радіє юним гостям. Схвилювалася, хоче схопитися й побігти їм услід, загомоніти їхнім ритмом, напотужитись їх буряним поривом...

Юний гнів прорвався з її надрів. Забриніла чорноземна повідь грозою, але такою радістю, перемогою, юнацьким чаром...

А буревісні бахмати гарцюють побідним чвальом. Юною, кипучою силою бунтують очманілі далини. В океані хмарних обріїв подають свій дужий, крицевий голос. І від того голосу скаменулися бентежні обрії, а снігом вагітні хмарюки сполоханими птахами знялись і помчали поза межі небосхилів.

А тут знічев'я ринули сиві буруни і морем ущерть заповнили небесні схили. Де не взявся на хвилях отих палкий юнак,— либонь, на байраку примчав,— і наставив розжареного

списа до серця схололих нив.

У ту мить зашумувала в землі зелена кров на всеньких ходах. Забурились усі живчики клекітним згуком і з самих її глибин покотився весняний гомін:

Жити!
Молодіти!
Буять!
Розквітати!
Родить!

Зачули той гомін рвачкі бахмати. Молодечим палом припали до чорноземних нив і запліднили їх родюче лоно своїм плодом здоровим.

Зрадів чорнозем і зашарівся, мов наречена світанковим рум'янцем у травні.

Розірся пуховинням, ніби на ноги звівся. Зареготав зеленим сміхом, захвилював юними переливами. І всі чорноземи захлинаються від тих сміхів, пучнявіють вольовою стихією, свободним дзвоном... Вони взялися за руки, з'єдналися й гуртом заспівали вольну пісню, що вони не забарятися простелити буйнозелені повноклекті шляхи одностайні на всю землю, що вони знімуться на обрії і приведуть на землю її палкого товариша зі сонячним списом, а він увесь світ напоїть сонячною жагою, і кожна людина перетопить своє серце його жагою і носитиме в своїх грудях замість серця його жагуче обличчя, а всі ті обличчя будуть променіти волею, дружбою і щастям насправжки.

.

Чорноземна пісня повіддю рине в блакитні океани. В моєму серці бринять її одго-

лоси. Легко, вільно й цікаво стає від її пшеничних тембрів. Хочеться бачити всюди тільки свободу, життєрадість, сонячність. Хочеться бігти на осяйні вершини,— у всі легені заспівати вольну пісню, в самого сонця набрати його кострубатого палу, обділити ним під'яремних, німотних рабів,— хай заспівають бунтарних пісень, хай творять.

А хто з них улюбив мляві вольності, хто заплющає очі на сліпуче весняне сонце,— того хай спалить його молодиста жага, бо вона не для них,— вона для дітей чорнозему!

1930

ЛІТНІЙ ПЕЙЗАЖ

I

Вітру на серці солодко.
Про сонце удосвіта марив.
Ніжно жита погладив.
В мріях жупан обросив.
Про сонце удосвіта марив...
Обрій запряжено в хмари,
Вітер на обрій сів.
Пугою дзвінко ударив:
Мчіть, мої коні! Мчіть!
Вітер про сонце марив.

II

Гей, розквітнула блакить у дзвонах.
Не зупиняться вороні коні.
В чорній тузі руки земля ломить.
З-під копит десь у блакиті громи.
В крові серця смуток свій полоще.
Дерева сльозинами тріпочуть
У розпуці вітру навздогін.
Земля в тузі чорні руки ломить:
— Гей, вернися, любий! Дорогий!
Вітрів бриль у далі тільки майорить.
Чорна земля руки в тузі ломить,
Черв'яками ревнощів горить.

1930

О, НЕ ТРІПОЧТЕ

О, не тріпочте, усміхливі віти...
Не простягайте рученят невинних,
Бо не всміхнусь на радісні привіти
В алеях сонячної самотини...

О, не тріпочте, молоді листочки...
І не горніться до лица так ніжно...
Бо серце в тузі гам веселий топче,
Неначе брязк тюремного заліза.

О, не тріпочте, оксамитні трави...
І не маніть мене на іскряве рядно...
Тепер не вернеться і любо не заграє
Весняних спогадів сторощене судно.

1930

Стомивсь трудячий день
І на долоню шерхлу спер
Спітнявіле лице.
А крізь вікно йому
Обличчя молоде
Кришталями горить.
— Ось молоко для вас
В гладишечці оце...
День руки простягнув.
Іскристі звуки п'є
Та голос юний згас...
Десь із ярку хлоп'я —
Розмріяне ледащо —
Об глечик рукавцем —
І молоко струмками...
День стомлено зирнув —
Обличчя в'яне темно —
І без вечері ліг.
Тут крадьки приповзла
Собака в чорних кудрях.
Весь двір сповнила вщерть
І, лупаючи оком вогневим,
Хапливо хлепче молоко...

1930

ДЕХТО ДІЙСНО...

Дехто дійсно мусить там умерти,
Де черкають весла кораблів вантажних,—
Інші ж мешкають вгорі при кермі,
Знають лету птиць і зоряні країни.

Дехто завжди риється в утомі
Біля коренів життя в безладді,
Іншим встелено престоли
У сивіл, у королівен.
І вони сидять там, наче дома,—
На безділлі голови і руки.

Але тягнуться з життя їх тіні
У життя те інше їм назустріч
У бездільні з тими, що в утомі,
Зв'язані, немов земля з повітрям.

1930

* * *

Ми з тих матерій, що й сни б'ють ними,
А сни ті розкривають плеса віч,
Як діти під черешнями рясними,

Що з їх верхів'їв крізь велику ніч
Рушає місяць у блідо-злотий біг.
Не інший схід і снів, не інший клич,

Вони, як діти, що підняли сміх,
Не менш величні в леті своїх ходів,
Як повня вставши з деревинних стріх.

До наших душ їх пряжам повно входів;
Як руки духів, скоплені в полон,
Вони є в нас, де їх життя — без бродів;
Три — це одно: людина, річ і сон.

1930

НАД ПРІРВОЮ

Стояла ти, схиливши́сь надо мною,
А я обняв тебе у спазмі судорожнім,
у полум'ї невтримливих дихань.

То був скажений біль вечірньою порою,
Як грінула земля у безвісті порожні,
У божевільно-неозору хлань.

В несамовитім розпачі прочutoї утрати
Розбила кров виски у дикому одчайі...
Заціпив серце конвульсійний корч...
Поглянув молодик, як в'язень із-за грати,
І зорі стрепенулися у тихому ручай
І покотилися за обрій сторч.

О, як зіштовхнула ти рук одчайних клешні?
Чому ти вирвалась і згинула в безодні!
В безодні тій, що я давно прокляв...
О, гиньте в сповитку, маріння всі сердешні!
Нехай розірветься, розтрісне ще сьогодні
у хлань бездонну штурнути земля.

1930

ВІСТИ

I

Телефонами тривожні вісті:
«Знову тисячу звільнили наші трести.
Юрби гвалтами жадають грізно: «Їсти!»
По містах горяТЬ червоні маніфести».

Телефонами тривожні вісті:
«Безробітні знову облягли міськраду.
Наша гвардія ранила й вбила найпалкіших
двесті.

Агітаторів карати буде суд за зраду».

Телефонами тривожні вісті:
«Голодовку зняли в тюрмах політв'язні.
Гомонять загрозливо брудні підвали міста,
Не вмовкають у голодній спазмі».

Телефонами тривожні вісті:
«По дворах пожарів марево гарцює.
На добро хлібодаря форналь насів зловісно,
Селами розбіглися таємні струї».

Телефонами тривожні вісті:
«Влада хутко полагодить внутрішні ці
справи».
— Для чого ж у неї сталеві колони війська?
Апарат залізний оборони права?

II

З уст до уст чутки летять криваві:
«Дикі віча аранжує панський провокатор,
Туманить юрбу обдерту слів брехливих
сплавом
І нацьковує робітника голодного на брата».

З уст до уст чутки криваві мчаться:
«Із столиці поїзди штиками ринуть
Люд корить потомлений в даремній
чорній праці
Ген отам, де села згорблені під каменем
данини».

З уст до уст вістки криваві линуть:
«Примиренців збройних люті зграї
Селянинові за дань карбують спину.
Тиху осінь в селах зойки розсікають...»

З уст до уст вістки одчайні гріянутъ:
«З сіл до міста звідусіль валки снуються
сумно,
А на возах скрізь лежать поранені селяни,
На дорогу скапують криваві струмні...»

З уст до уст течуть одчайні вісти:
«Шпиталі міські побитих лікуватъ
не хочутъ!» —
Затискаються в кривавих ранах
руки мозолисті.
Накипають кров'ю бунту очі.

1931

ІЗНОВ ВЕСНА

Ізнов весна цілунками голубить
Дзвінкі конвалії чуттів
На серцевих узліссях —
І в яру далечінь пронісся
Обмарений на сонячній путі
Квітчастий квітень наш ласкавий, любий.

Ізнов весна рукою гладить ніжно
Барвінок спраглих мрій,
Що в квітниках поблекли,
І сонячних свічад хвилястий клекіт
Листочки їх зогрів
На золотих обніжках.

Ізнов весни долоні голубливі
Матусіно тремтять
На нашему обличчі...
Світанок з туюю нас кличе
На променисту гладь
Блакитного припливу.

Ізнов весна... Та чом же знову, Люба,
Не підемо стрічатъ
Вітрильників квітчастих
У пристань молодого щастя,
Де смуток наш почах
У пестощах голубих?

Весна, весна... Та знову вже, Кохана,
Не підемо в акорд,
Як два скрипкові тони,
У пристань голубливих дзвонів,
Де квітне наш якор
Здійсніміх снів зарання.

1931

БАТРАК У МІСТІ

Я пройшов не один кілометр.
Чобіт мій зашкаруб у снігу.
Драну свиту розшарпує вітер,
Сніговія реве на шляху.

На думки мої — рвуча пожежа!
Це ж я в місті у партії був.
Наша сила росте там безмежно.
Вірю: виграєм ми боротьбу!

Досі тепло від гутірок дружніх.
Ще їх гомін у серці бринить:
Уже скоро ми ринем — потужні —
Здобувати заводи й лани.

Досі тепло від гутірок простих:
Річ ішла про батрацький наш пункт.
Розростає в селі наша горстка —
Юний пуп'ях майбутніх комун.

Нам поможе товариш з заводу.
Ось від нього газети й книжки.
Ждуть в селі мої друзі голодні
На слова заводських ватажків.

Ніс я просто з друкарні слова ці,
А вже шпіцель на них чатував,
Бо в газеті:

«Мільйон без праці!»,
«Тільки в бою добудемо прав!»

Але впору за пазуху скрив я
Оци рідні батрацькі слова.
І побрів по засніженім нив'ю,
У пурзі світовій заховавсь.

ДОПОМОГА

I

Уже місяць не їли ми хліба.
Без роботи у тьмі сутерин...
Нас відштовхнуто, вже непотрібні
Сотні тисяч робітних родин!

Ми панам гамазеї бездонні
Заповнили в кривавиці вкрай
І знічев'я фабричні прогони
Зачинив перед нами глитай.

А тоді ви: «Полишені праці»
Записали про нас у книжках.
— Допомогу невдовзі вам дастесь,
Потім знов прийме вас фабрикант.

І ми ждали. Ні праці, ні грошей,
Що їх нам обіцяли ви дать.
У вас дарма вистоює й просить
Кожний день безробітний злидар.

Ми щоранку снуємося юрбою
Од контор до контор, од контор...
І вертасмо зламані й журні
Голіруч до пивничних комор.

Там набрякли із голоду діти
І жінки — бліді видива змор.
Кожний день нас катує сердито,
Затискає на ший зашморг.

І ми слали до вас делегатів,
Що вмираємо з голоду всі.
Ви ж веліли спокійно нам ждати!
«Допомога прийде невдовзі».

— Далі ждати? Аж згинем без тями?!

Голод всіх нас зігнав і з'єднав.

Ми прийшли тут з дітьми і жінками.

Ми прийшли сюди в тисячах лав.

Ми жадаємо хліба і праці!

— Праці в тижні хоч кілька лиш днів...

— Ми ж літа всі свої щонайкращі

Дали вам по собачій платні.

Ми востаннє прийшли умовлятись,

Вдруге — в зброй прийдемо сюди!

Ми не маєм нічого до втрати.

Ви ж загарбали все до цятý.

ІІ

Магістратський будинок зіщуливсь.

Під юрбою там вигнувся брук.

Уся площа й провулки загули.

В коридор хлюпнув юрний бурун.

В кабінетах здригнулись бурмістри:

Подражнив їх голоти одчай!

Хоч давно вже у списках, реєстрах

Безробітні щодня їм кричатъ.

Шеф нервозно ударив у дзвоник,

В кабінеті явивсь комендант.

— Вже прийшли поліцейські колони

Боронить від товпи магістрат.

Входом з боку війшли непомітно.

Зачаїлись в кімнаті на мить.

За дверми голоси безробітних

З шефом хочуть самим говоритъ.

Шеф розсердивсь і кинув коротко:
«Розігнатъ нуждарів без ваги!
Не щадити нікого з голоти!
Хай би видохли всі до ноги!»

Й заховався мерщій в глиб будинку.
Комендант в коридор уступив:
— Шеф відсутній, хай вийдуть з будинку
Й делегатів пришлють від товпи!

Тут юрба потекла розпачливо
В кабінет до зелених столів...
Бахнув постріл — і диким прорівом
Впали колби на юрби голів.

В коридор їх зіпхнули у гущу,
А до гущі за пострілом стріл.
Та від гадових куль гинуть краще,
Як із голоду чахнуть в норі.

Вже їх вигнали з мурів на площа
І постріляних нижуть на штик,
Тротуари криваво полощуть,
Щоб не сміли вже вдруге прийти.

А в будинку скрізь плями криваві,—
В коридорах, на стінах углиб...
Це жорстокий пан напис поставив:
«Безробітним оце помогли».

Вже не прийдуть просить допомоги
На запечений кров'ю майдан,
Але грянутъ з ральцем перемоги
І одплатять уцерть глітаям!

1931

ОХЛЯЛЕ МІСТО

Про тебе пісня ця,

О місто сумерку, ти фабрико без праці,
Тривожна гаване, де невгомонно піняться
буруни грохотні робочих демонстрацій,
про тебе пісня ця.

Я ж бачу місто —

схвачено тобі горлянку
і здавлено усі пісні твої,
що тужать в далечінь.

Передо мною днів твоїх сучасний зміст,

Роздертих кризою, банкротством
панських банків,
вагітним класом, що вже сталить мечі.

І я відчув, що ти зіщулися, місто!

Як того зціпили тебе редукцій обручі
(щодень тісніш тобі, задушніше, коротше,
немов до краю вже пройшло ти свої гони).

Тепер упало ти розгвинченим вагоном

з вогнистих рейок
шпурнуте наодшиб.

Тепер у місті ранки мовчанкою голосні,
порожні ранки — сироти без слова...

Уже не сурмлять сурмами до трудового змагу,
коли заводи облягає сніть.

Даремне,

дарма вухом жадно ловить
сирени дружні зайвий робітник.

Пани ж руками загребущими одмахують,
замкнувши пельки ненаситних фабрик
тупою рацією ринків переповнених.

А фабрикам — творить!

Це ж самки повнокровні!

В смуглівих черевах машин панами граблених

(у праці творчої нестриманому вирі)
зростити прагнуть містові небачені іще
розкішні плоди.

Адже робітна армія у місті
вся голодна.

Адже робітна армія
без одягу й взуття.

Адже робітна армія
без соняшних квартир.

Ходять

в робочі дні гнівні, нікому не потрібні,
відчахнути, від фабрики відтяті,
ходять.

Місто не зігріє їх сухотним рум'янцем
реклам жалібних,
останніми плакатами померлих фірм
(промінчиками кволими
передпогребних годин).

Даремно усміхаються до них вітринами
крамниці хлібні
з-за недоступних башт високих цін,
ходять.

Похмурими обличчями охмарюють
охляле місто.

Бурковками-валами демонстрацій перекочують
борці!

А часом
закатовані безсонними гризькими ночами,
як голод пристрасті до розпачу
розхристася,
знімуться робітничі руки обважнілі
й торощуть мури недосяжних цін.

А потім пругами кривавими оховстані
не стримають прокльонів накипілих,
що електричним зарядом із грудей рвуться,
ударяють молотом.

Вже скоро кинуть панові одверті карти.

Прийдуть товариші з Компартії
і включать звена в батерою на мільйони
волтів.

Могутнім розрядом в охляле місто

гряне слово,
що ним робітники одімкнуть фабрик брами.

Трухляві готики

і візантійщина тупа над містом
тюремним маревом над головами юрб.
Бо в місті злість, стотисячолиця злість
на вулицях,
в банкових портиках,
у вестибюлях брехливих
панських бюр
злість!
злість!

То ж панський поліцай з хрестом —

благословляє піст

голодних юрб.

Трухляві готики

і візантійщина тупа над містом
оковами застиглими над лонами вулиць.
Хоч п'ялися в блакить цівки фабрик
і вгору вершились стрункі оселі.
Та запломбовано вже горді димарі,
бо вірять ще пани в надмордники свої,
що здушать вщент робочих ремства крик,
одіймуть містові його розгонні сили.

Стрункі ж оселі стримались, присіли на бігу.

Ще вибігли за місто, стали в гурт,

закостеніли в групах панських віл

і пестяль зелень плесами широких вікон.

Не треба більше їх!

Для пана ж хватить!

Нехай нуждар у норах цвілих,
хай дощ просочує підміські дряхлі хати,
хай!

Не зворохобляться!

Над ними сторожу тримають:

піп з хрестом

і з штиком поліцай.

Трухляві готики

і візантійщина тупа над містом,

де приголомшено давно бадьорий труду ритм
і тільки церкви дзвін протяжним

гуком служить,

лоскочутъ ввечері блискучих барів гри.

...Течуть із скрипок в ніч мінорні

танго тужно,

у темну ніч, у чорну самоту...

Розкисло скиглить немічна душа

падкого класу,

що безпорадно приголомшила

живуче місто

на льоту.

Застряло місто, стручене з прудкого гону,
галльмом панів затримане в бігу,
у трясовину загнане їх дикими погрозами.
І дивно так бринять верстати невгомонні
в лабораторіях дзвінких,
де долю містові кує
могутній розум.

Там родяться із мертвих елементів невгавучо
чарівні родива — незнані двигуни,
із мертвих чисел — істини живучі,
що кличуть місто вдаль —
на свіжі царини,
в нових епох незайманий ще світ.

Та даль заслонено запиналом погребним
і витиснуто панською печаттю гніту
на ньому літери:
«Не треба».

Запліднюються райдужні світи
у розуму сезамах.

Недоноском конають в шпаргаллі,
бо панові тепер
новий до кріса замок,
або незнаних газів трійливі сполуки,
нові ж Америки йому
вже випорснули з рук,
хватає боєм на льоту
упевнена рука робітника.

Отетеріли вигуки гудків —
зусилля творчого бадьорі вісті.
Останками жене, прожовує минуле
цвяхованими п'ятами панів
пробите місто.

Та не усі ішче зацілено фабричні дула.
Ще цокають станки заводів металевих,
шумують проводи фабрик
трійливих речовин,
знадіб'я смертоносне раз у раз
оновлюють,

пучняві щодень зброї магазин.
І хоч замкнулися заводів інших брами —
розкрились челюсті насуплених казарм.
Розперлися корпусами хмурими
в усіх кварталах міста
будинки
муштри,
невгомонних залп.

Тут застою нема, все замало рук,

ніколи ринок панський рекрутом не сповниться
до краю,
та ще коли ледь день зніме злидар п'ястук
і обрій зацвіте тривогою заграв.
А надто ще й манять чорноземи широкі
та ще поля, оліями налиті
на сході ген,
де гори золоті
і мрії панської захланної Європи.
І в місті кожен день
капралів лайкою запльований,
набоїв залпами розстріляний.
Та не охляло місто, ні!
під панськими затіями.
У його надрах повнокровних
спіє приспішено
класу молодого
рішення.

1931

НАЛЬОТ

Чи не харцизи вскочили оце у Йованову обору?
А там же тільки шіпчина й обдертий хлів!
В хатині на полу пожовкла жінка хвора
Й голодний рій дитинячих голів.

Завзято вдарили! Аж зойкнула сухітна
грудь подвір'я.
І вмить розкошився на дощечки хлівець.
Єдине порося розпанахали звірі.
Вже в хаті закипів їх дикий герць.

Одчайний крик дітей напасників опік,
струснув хатину...
Враз тріснуло вікно і хряпнула на тік
З розбитим лобиком найменшенька дитина,
Брудної лайки зашумів потік.

Недужа мати зойкнула, прокльоном
плюнула й зомліла.
Опричники звалили хвору з полу вниз.
— Де Йван? —
Питання застрибали озвірлі,
І хвору чобітьми стоптав харциз.

А далі люті всі забігали жужмом осатаніло...
Пороздирали подушки, розбили піч,
Одвірки вирвали, розшили стріху стлілу,
Строшили все, що кинулось до віч.

Чогось шукали скрізь — між пір'ям, в стрісі,
в попелі у грубі.
Невже хотіли викрити й розбити вмить
Ненависті бурун, що рве батрацькі груди,
Під крівлями злидарськими кипить?

Розбили геть усе, та цього не вдалось їм
розважити!
Ненависті буруни в море розростуться!
Пращав з розбитих стін опричників кривавих
У мстивих помахах заціплений п'ястук.

1931

ПЕРШЕ ТРАВНЯ

Погроз і ненависті ярий день
ввігнався в провали збентежених вулиць.—
Закляцло місто. В тузі п'яній жде
на зрив потужних юрб, рішучий бою клич.
Ще ні. Сьогодні голіруч іще
підуть дзвонить по бруках гімнами змагань.
Розкинуть в місті летючик дощі,
червоних прапорів бурну, хвилясту грань.
Ще голіруч. Хіба що пан озлить.
І раптом гніву стиглого прудкій прибій
зірве із тротуарів квадри плит
і в ворога жбурне, що шлях замкне юрбі.
Ще голіруч. І з пільгою зітхнуть
струхнявлі пани на сточених стільцях.
Та гімнів юрб неублаганна лють
прошиє гостряком вдоволені серця.
Ще день погроз. Іще це свято мсти.
Та лавою вже мчить епоха молода.
Робітних юрб незлічені ряди
покажуть панові, хто в місті володар!

1931

ПАТРІОТИЗМ

Хто не любить всіх братів,
Як сонце боже всіх зарівно,
Той широ полюбить не вмів
Тебе, коханая Вкраїно!

І Франко

Кохати свій люд — це не злочин.
Кохати свій люд — ідеал!
А люд той — то армада робочих,
А люд той — то селянський шар.

Кохати свій люд — це не злочин,
Хоч люди й клянуть за оце.
Але я з їх безглуздя регочу
Й не залишу те, що в мене святе.

Кохати свій люд — це не злочин.
А люд той в старчачих свитках,
В ліп'янках запліснялих і чорних,
Без променя сонця в шибках.

Кохати свій люд — це не злочин!
Та кинь романтичний дурман!
А коли люд свій любити захочеш —
Для робочих працюй і селян!

1931

ЛЮБОВ

Як вогні на фабриці потухнуть
І прощально відсурмлять гудки,
Йду я втомлена від денної натуги,
Де стоять похнюплено будки.

Де скриплять на закруті трамваї
І 'не щухне самоходів гук,
Де у гамі полустанок не втихає
І газети продає малюк.

І стаю тужливо визирати
Вагонетку, де є номер сім,
На трамваї любий мій вожатим,
На трамваї думи мої всі.

Як дзвінок іздалеку озветься
І вікон ясних мигне рядок,—
Серце в мене живо стрепенеться,
Ніби вранці загуде гудок.

Вже зіскочив любий, усміхливий.
Стиск руки і лиш одне слівце,
Кров у грудях дзвонить гомінливо,
Заясніло радісно лице.

Стиск руки,— однісіньке словечко,
Вже за закрутом прощально продзвенів.
Днем ярким озолотив він вечір,
Кров усю він розспівав мені.

Але хутко з серця усю радість
Сторожке питання стрепене,—
Чи і завтра нас гудок не зрадить,
Чи покличе на завод мені?

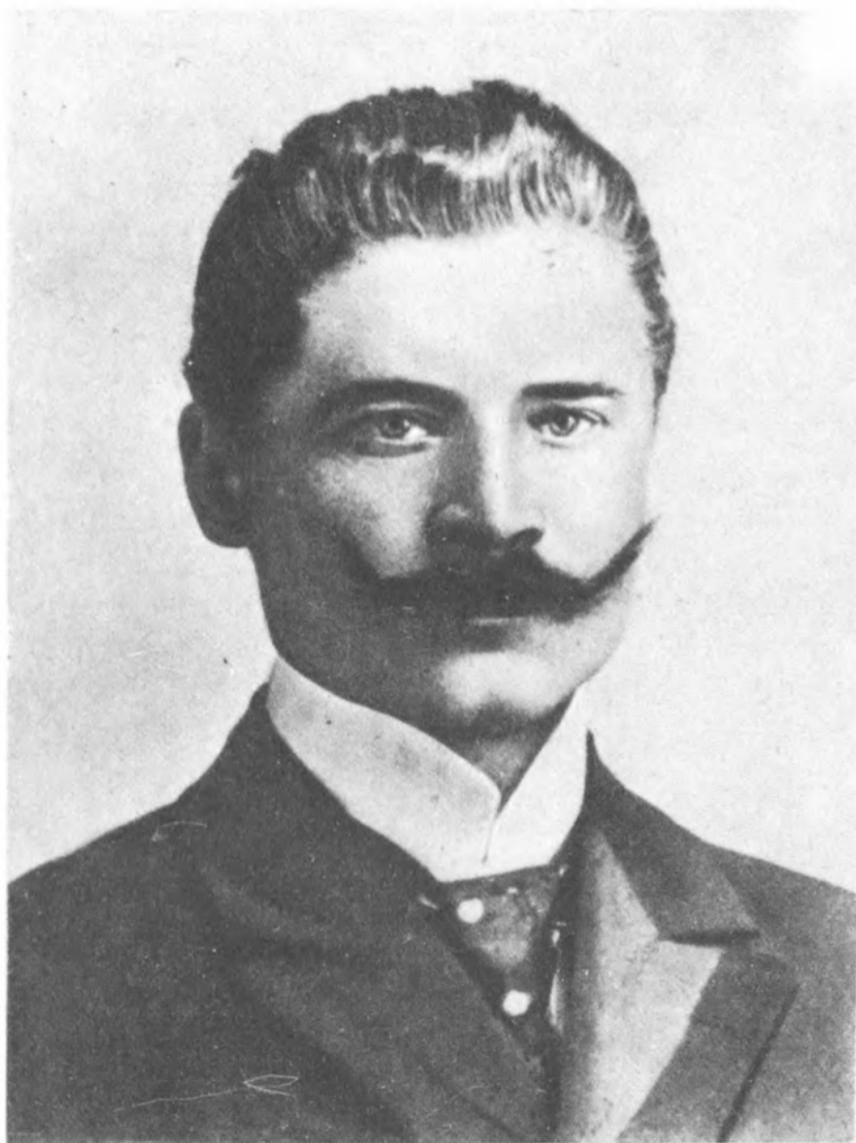
1931

Ярослав Кондра. Фото 1938 р.

Мати Я. Кондри — Павлина Дем'янівна.

Батько поета — Микола Олексійович.

Автограф неопублікованого твору. ►

Дросія в Кондра

Бала

Баланта.

[Засмів]

Жариве баланта

- на грудах у мене -

Запомінів якось
жантур,

покурю,

такоже!...

І розникло так:

-; гори!

Сиреками!

Чвіти

- Чорвата південна
юнобуйтана

Хай духле польща зломлює
(вари?)

Хай півонь, предник
кровавий

Порубачко перекинься о хмарні!...

Іканде багамма
на грудях у мене
розірвіть хмось
make nanké!
о сене!...

Він сань заревон вонює відімаку,
Сніався пергани росистого норанку.
І несомні скелюти мії просипав
І про пінніка.ни віреніків нудовини.
І на квітчастине міасі бібрах трап.
Розбінись квітомоки кумирни
Сані пербені.
ніуртури,
пум.ніроі.

*Брат Я. Кондри —
Богдан Миколайович.*

*Брат Я. Кондри —
Роман Миколайович.*

*Сестра Я. Кондри —
Любов Миколаївна.*

Обкладинка
першої книжки поезій
Я. Кондри 1931 р.

ЯРОСЛАВ КОНДРА

ЯРОСЛАВ
КОНДРА

ПОЕЗІЙ

Обкладинка книжки
поезій Я. Кондри
1967 р.

РЯТУНОК

Паліть бавовну!

Так, вогневі на поталу
викинте повісма срібного без лику балів,
бо вже не вичавите зиску
з мільйонних мас обдертих капіталом.

У море каву висипте (без риску!)

Сотні тисяч тонн зерен ядерних
жбурніть у хлань бездонних океанів,
щоб не змогли добути зерна

ті,

що з них ще вчора на плантаціях ви
шкуру дерли.

Алé ж і на пшеницю ціни тануть.

Отож пшеницею ви ріки загатіть.

— У воду сотні бушлів зерна золотого!

Бо вас нічим ніколи не наситиш,
vas не зворушить міліонів стогін
голодних злидарів, що так зросли
в останні ці роки!

Та чей же вас торкнуть вони — в ряди
суцільні злиті.

Чей приголомшать вас їх шерхлі кулаки.

Паліть бавовну!

Вогнище велике розложіть
і краще вже самі згоріть у нім
зі своїм крамом.

Роль ваша сповнена.

На ваші забаги
земля не спиниться у бистрому бігу,
не стане по-старечому на осі кульгати.

Паліть бавовну

і самі згоріть,
а то ковтне вас робітничий жгут.

1931

НЕЛІТНІ НА ЗАВОДІ

Коли стануть у тьмі небосхили
і завод почорніє ретортом,
ми нестерпно чекаємо хвилі,
що затримає клекіт моторів.

Вісім годин за ритмом трансмісій!
В нас од рухів надшарпані жили.
Ті важелі так сіпають злісно
і наповнюють легені пилом...

Вісім годин натягнуті нерви.
— Не тремти, не хились забагато!
Ось циліндрів роззвялені жерла,
ось непевний трансмісій гад.

Вісім годин машина жде вперто
на кивок неуважний знічев'я,
щоб між колеса шпурнути жертву,
об заліза розтріскати череп.

Мусим витривати вісім цих годин.
Вдома ж наші батьки — безробітні.
Їх звільнили,— тепер є нагода.
З нас висмоктують зиски,— з нелітніх.

Наші руки не досить ще ствердли,
ще не зжились з машинами владно,
тож нам платить глитай ненажерний
половину належної плати.

Наші руки не досить ще ствердли...
— Та гаруй вісім годин робочих!
Серце думка прорізує сверлом:
дома голод зубами скрегоче.

Уже вечір. Гудки проспівали.
Покидаєм станки і задуху.
Груди пилом залізним завалені.
М'язи болем набрякли з натуги.

Переходим цупку огорожу.
Ржавий скрегіт заводської брами...
— Ех, заводе, не ти нам ворожий,—
той глитай, що для нього ти — крамом.

Ще ми рушим, як буряні води.
Вже в нас думки розплющені очі,
Вдарим з'єднані, друже-заводе,
ще нам радісно ти заклекочеш.

1932

ПОЛЕ ГАНЬБИ

Скоро це буде вже, скоро.

Чую

черевиків цвяхованих шорох,
по дорогах знімається порох
(завтра це буде, а може, вже й нині)
од ударів важких ваших ніг,
робітнику,
селянине!

«Ворог насовує, ворог!»

«Рідна країна гине!»

скажуть вам ті уста,
що були для вас завжди брехливі.

А ти, селянине,
ти, робітнику,
вірити станеш?

Бачу вже, бачу плакатів облудливих зливу.

По селах, містечках, містах
схочутъ знов одурить вашу біdnість.

Позліткою
будуть манити, скликати вас будуть,
а ти, селянине,
ти, робітнику,
підеш?

Ви, що давно вже вас давить терором
буржуй, грабунками дикими.

Ти, селянине, що твою обору
давно він спустошив данинами.

Ти, робітнику, ти, що тебе він на брук
і з заводу і з мешкання викинув.

Ви доложите рук
до його кривавого діла?

Поведуть вас не на поле слави —
на позорище, поле ганьби.

Ви слухняними підете лавами
за чужу вам загарбницьку справу?
Не країни землі боронити,
хоч землі й не своєї, а панської,
vas пошлють за «ворогом» стежити
далеко за східні межі.
Вийде назустріч танкам,
стане незрушеного,
згине,
а не уступить,
груддю своєю заступить
вільну країну, вільну республіку
праці
близький товариш,
ваш рідний брат.
А ти, селянине,
ти, робітнику,
вдариш?

1932

ЄДИНЕ КОХАННЯ

О, не гордуй моїм коханням, люба!
Так не любитиме тебе ніхто, ніколи.
Моя любов — весна твоя голуба,
Мої чуття — ясні, мов голуби шовкові.

О, не гордуй моїм коханням, мила!
Така любов цвіте в житті лиш раз єдиний.
Вона — до сонця розпростерті крила.
О, не ламай крилець тих ангелиних.

О, не гордуй мою любов, кохана!
Жорстоко це ж бо так обпліюватъ Світанок,
Що ніс для тебе сонце довгождане
І милував тебе матусено, весняно.

О, не губи любов мою, сдина!
Вона краса моя і святість одинока,
Що має лиш в житті своїм людина
І береже в душі заховану глибоко.

1932

ЗИМОВА ІДИЛІЯ

Тиша, зимна ніч
малої кімнати.
Шпарами лізе зимна дрож:
сира хатинка. Два бамбетлі,
тапчан, лавка та ще й стіл —
і вся робітнича обстановка.

Безперервно вдень згинався
під цегол тягар
власник цієї нори.
А й увечері не спочиває:
лише змінився терен праці.
Він друкує.
Скрадливо шелестить папір.
І всі однаково скручені сотки
листків тоненьких
простує і складає
міцна машина дивних рук.
Поваляні з цегол долоні.

1932

ВОСЕНИ

- Романтик: Листочки осінні —
криваві сльозини!
Згадання пекучі —
болючі картини...
- Юний: Це осінь кволя
лахміттям ледачим
потрусила —
і хворі душі плачуть.
- Романтик: Листочки сердешні,
ви скарга німотна!
По хвилях прийдешніх
ви пісня скорботна...
- Юний: Безсило шуршить
ідише знесиллям
на сонця цілунки
байдуже, нечуле.
- Романтик: Я вас приголублю,
до сонця пригорну,
до болю полюблю
вашу тугу чорну...
- Юний: Не заразиш мене,
о, ні!
потопчу я тебе без ваги
й кресону соковиті пісні
в гамах
глуму,
погорди
й презирства

жахлякам,
що ввірвали
струну життєву,
і згубили
до сонця
шляхи,
й відреклись
від предків пня.

1932

БЕЗДІЛЛЯ

(Настрої)

Довша щодень черга
Жде на розпутті під біржею,
— Сила робоча — жага
Рветься конем розіржаним.
Жолоб порожній гризе,
Нетерпляче вдаряє копитом,
Сили робочої вже
Ніхто не хоче купити.
Сила робоча валяється
Чорна на сірому бруку.
— Полум'ям кров займається,
Корчить бездільні руки.
Ми залягли тротуар,
Геть їздівню залили.
Кризи невгавні удари
Свіжий нагонять прилив.
Шкода про працю і марити!
Люди чорніють од дум...
— Дай, товаришу, карти,
Може, програєм біду.

Голод прогнати годі —
Гада, що черево вижер.
Сонце по вулиці ходить.
Калюжі вихлептує хижо.
В ремені дір багато
Знову прийдеться пробити.
— Ходи, погуляєм, брате,
Хоч поглянем на ситих.
Ось на валах кидас тінь
Кам'яний силует короля.
— Здибивсь під вершником кінь
І в брилі сірій закляк.
Досить на сквері знайдеться
Таких, як ми, галантів.
— Стирчить безробітний їздець,
Ми ж його ад'ютанти.
Так не здурити нам голоду...
— Невже з голоду хляне і час?
...Сонце побренькує золотом,—
Золото це не для нас.
Ті, що повз тебе проходять
І на тебе глядять, як на звіра,—
Що ти вчора й сьогодні голодний,
Чи вгадають вони,— повірять?
Їм твоя сила робоча —
Непотрібний, беззвартний вже крам,
(Ширше розплющ свої очі!)
Скористай із неї ти сам!

1933

ЛЕНІН НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Вже наш ворог радів, що ти згас,
Ліг спочить в Мавзолеї навік,
А ти ось направляєш до нас
Революції бистрий потік.

Здрастуй, Ленін, ти знов переміг!
Твоїм ім'ям вітаєм бійців,
Бо це твій хід в їх тупоті ніг
І твій усміх на їхнім лиці.

Мов у Жовтні, послав ти на бій
Нездоланного свого бійця.
Усміхнись, краю страдницький мій,
Обітри гіркі слізози з лица.

Це свобода і правда прийшла,—
Тобі сліз уже більш не ронить!
...Йде Ілліч від села до села,
Розпайовує панські лани.

Вже хазяїном став робітник,
Взяв народ усі скарби земні.
Рідний Ленін! Не згаснуть повік
Ці тобою народжені дні!

1940

ЮНІСТЬ ЗАВОДУ

Не пізнаю тебе, заводе стоголосий:
Ще вчора по-старечому кректав ти й шамкав,
Мов злющий дідуган, дививсь на мене косо,
Як я до тебе ніс голодних днів уламки.

І з болем зоставляв їх під твоїм порогом.
Даремно ж до воріт твоїх тоді я стукав.
Даремно рвалася в цехи твої прожогом,
Мов дивий птах, моя невтримлива розпуга.

А нині он який ти юний і бадьорий:
Червоним прапором так лепсько закосичивсь,
Аж усміхнулися тобі веселі зорі.

І ти смієшся, й сам мене до себе кличеш
Співати нових пісень і дружно плодоторить,
Щоб пишно розцвіло рум'яне днів обличчя.

1940

НАЗУСТРІЧ ПІСНІ

Адамові Міцкевичу

Твоїй пісні уже не блукать,
не тужить
у далекому місті на бруках.
Твоїй пісні ще радісно жить,
твоїй пісні у нас розквітать
у нечуваних вільних звуках.
Тільки тут,
під радянським усміхненим небом
співця пісня б'є вільно крилом.
Хай же нині долине до тебе
гомін пісні й твоєї без пут,
гомін твого великого слова,
що його ми, як рідне, зустріли добром.
Все життя ти проходив в оковах,
все життя — у бою.
Й не корився, не падав в знемозі.
Ми з любов'ю прийняли твій труд,
зустрічаємо пісню твою,
як сестру,
що в далекій барилась дорозі.
Їй тепер уже більш не тужить
на бруківках уальному місті,
не тинятає більш, не блукать.
Серед нас її цвісти ще і радісно жить,
бо ця пісня
тепер, у годину важку,
так потрібна твоїм землякам,
як свободи коханої подув.
Хай від нас вона їм гомонить
про відвагу людську,
про безсмертя народу.

1940

СВОБОДИ ПУТЬ

«Народи йдуть, червоно мають:
Свободі путь, свободі путь!»

Павло Тичина

Розкрилась перед нами далечінь.
Життя нового повняться бруньки.
Ми вперше бачим неба голубінь,
В обіймах теплих братньої руки.

Нас сотні літ гнітила чорна ніч.
Сліпий висів над нами небосхил.
Не нам шуміли шуми весняні,
Ми не могли рознятъ для льоту крил.

Майбутнє наше розцвіло тепер.
За нього вчора наша кров лилась —
І не один із нас зубами жер
Тюрми граніт, прокляту панську владу.

Давно нас пан одрізав од братів.
Вони, мов грізні велетні в степах,
Повстали й стерли нелюдів-катів.
І усміхнувся степ, розцвів, запах.

Родити став небачені плоди
Під дотиком щасливих вільних рук.
Героїв праці все росли ряди,
І ріс невпинно будівничий рух.

А наш труд нидів, у ярмі конав.
Чорнозем наш лише панів кормив.
Палаці світлі ставили панам,
Для себе тюрми будували ми.

Пливли роки, вривався нам терпець,
Пекло нестерпно нас раба клеймо.
Червоний прапор розгортає борець.
І ми вставали й торгали ярмо.

Ми йшли на бій, і лютував наш кат,
І гасло в тюрмах сонце наших днів.
Та бунт не гас, через сплетіння грат
Він невмирущим полум'ям горів.

В душі вогонь ярили раз у раз
Надії нерушимої вітри,
Що брат наш вільний пам'ята про нас
І на підмогу нам меча гострить.

І недаремно той вогонь не гас.
В останню мить, як піднялась гроза.
Долоня брата захистила нас
Од панського кривавого ножа.

І сталося, як марили в віках:
Через кордону прорвані вали
Прийшли брати зі збросю в руках,
Свободи стяг звитяжно підняли.

Розтанула розтрощена навік
Кордону ненависного стіна,
Шакал шляхетський злякано утік,
І встав народ на звільнених ланах.

Така безмірна днів цих величінь.
Про них співати будуть ще віки.
Розкрилася перед нами далечінь,
Життя нового повняться бруньки.

1940

ВЕСНА 1936 РОКУ

Бліскучим молотом розбита льоду гать,
Народ ударив буруном бурхливим.
— Простору скільки враз, яка жага!
Які відмітні світла переливи.

Зчорнілий мур розпавсь, розприсся на скалки,
Розплюшивсь обрій, ніби очі друга.
Заграв у жилах приливом палким
Нестримний набіг молодої туги.

Пора цупку, ганебну паморозь зорати!
Гнітючі темінню жалюзії пора зняти!
Чудні в ту пору, ненависні грati
Аж подались напружені поривом в'язня.

І скрізь завібрував людини м'яз напнутий,
Снагою дивною наряжений до дії.
Будівлі б вершив смілі, рвучи пута
Числа, рисунку, задуму і мрії.

Усе, що марилось у недоступній далі,
В той час те стало раптом нам близьке,
вловиме.

Живущі соки владно наростили
І дерево й людина брякли ними.

Від того устократ помножена в нас сила
Із казки перекинула у дійсність добрий міст:
— Прибиті маси міць свою явили,
Хоча кайдани панські вжерлись аж у кість.

Поеми

ВЕСНЯНЕ СВЯТО

(Шевченко напропесні)

I

О весно кохана!
Товаришу дужий!
Крізь березня хугу
Ми вже відчуваєм
Твій непереможний
Усетворчий подих,
Що схвилював ритми
Тривожних сердець.
В днях ярої туги
Ми у дожиданні
В нестерпній напрузі
Поклали на варті
Спраглі юні душі.
Бо ми тебе прагнем,
Ніби в'язень волі,
Бо ми тебе прагнем,
Як повітря прагнуть
Розхvorілі груди.
Бо ми тебе прагнем,
Як молода думка
Вольного простору

І вбираєм в себе
Хвилююче, жадно
Кожний дужий подих
Південного вихру,
Бо це, весно,— ти.
І стелимо всюди
На шляхи, на бруки
Свої юні душі,
Коли тільки сонце
Розітне мечами
Нап'яті подолки
Каламутних хмар.
Персами палкими
Зледенілі торси
Міста обігріє,
Бо сонце — це ти.
І цілуєм рвійно
Обрії розкриті,
Бо їхня лазурна
Синь — це, весно, ти.
А тебе ми любим,
Бо ти наш єдиний
Молодистий бог.
Бо даєш нам силу,
Снагу нездоланну,
Бо ти наповняєш
Спорожнілі чаші
Наших юних душ.
Бо ти розквітаєш
Любов до людини —
Справдішню, нехитру —
У наших серцях.
О весно кохана!
Товаришу дужий!
Не барись так довго,
Визирать несила:

З туги замирають
Уже наші очі.
Дожидать несила:
В нашім чулім серці
Розквітає біль.
Наші душі
Неухильно прагнуть
Твого дзвону.
О приходь, приходь!
Кохана весно!
Ми тебе в серця свої
Віссемо.
Ми твою любов і волю
Рознесем по всьому світу.
Цілуватимемо
Кожного стрічного чоловіка,
А свободу сіятимемо
В кожне серце
Пригоршнями.
О, приходь, приходь!
О, роздай ці обрії вузенькі.
О, налий простором своїм
Наші мізки,
Щоб могла ширяти
Думка скута льодом.
О, розбурхай жили
Приливом могутнім,
Щоб була в нас сила
До могутніх діл.
О, приходь, приходь!
Кохана весно!
Ми ж уже святкуєм
Твоє дуже свято,
З далини зачувши
Твій потужний крок.

ІІ

Інші люди
Звуть тебе
Добром найвищим
І любов'ю.
Тим Христом
Міфічним, кротким,
Що воскрес з-під товщі
Льоду і снігів
І явив всім людям
Свої очі-сонце.
Та й святкують свято
Твоєго настання
Й звуть його Великдень.
Але в тому святі
Пліснява і сопух
Сірих давніх мурів.
Але в тому святі
Фльор могильний квітне
Й пережитки давні
Середніх сторіч.
А ми ж молодисті
З розмахом могутнім.
Бо любим лише свіжість,
Сонце, вольну шир.
Бо в нас сьогочасність
Бурхливо пульсує,
Ми не знаєм «вчора»,
Ми живем сьогодні.
Ми оце святкуєм
Твоє свято вільно,
Просторо і ясно,
Палко, сьогочасно.
Ми тебе назвали
Тарасом Шевченком.

Бо він хоч минулий,
Але вічно юний,
Свіжий та принадний,
Так, як, весно, ти!
Ти була пройдешня,
Та знову зринаєш,
Вічно сьогочасна.
Так, як він — Тарас.
З глибини минулих,
Процвілих років
Очі його сяють
Нам, як твоє сонце,
Те саме, що вчора,
Але вічно свіже,
Любе, чарівне.
Твій ударний подих,
Що від нього
Груди наші потужніють,
Нахильці ми п'ємо,
Як Шевченків дух,
Що натхнення будить
В нас, у юнаків,
Бо Тарас бунтливий.
Так, як ти, о весно.
Він молотом слова
Сторощив ті льоди
Гніту і покори,
Що лягли на душу
Міліонам мас.
Він кинжалом пісні
Розпанахав груди
Собаці-цареві
І різав усеньке,
Що паном лиш звалось.
Він гнівом горів

Так, як ти, о весно,
До всіх, хто лиш гнобить,
Панує і тлумить
Вольну думку й душу
І обікрадає
Трудяних людей.
Бо Тарас люблячий
Так, як ти, о весно,
Материнським словом.
Теплим, добрим, щирим
Голубив нещасних,
Сльози утирав.
Він лагідну пісню,
Сонячну, ласкаву
Співав злидарям.
Для усіх трудяних,
Що мліють у праці,
В наймах, у сирітстві,
На чужому лані.
Піснею тією,
Як сонцем весняним,
Потішав страдальців,
Надію будив.
Бо Тарас — провісник
Майбутнього раю
Так, як ти, о весно.
Гомінливим дзвоном
Він заграв у пісні,
Дзвоном-віщуванням
Майбутніх хвилин.
Він заграв у сурму
Дзвінку, голосисту
Й віщував світанок
Трудящому люду
Без хлопа, без пана

На вольній землі,
На землі безмежній,
Спільній, неподільній,
Де житимуть люди
Любо, як брати.
Отим-то ми, весно,
Тараса Шевченка
Святкуємо в тобі,
Бо нашому люду
Він, о весно,— ти.

1930

В СОНЯЧНОМУ ПОЛОНІ

Пролог

Заціплений в руці настирливий ціпок,
Розняті рамена, що тugoю в далінь,
Невпинної ходи вперед невтримні кроки.
Мандрівник молодий шляхом під ніч у млі...

...Стежками напробій! Єдиний він змагун.
Не одинокий, ні, їх цілий міліон —
Самотників борців за сонячні буруни,
За селитьби скляні, де б люди всі — одно.

Стежками напробій! Затоплені в блакить,
Заслухані у вир життя, що спрагле бур.
Їх думи в низині життя — прудкі ракети,
Що гостряком у твань до самого глибӯ.

Стежками напробій! Слова в них метеор.
За ними жах і гнів, палкий ентузіазм,
Протуберанції, прорубані простори...
Фанфарами на бій, прибої дужих мас.

...В полоні золотім любіш їм лаврів, рож
Сізіфів їхній труд, що шпицями у грудь,
Що від нього не раз серця у них порожні,
А приrostи в цвіту душі — у тлінь, у груз.

В полоні золотім безскаржно в даль-мету.
Лиш сонця пугарем свою печаль німу.
Троянди не для них, ні травня спів квітучий.
Їм прапорів квітки, крик таранів об мур.

Стежками напробій! В полоні сонцевім,
Де під цілунком сонць бруньки крилатих
літ,

Де греблям трухлим край, де сонячні
лавини,
Самотники борці шляхом під ніч у млі.

I

Нене, це ти йому дала
Крихту своєї душі,
Коли вихор огнених жадань
Його серця іще не сушив.

Серце тоді — мов чорнозем
Ранньої весни — було.
Обрій бив у блакитне горно,
Рвав у даль соколиним крилом...

В землю пухку ти садила
Пуп'янки тонів палких.
І тремтіла душа від жаги
Буйним квітом розпластать блакить.

Квітнути ярко, потужно
До фіолетних згучань...
Слухав сурму весни золоту,
Дзвонів сонця шукати почав.

З хвілі тієї із сонцем
Спаявсь, з'єднався повік.
А круг нього, не знали просонь,
Коливався п'янкий хоровід.

У чебрецеві світанки
З сну прокидавсь молодий
Йому навстріч вогнистий титан
Розпанахував хат цвілих дим.

Хлюпала сонячна повідь
По картоплинні до стріх.
Він із хлопцями в поле коров
Виганяв із хаток у ярі.

Ген за рікою у лузі,
Де висне стінкою гай,
Там «шипорні» вели навдалу,
Завертали корів по чергах.

Дні чебрецеві хутенько
Танули за небосхил.
Облетів гам «безжурних пісень»,
Повернулися круто шляхи.

Вже не ганявся «шипорні»
З хлопцями наперегін.
Не втішали його зграї зор,
Що текли з голубих берегів.

Слухав розмов, що мов камінь
Виснули в димі хаток.
«Годі вже повернутися нам,
Насувають лани на село».

Сціпили міцно клешнями...
Ми ж рік у рік ростемо.
Тому вікна вузенькі у нас,
Що закрито нам обрій кругом.

Краємо ниви, мов серця...
Ділим між себе шматки...
А онук далі що понесе
Своїм дітям? — Землі нізвідкіль!

Кинув би дряхле хазяйство,
Де ж заробітку знайдеш?..
І затягуєсь димом одчай,
Гірким чадом хатками бреде...

Оливом душу прострелив
Жах неублаганих слів...
І поніс до науки джерел
Чад хаток у німому жалі.

Дим тих хаток, що чаяться
Там у яру — наче ждуть...
Стиснув болю свого рукоять:
«Не забуду. Тривайте! Прийду!»

І поніс він у серця коробці
Тугу криваву, свій біль,
Пересочений диму багром,
Чорнозему зітхань у журбі.

Шлях заступили бетони
Ковані в сизий чугун.
Там в жорстких вогнях гекатомб
Люди «Завтра» втрачали снагу.

II

Бруньки у серці нили
У сонячних прагненнях...
То був весняний прилив.
Дзвінкий, хлоп'ячий день.

Та вже в струмках дитячих
Під сплеск весел без журних
Тебе уряд не бачив,
Узнав хмарок ажур.

І серденьком розбитим,
(Коли ти в хмарах чахло),
Пірнав у оксамитах —
В матусиних очах.

Потім в диму чорнозем.
В сухотах сутерени.
Хоч небо і не в грозах
І на землі твій син.

Знов запеклись болючо
Бруньки на гонах ярих,
У серце міцно влучив
Ключів твоїх удар.

Той дзвін йому знайомий,
Бо з твого чола думку
Відгадував без втоми
Одвічно гордий дух.

А ти — дівча химерне —
В долоні дженджуристо.
І він шукає зерна
Твоїх чудних намист.

В долоні дженджуристо
Й тікаєш серед сміху,
Догнать немає хисту
Й на шляху більше віх.

Всіх днів життя — погоня,
А він одна лиш віха
Понад шляхом до дзвонів
Незнаних дум твоїх.

Запряглому Танталу
(Жаги не погасити...)
В останньому провалі
Намистинку даси.

І сяє в фоліантах
Крихітка невмируща.
Твоїм новим трабантам
Енергія і рух.

З чорнозему колиски,
З хаток, обнятих цвіллю.
В жаги огненних стисках
І він — твій сателіт.

Прикований до скелі
Бетонів сціпенілих,
П'є з фоліантів келих
Тантала в далині.

На дні десь невблаганно
Ралець ярить твій ясно:
Чоло твоє кохане —
Мов скло прозорих плес.

А дні його трудящі
Натомлено по бруках...
І ніч ранено кряче
За луткою, мов крук.

Глибокі жмурить очі
Од фоліантів білих.
Та він її не бачить
Під дум бадьорий біг.

Аж день — зіркий дозорець —
Жене на заробітки
І стискує суворо
Ширінь його орбіт.

Та знов вітрили крила
Вночі у заграві...
— То був весняний прилив,
А потім бруків дзвін.

III

З чорноземів прийшли,
А то й росли в бетонах.
Все рвалися з тіснот
Юнацькі їх серця.

Бо небо там — Христос
На димарях розп'ятий,
І блекне сонця сміх
В одчаї сутерен.

Обличчя днів в пилу.
За лавами шкільними
Пожовклим папірцем
Без впину шарудять.

А юнаки гуртом
За кресиво Ярила.
З креміння блеклих днів
Іскристий рвали ряст.

На буйний зов лісів,
Кришталльний поклик плеса
Оддзвонювала кров
У жилах молодих.

Гуртками йшли стрічатъ
Весну в нап'ятих м'язах.
Косичили брилі
Листочками дубів.

І в нього друзів гурт:
Усміхнений Микола,
Володько мовчазний
І запальний Тодось.

З'єднав усіх у гурт
Привільний клич просторів,
Поривів дика хіть,
Бунтливий спів б'ючок,

— Презирство молоде
Жител солодкій грязі,
Де в задовіллі брив
Їх рідний паразит.

В розкований момент
З провалля городського
Пірнали в крові вир
Зелених гущавин.

Зелену юну ніч
Багаттям чепурили
І звали молодих
До себе, до гурту.

То слухали казок
Про чари друга лісу
І снили до зорі
Про бурі і грозу.

І марили у снах
Про весну свого люду,
І чули з далини
Завітів сивий дзвін.

Та й брали на плече
Протрухле їхнє зерно,—
Несли в свідомості,
Як предківський закон.

Поклали на олтар
Барвистих марінь фетиш.
Клялись на боротьбу
В безкраю далечінь.

Хуртечо змагань,
Поривів молодистих
Гадали збунтуватъ
Спокою п'яну пліснь.

В горнилі ярих днів
Потужить друга, брата...
І з болем знову йшли
На крик міських сирен,

Де небосхил — Христос
На димарях розп'ятий,
І мліє сонця сміх
В отчаї сутерен...

IV

Ішли в цвіту хвилин,
У думах хуртовинних.
Сягали в далечінь
Гуртками навперейми.

Дивилися на них,
Мов на хлоп'ят, їх друзі,
Що жм'якали притьом
Твердий малай зануди.

Всі піняві їх дні:
Панянки тонкосльозі:
Де восковий паркет,—
В долоні б'ють нервозно.

Під вереск п'яних флейт
Присліпного джаз-банду
Хитався кволий ритм
Недужих їх поривів.

Збирались теж гуртом
В затишній десь кімнаті
Гостинних громадян.
Їх гордощі й надія.

Не раз ожив двірок
У панотця якого,
Бентежачи село
Підпилим юним гамом.

Там очі хазяїв
Усміхнені любовно
Яріуть у гурті
Синів своїх завзятих.

Світлиці всі горять,
І дзвоняньт тарілки
Під гомін мандолін
І сантимент гітари.

То затремтять пісні,
І «стогне Дніпр широкий»,
Й серця цілує всім
«Не вмерла Україна».

То вихрятися танки
В конвульсіях фокстрота,
І личенька цвітуть
Панянок спаленілих.

А далі знов бренчать
Шампанського келишки,
Й розв'язаний язик
Сплітає шумні тости.

І поминають край
Бездольний і нещасний
З медоточивих уст,
З шляхетною сльозою.

За церкву і народ
Клянеться інший знову
І скроплює вином
Свої святі обріки.

Аж он встає юнак,
Палкий, краснорічний,
І в полетних словах
Хазяїну влещає.

«Його життя смутне
На одшибі, самотне,
А праця чимала
Серед братів незрячих.

Але він трудовик,
Весь повний саможертуві,
Ідеї посвятив
Життя усі принади.

Бо шлях його життя
До нації йде цілі.
До неї тужить він
І ми до неї липнем».

І знов бренчать чарки,
І дякує хазяїн
Надійним юнакам,
Панянки в ручки плещають.

v

У нього друзів гурт:
Володька безголосий,
Миколка все в сміху
І запальний Тодось.

А було й більш гуртків
Невтримного юнацтва,
Що в герці йшло швидкім
І рвалось, мов гранат.

Усі — гаряча юнь.
А на плечах — сивизна.
Завітів сизий крюк
На сонці тъмяно звис.

Усяк порив клює
І думи жадно довбе,
А юнь йому здає
Якийсь незнаний довг.

Горить він в ореолі
І фетишем іскриться,
Як вічний ідеал,
Як сонце, як блакить.

А їх, гуляцький друг,
Чарівний їхній фетиш
Купає у бон-гу *
В накуренім кафе.

Але і той за ним.
І це ж його ідея.
Хоч і в кафе нічних,
Де нікотинний глей.

Та юні друзі йшли
Задивлені в свічадо.
А мимо вир бурлив,
І день вчорашній чах.

За гратами вже зрів
Черствий, лункий світанок.
В передостанній грі
Вже крила розгортав.

Та крила ще в крові...
По мерзлих тротуарах
Жене голодний звір
Людей до лютих кар.

Маленьким діточкам
Рве студінь ноженята...
Їм бруки в пелюстках
Матусино бринять...

А він той гомін пив
З намистинкою сонця...
Ярів закон юрби,
І дряхлий рвав кордон.

І зов той потужнів
З карт' свіжих фоліантів —
Йому на вістрях днів,
Що чавили бур'ян.

Чутливий голосник
Серед коханих друзів
Рожеві ранив сни,
Що туманили рух,—

Кличами творчих юрб,
Що дзвонами по бруках,
Де вже встає боюн
І тетеріє крук.

Одкритим словом зваў
З юнацького пориву
Зігнать трухлявий шквал —
Знесилених жарин.

У жилах молодих
Хай юна кров хвилює!
Хай зерно молоде
У душі свої ллють,

Бо з цвілих сутерен
В бунтарському розгарі
Вже спіє сонця син,
Нових років черга.

Дивились друзі з жалем,
 Як лезо невблаганне
 Цвіт ранило тепличний
 Їх буряних змагань.

Як яблучко рум'яне
 Розкраяне надвое
 І зір без марінь в'яне
 Над яловим ядром.

Прозорим зором ниже
 Миколка плесо струмня,
 Замислився Володько
 В тенетах сивих дум.

Лиш іскряво здригнувся
 Поривчастий Тодосій.
 І слово металеве
 Брязканням пронеслось.

Думок скрестили шпаги...
 З позиції не вступить.
 На фоліантах сонця
 Його твердий п'ястук.

Байдужі йому зовсім
 Розлогі ті цілини,
 Де молоде колосся
 Під молотом хвилин.

У нього ціль єдина
 У позолоті марень...
 В омофорі століттів
 Дідів хоробрих дар.

Не шлунку інтересів,
Брудні, нахабні леза,—
Й молоді герої
Сердець дають ралець.

Це не момент сучасний,
А сантимент сльозивий,
У ньому тільки гасне
Наш кожний смілий зрив.

Горіли феєрверки
Поривних слів безладдя...
Дум струмня не спинили,
Лиш зворухнули гладь.

Лиш одголос двобою
І згук вітрил напнутих
Гуртками розкотився
І струнами торкнув.

Тодосій — друг коханий —
Святим ярився гнівом...
Взяв зарева, підсипав —
І спахнули вогні.

«Він в буднях загрузає!
Зневірився в ідеї!
Уже його не вабить
Окрилений наш день.

Земля обітovanа,
По-його — тлінний бдур!
На бездоріжжя зводить
Намучений народ.

Не прагне царства волі,
Ні усміху світанку,
А у рабських оковах
Він жити рад — профан».

Пробуркалися грози
І загули пригухло...
Але душі не влучив
Товаришів обух.

Лиш часом блимавками
Притлумлене багаття...
І все росте між ними
Незрозуміла гать.

Приховане презирство
Лиш вирветься нечайно...
І серце німо стисне
Розплющений одчай.

VII

Облітали сонячні дні
І нездужала осінь...
Серед друзів він, наче рана,
І сонця не було.

Кам'яніла льодом зима...
Почувавсь одиноко.
На брук — мов випхнутий
З гамірної хати.

Тільки з хати людина одна
(В очах сонця крихітка...)
— На шлях (проводжати?)
А сама — тендітна.

Сама рання квітка весни.
(А вихор такий невесняний...)
Крізь віконця: «Вернися!...»
Не озирнулась.

VIII

Крізь даль, що під вихром палючим ридає,
Крізь простір, дзвінкий од морозу,
Під вечір, що зіркою квітне,
До неї мандрівець прийшов.

У тихому гомоні ніжних слівець,
Що мов трепіт метелика крил над квітками,
Мов платочки троянди у леготі травня,—
Цілунками серце невинно голублять...

У струменях поглядів щирих, ясних,
Мов усміхи квітки, що молиться сонцю,
Мов плеса зітхання, що тоне в блакиті,
Все пестять, гаптують волошкові сни...

Він прийшов такий простий і чулий,
Як жменька польових квіток,
І чуття розгорнув світанково
І просто в розкритій долоні.

Зустріла їх серцем.
Тут єдиний спочинок, обнова і радість.
За ними так легко, як в сонячну даль
Мандрувати невпинно на човнах весни.

За ними та радість,
Що в паростях дзвонить
На провесні вранці
Під доторком сонця.

Бо як же не бачить очей незабудки,
Що тоне голубо у неї в очах...
І як же не чути тих скрипкових згуків,
Що серце цілють і просяться в душу...

Це ж бог народився — нев'януча добрінь,
Що сонце в очах розливає
І милує душу у тузі запраглу,
І думи годинить, наче веселка.

По хвилях бурхливої хлані
У пристань голубу прибивсь:
За обрієм цим йому щастя немає.
За ними так любо, як в лузі дитинства.

Рамена його серця, всіх дум, почуванинів
Для неї розквітли на всю широчінь.
Лиш думка тривожна: «Відчуй їх весняно,
Так чуло і щиро, як я їх розняв».

...І струмки голубливі захлюпали в грудях...
З червоніли сніги олов'яні, гнітючі...
І вихор ущухнув морозний сердитий.
Троянді збагрили заморожений гай.

IX

О ноче, опалева, сиза!..
З слізинами сніжин
На віях золотих.
О ноче, опалева, сиза!..

Ти пила радощі
Його кохання,
Схиливши кучері
На милої плече.

О ноче!..
Чула ти
У його серденьку
Солодкі перебої.

Мов у блакиті дзвін
Розспіваних пташок,
Мов гомін хвиль,
Обмарених на сонці...

І передала їх
На струни ліхтарів,
Що жмурили до них
Жартливо свої очі.

О ні! Це сон.
Це була казка щастя,
Породжена з зірок,
Прозорих їхніх мрій.

Симфонія скрипок,
Що душу пестять ніжно
І серденько в полон
Беруть солодким болем...

Ноче!..
Ти закувала
Смуток їх
У пітьмавій тюрмі.

Над ними стріпнула крильми
Любов без краю щира,
Що тане в ній
Тривог неутишимий бій.

О ноче!..
Ноче, опалёва, сиза...
Йому так любо йти
З коханою пліч-о-пліч

Островом тінявим
Твоїх прихильних плес
І гладити квіток
Невинні голівки,

Що з травневих далин
У цілинах замерзлих
На полотнах алей
Нев'янучо цвіли...

Ноче!.. З твоїх добрячих рук
Ласкавих, голубливих
Трояндні пелюстки
Їм впали на вуста.

Так просто злинули,
Як кане промінь зірки
І усміхом тремтить
На позолоті хвиль...

Х

Юна яр запашна розцвіла
І потужився гомін на струнах...
А з-за обрію хмари вже флаги,
Як погрозливі помахи рук,

Насували туманним рядном
(Чорний вороне,— твої затії!..)
І обризкали скатерть обнови,
Потушили багаття святі.

Десь з глибокої хлані століть
Туманили чуття тужні флейти...
Спопелили пориви на тлінь,
Окайданили вихряний лет.

Боляче у душі від оков.
Та так важко рішитися в простір,
Побороть сивих спогадів коло
І у ногу із друзями крок.

На розп'ятті стоїть роздоріж...
І розранюють серце жоржини...
Даленіє їй в далечі ніжний
І коханий і разом чужий.

Бо невільна людина чужа
Йому близче від рідного пана...
Не здолає його провожати,
Не потопче священий коран.

XI

З блакиті крик зірниць
На ніч, що давить город.
(В кудлатих лапах ніє
І позіхає хворо...)

На полотні алей
Востаннє маячіють
У тьмі їх силуети
Під шепоти кущів.

«Остання мить... Прощай!..
Хоч і бунтує серце
В кривавому одчай,
Але немає сил...

Ти прагнеш не для нас
Чужий, далекий... любий...»
В тремтіннях слово гасне
В нестримному жалі.

Її жарини сліз
У нього на обличці.
«...Стежки у нас нарізно...
...Уже мене не клич!..»

Зірвався буревій —
Думок кипуча лава —
З-під шкірини стихії,—
З розхитаних галяв.

За розцвіт буйних літ,
Що в пуп'янках набрякли —
На очаділі кліті
Націлив він гостряк.

За молодих людей,
Що вже ростуть з підвалів,
За вільний, ярий день,
Що змалку його звав.

Дарма. Не чує слів...
В серпанку сивім гине...
У тузі ніч зомліла
Під зорями слязин.

З блакиті крик зірниць
Під ноги йому гряне:
«Не йди! Не йди! Вернися!»
Пішов й не оглянувсь.

1930

ЮРБА

I

Юрбо!

Тобі моя любов.

Тобі пісні мої під спалахами ранків,

Що сурмами бриняТЬ за тінявим серпанком

У молодій, дзвінкій твоїй душі.

Тобі пісні мої, схвильовані жагою,—

З лавини поривань твоїх, нестриманих

прибоїв,

Що кров'ю запеклись на сірих панських

броках,

Тобі пісні дзвінкі, усі юнацькі згуки,

Всі думи запальні, напухлі диким болем,

Закам'янілі помстою, роз'ятрені одчаєм,

Що грозами гуде в твоїй бездонній волі,—

В підпіллі ярих днів ненавистю палають —

За кров поганьблену, за незабутні рани,

Де закувала ти

притишені вулкани

своєї дужої жаги!

II

На кораблях невтримних, гамірливих,

Серед гущавин мачтів-димарів,

По спінених хребтах бурунного хотіння

Веде важкий ралець

Спітнілим, смаглим дням

Юрба.

Цінний вантаж —

Дарунок на весілля!

Вгинається судно

Під тягарем гнітючим...

А море — раною
Розколене надвоє,
Знесилено здає
простори всі заняті
весільним старостам
дебелим і завзятым.

III

Коридорами затухлими протрухлих міст
Просовує притьом
Могутній кадуб свій
Юрба.

Тремтять збентежено
Подублі кам'яниці...
Не видержать ваги...
Хазяїн ярих літ
В потужних поруках
Мускули дугами напнув,
Налігши на підйому чавунову.
Ще тільки мить,
і враз

роздробиться на цурки.

Давно вже шашелем проточена віконниця
стара.

I вибухнуть мільйони сонць
Над згарищем палат.

I виповнить ущерть
усі міста затухлі
незнаних квітів
п'янючий аромат.

IV

Пилюкою окутаним брукованим руслом
Між будівель крикливих двох кар'єрів,
Що шкірять золоті повставлювані зуби
Й виблискують раз в раз
Моноклями вітрин,
тече

юруба —

Вир скублений опецькуватих тіл,
Присадкуватих торсів,
Людей спітнявілих, засмаглих у роботі,
В пилу на вулиці, на фабриці в диму,
Ідуть, ідуть...
Обличчя непокірні,
З очей вулканами палка, плавка жага,
Схвильовані хотіння рвутися очевидь,
Зливаються у сплави над юрбою,
Ідуть, ідуть нестримною рікою
І осуваються об себе пожадливо
Посеред персів випнутих, напружених грудей,
Що їх ніхто б тепер у світі не здолав,—
Коли химерна кров фонтанами-гейзерами
заграє,

Себе саму юруба очима пожирає
В своїх жаданнях
щира
догола.

V

Течуть, течуть,
Містечками хвилюють,
Сп'янілої юрби розвихрені когорти,
Прибоями могутніми по городах ревуть,—
По городах — життя новітніх портах.
Течуть, течуть!

Всі сквери заливають,
Всі площі, галяви, всі перехрестя вулиць,
Важкими вуликами фабрик потрясають,
Перекликаються відтулинами їхніх дул
І роздувають небосхил
Гіантськими легенями заводів,
І кидають в світи
Енергій дужих вир —
Потенціальної юнацької породи,
Що поясить у здружених бурунах
Всю землю для усеосяжних юрб.
І ось встають окрилені трибуни —
Ті конденсатори енергетичної напруги мас.
І колеться асфальт під їхніми словами
На галівах міських залитих морем юрб.
Що міниться і грає мов на сонці
Під променистими словами ватажків,
І вже тремтять озброєні «спокою» оборонці
Біля стривожених, розсипаних осель,
Як вибухне умить
 і труснена юрбою
 могутніх пристрастей
 раптова карусель.

1930

Переклади

Владислав Бронєвський

§

Була тиша томлива і млява,
Тільки мухи дзизчали у вікнах.
Оборонець скінчив вже промову
І сів, витираючи цвікер.

Позіхання чиєсь було чути,
Й документи шуршали невпинно.
На столі дерев'яна споруда,
На ній розп'ята людина.

Дерев'яний це свідок розправи
Так, як інші всі свідки,— мовчázний.
Тільки мухи між шибами грали —
Засуджені осінню в'язні.

Підвісся суддя...— Аж тут раптом
Із тріскотом грінули шафи,
А з-поміж фоліантів, кодексів і актів
Посипався тиск параграфів.

Розірвалися товсті пандекти
І на столи хлінули, мов хвилі,
Ціла зграя єхидних інсектів —
Подвійно-хвостаті бацили.

Уся зала із жаху завмерла.
А потім: «Рятуйте! Тікаймо!»
Запізно! Вже душать за горло
І в'ються, ослизлі, повзають...

Усі скручені, довгі, муругі.
Вони в рот заповзають, мов глисти,
І накликають: сотий, сто другий
І сто п'ятдесят шостий.

Розповзлися усюди роями,
В коридорі, по залі,— не злічиш!
І нараз я помітив: суддя мій
Мав параграф замість обличчя.

Прокурор затремтів і поблекнув
(О, лірико прокураторії!)
Коли йому «Оскаржую!» шепнув
Параграф, не знаю вже котрий.

Не спромігся я видобути крику,
Мое горло обплутав канатом
П'ятдесят перший артикул
І сто двадцять дєв'ятий.

Параграф, параграф на шиї
Зашморг затискає нестерпно,
Напучнявів, щохвилі товстіє,
Конфіскат, наситившись стервом.

Зрозумів я, сприйняв це до краю,
Думкою-громом підкошений,
Що тут оборонців немає
І обвинувачений кожний.

Присудили до смерті мовчати.
Оце кара замість провини!
І я кличу параграф на ката,
Щоб цей вирок змінив неповинний.

Бо неврятovanа словом
Катується думка-каліка,
Як оця, на столі судовому
Розіп'ята стать чоловіка.

1931

ЛЕГКА АТЛЕТИКА

Прославлені борці,
Що світовий рекорд побили в олімпійськім
бої,
Чи долетять до вас мої слова оці,
Коли так недалеко час розбою?
Я не крячу над вами круком,
Ні не віщую погроз
(Це не з кону тирада гулка),
Я чую гуркіт,
Одчуваю дрож
І знаю: небавом вибухне вулкан.
Без ліку нагороджені на грищах,
Бігуни, увінчані у перегонах,
Дістанете багнети іскристі,
Дістанете рвучкі патрони.
Це вас одважними зробить,
Це вам дасть жовнірське * лахміття
Кризи й облуди Європа,
Диктатури і безробіття.
По трупах братів підотнутих
Підете ви, вранішньоюні,

Здобувать сирівці й ринки збути
До Росії й заморських колоній.
Молодих і здорових вас кинуть
На розпуки і темряви шлях,
Збагатите індустрію воєнну
У вогких стрілецьких ровах.
Поки стратите силу останню,
Треба буде довгих місяців-років,
Треба буде жертв без перестану,
Безліч сліз жінок і матерів,
Щоби ви вкінці останнім зривом,
Коли їм ще крові буде мало,
· ·

Послухайте ж ви слів оцих поета,
Олімпійські прославлені борці,
Заки ще не порозривають вас гранати,
Поки вас розшарпають багнети.
Хай наскочить вірш оцей на вас завзято
На землі кривавих стадіонів,
Мов неустрашимий гладіатор,
Одинокий проти міліонів.
Тож очі розплющте в цій млі,
Голу правду одверто розхмарте,
Мо', остання мить перед стартом
До скоку в жахливу далечінь...

1931

Станіслав Станде

Страйк

I

Снувались дні,
веретена гнівом овиті
снувалися й росли і в тижні пухли,
снувались люди теж під тягарем блакиті.
Снувалися в ранки оглухлі.
Снувались люди під фабрик воротами,
очима ковзали по сірих мовчазних вікнах.
Фабрика.

На дорозі покинутий камінь.
Снувались люди.

Дощ.

Вітер.

Дні снувалися терпкі — оцет!

Сухі.

Хліб.

І хліб сухий вже з'їли.
Голод упивався у тіло,

оси!

Жалами гострими колов охляле тіло.
Стискались щелепи — той засіб проти болю!

Ах! Витривать лише годину, другу, пів.
Оті краплини олива, що кануть так поволі
в безодню днів.

Ох! Щоб зради кукіль не пробуркавсь,
лиш не скоритись

до загину

в боротьбі тій.

Збирали всі на паливо полін притрухлих
цурки,
заціплювали вихуділі руки.

II

Шість тижнів, шість тижнів чекають,
чекають.

Басейн! Шлеськ!

Цілий край!

Чекають.

О, всюди запалас!

Виграєм, виграєм страйк!

Але в гутах на Щлеську печі не погасли,
з басейну

вугіль

тече!

У Шайблера

двох

на чотири кросна —

голод

пече!

А за зеленим столиком вовтузно

їх голови у карти програють

всі козирі з червоним тузом!

Продають!

Самі зосталися, знесилені, самі
вернуться

полонені

до фабричних клітей.

Виригувати в небосхил дими,

засмолювати поля зелені, повні квітів.

Самі!

200 голів —

400 рук,

а далі

навкруги

200 до енної.

Програли?

Це брехня!

Це тільки струм

перерваний на мент.
Контакти наладнати! Свіжих елементів!
Нехай шумить мотор! Хай машина гуде
і спину гне під вашою рукою!
Бо хутко спахне гнів —

білий день,
розійдеться луною:
ні!

Пліч-о-пліч станете рядом,
до машин крикнете коротко:
стоп!

Чуєте?
Йде поклик з краю в край.—

*труває
страйк!*

1931

СКОНФІСКУВАЛИ...

За літерою літера на олово м'яке паде —
І батальонами стають в ряди,
Ростуть в слова, пучнявіють без втоми
Ті букви в олові блідому.
Складач їх зв'язує товстими мотузками
Й нанизує в колони прості —
Слова ті тверді наче камінь,
Мов бритва гострі.
Білесенький папір, беркий, легкий,
Жбурляється на них хижачьким скоком
І рве їх з-під валка й звивається хутенько
Весь мокрий од тягучої посоки.
Слова тужавіють розважливо, з метою,
На передовицю, депешу, фейлетон ідуть охочі

А вранці у газетах коротенька вістка:
«Учора ввечері, годин у вісім
За наказом державного комісаріату
У весь наклад «Трибуни» номер п'ятий
Сконфіскували».
Ждали,
Даремне ждали робітники слова.
Сьогодні, завтра. О, не вперше це ж сьогодні!
Знову
Йшли до роботи голодні.

1930

Сузанна Гінчанка

В БОЮ ЗА УРОЖАЙ

Коли холонуть вже патрони й щухне бій,
Ти славиш перемогу мармуром, пеаном.
І тут ідуть бої. Оце весни світанок
Тобі розгорне простір аж до небокраю,
Розгорне бурякових піль сувій.
Хай, блиснувши, про них твоя струна заграє.
Під листям жилавим, в глибу, плоди налиті
Повніють солодом, як кров'ю молодою,
А ж враз скрегоче панцир, дзвонить чорна
зброя,
Твердий ненатлий жук повзе і наступа.
Пробитий овоч сохне, ржа горить на листі.
До зброй! Ворог ось на урожай напав.
Звідкіль підмоги ждать? Хай раптом, без
пощади
На ворога впаде, в бою жалю немає.
Дивися, гнів який в очах дівчат палає,
Як, косами в стрічках хитаючи, на бій
Женуть курей лагідних срібнопері стада,
Щоб дати відсіч ворогу, полям багатий збір.
Дзьоб птиці тне, мов штик, вже вислід бою
певний.
Тож коси вирізьби і пір'я у граніті,
Хай їх прославлять вірші пристрастю
зігріті,
Нехай розказують про них майбутнім дням
пісні,
Про те, як народивсь серед ланів зелених
Незламний творчий пафос наших нових
днів.

1941

Христо Ботев

МОЇ КОЛИШНІЙ ЛЮБЦІ

Не згадуй про пісню любовну
Й отруйної пристрасті втому,
Не цим вже думки мої повні.
Хоч юний,— про юнь несвідомий
З презирством холодним, нечулий
Ногами топчу я минуле.

Забудь ті короткі мінuty,
Коли під твоїми очима,
Мов раб, я на себе брав пута,
За усміхом плакав єдиним.
Шалений! Гордив усім світом,
Чуття свої кидав у сміття.

Забудь же про любощів хвилі!
Вже серця любов не колише,
Любов бо не має там сили,
Де злиднями скрізь усе дише,
Де ніє отворена рана
Й злоба розгулялася п'яна.

Так, гарний твій спів, молода ти,
Чи й вчуєш спів болем вагітний
Бідноти плач з низької хати?
Цей спів мені близький і рідний!
Отам моого серця пориви,
Де кров людська струмнями рине.

Покинь же всі пристрасні мислі,
А вслухайсь у днів наших мову,
Як буря над нами нависла,

Як родиться слово за словом
В билинах про давні затії
Й у пісні про нові події.

Цю пісню моєго народу
З душі заспівай мені, мила,
Як брат свого брата запродав,
Як гинуть і юність і сили,
Як серце робітника дзвонить,
Як голод його з хати гонить.

А ні,— одійди вже без слова,—
Б'є серце, мов вирватись хоче...
Земля стрепенулась в основах,—
Не чуєш, як глухо грюокоче?
Пісні пролунали жахливі
І зойк покотивсь розпачливий.

Там з дуба гілки буря косить,
І шабля в вінки їх звиває...
В яругах страхіття голосить,
І куля висвистує воєм.
Там смерть борцям — радісна, мила,
Й солодким спочинком — могила.

Цю пісню б я пив без угаву,
Хай котиться рокотом бурі,
Хай поїть напоєм кривавим.
Хай стлумить любов мою журну.
В тій пісні усьому б дав волю,
Що серцеві рідне до болю.

1931

ХАДЖІ ДИМИТРІЙ

Жив він, змагався! Там, на Балканах.
В крові лежить він, стогне болючо,
Грудь його юна в бою поранена
В розцвіті сили дужої, рвучої.

Кріс йому випав з рук геть набдшиб,
Шабля зламалась в лютій хуртечі.
Чоло поникло,— в темряві очі,
Світ проклинає біль молодечий.

Вибився з сили. А із блакиті
Сонце вогнисті кружева котить.
Жниця озвалась піснею в житі
І кров із рани дужче дзоркоче.

Жниво на полі... Співи рабині...
Тужно співайте! Грій без уловку
Сонце, цей край невільний! Хай згине
Й цей молодець... Та, серце, замовкни!

Ціле життя він дав за свободу,
Тож не загине! Його жаліють
Синь небосхилу й зелень природи,
Спомин про нього пісня леліє.

Крильми заслонить його орлиця,
Вовк йому вміє, лащачись, рані.
Сокіл ласкавий бистро примчиться
І юнакові сторожем стане.

Схилиться вечір, зорі засвітить,
В синяві неба іскряві тучі.
Ліс зашепоче, вилетить вітер,
Струсне Балкани пісня гайдуча.

1931

Гео Мілєв

ВЕРЕСЕНЬ

Уривки з поеми

Піднявсь народ
із молотом в руках,
з лицем задимленим у полум'ї, в чаду.
З серпом устав
на несвоїх ланах,
де рік у рік робітну кров смоктав
голодний труд.

Порвалося терпіння мовчазне...

Піднявсь народ —
не талани й не генії славетні,
а сірий люд під каменем погорд,
простак-нуждар, одвіку паном гнетений,
мужик і
робітник.

Неклеймені тавром рабського скоту
устами маси — тисячі — народ.

Розжеврівся пожаром віри стяг
у тисячах сердець — це віра в люду зрив.
Озвалась бурею нап'ята туго воля,
Жадоба люду вольного життя
у тисячах сердець
горить!

В червоний круг тривожного простору
розмаяний у вишні широко
червоний прapor підняли угору
понад країною тремтякою із жаху
роздиханою бурі ярим плодом.

Пронеслись гомоном потужні кроки:
повстання маси — тисячі, народу.

Упали перші трунами у кров'яній посоці,
зестріла куля тих, що підняли повстання.

Стяги пронизані стривожено тріпочуть
і полонини вихряно гудуть...

На верхогір'ї там близькі і дальні шпилі
роями темними людей оточені
обіймом чорних лав, мов обручами дуг.
Рядами збитими повзуть солдати наймлені
й розлучена поліція панів.
Всі знають лищ одне: «Вітчизна

Всі знають лише одне: «Вітчизна
в небезпеці!»

— Та що таке вітчизна? — вибухло в огні,
і кулемети гнівно гаркнули картеччям....
Упали перші трупами у кров'яній посоці.

I знову кармін крові вулиці кривавить,
щемить смертельний крик
в горлянці перетятій,
кайдан зловісний дзвяк —
жорстоке панське право
ковтає хлань тюрем робітників життя.

У дворищах клекоче гомін залп...
Ламають ворота, вдираються до хат
настирливих гостей скажені зграї.
Там син упав з наганом у руці,
біля порога стрілений у скрань,
сестру згвалтовано, а батька — на гілляку...

Із сіл женуть селян,
між ними — і солдати,
зганяють звідусіль громади злякані,
ведуть на розстріл...

— Стій,— команди крик.— Вогонь! —
Прорветься залпом
ку-клукс-клан —
і трупів десяток селян
од пострілів
шубовсне важко в мутні буруни
мертвої Маріци...

І рідна ця ріка зажурено пливе,
налита кров'ю жертв незлічених...
Воєнна музика громить у далині
по вулицях безлюдних, здавлених:
«Шуми, Маріца скривавлена...»

Христо Смирненський

ЧЕРВОНІ ЕСКАДРОНИ

На зорі ясної ери, із вогнем нової віри
Йдуть бадьорі ескадрони, бистро мчаться
напробій,
А над ними стрілен птиці,
мов роз'ярені орлиці,
Рвуться вибухами дико, громом б'є
шрапнелів рій.

Стане дуба кінь охлялий, і з сідла униз
у шквалі
В грудь поцілений смертельно впаде трупом
бойовик.
Кінь оглянеться із жахом,— схаменеться
й серед зваги
Вмить досягне ескадронів, увіллється
в бою вир.

Розпустивши буйні гриви понад викошені
ниви,
Вихрем струнко пронесеться миттю
кожний ескадрон.
Аж під хмари клуби пилу з-під копит кінноти
збились
І жагучим світом криють очманілий горизонт.
Ген за лісом, що он вирнув, ревнули гарматні
гирла,
Полум'я і дим — у крові,— всюди пекло,
де не глянь!
Та у цім пекельнім шквалі, під холодний
брязкіт сталі
Знову мчаться ескадрони, линуть прудко
в бою хлань.

Линьте, линьте, ескадрони, в льоті вашім
міліони
Зосередили свій погляд і прихильність всю
до вас,
Гомін радості й любові цій зорі,
що встане з крові
Ваших зривів переможних у потужний,
чудний час.

Хай розпадеться і згине гніт, що тисне
без упину.
Хай порветься зрада підла і лукавств
проклята сіть.
Щоб уже за волі двéрми не зійшли
неправди зерна
І старих законів мертвих знов
не виступила сніть.

Линьте ж, мчіться в січу владно серед куль
ворожих граду
Ви, провісники бунтливі радісних,
весняних днів.
Пронесіте бурі гнівом, задзвоніть могутнім
співом
Про червону волю черні, гордий хід
поміж вогнів.

А коли останній камінь, що давив
нас всіх віками,
Крові струмнями политий, грізне полум'я
ковтне,
Тоді коней розсідайте, рідну землю
вихваляйте
Й запаліть над цілим світом сонце
правди осяйне.

ВУГЛЕКОП

Все нижче! Все нижче! Все нижче!
У праці холодну глибінь,
Де згорблені люди на грищах
Між чорних потрісканих стін.
Де м'язи набрякли злобою
Й ударами гнівно бринять,
У сутінках тъмяних забою
Чекаючи ясного дня.
До мас робітничих стань близче
За волю, повітря, ширінь.
Все нижче! Все нижче! Все нижче!
Зійди ж у зловісну глибінь!

Зійди в зледенілу утробу,
У хижі обійми землі,
Де вічний жах чорного гробу
На брата твоого наліг.
Світелко твоєї лампади
Там вибухне світом зорі,
Нале в душу брата відради
Проміннями в тъмяній норі.
Зійде ж на ці кам'яні грища,
Де дні всі пірнули у тінь.
Все нижче! Все нижче! Все нижче!
Зійди у зловісну глибінь!

Там верствами — шар понад шаром
Незаймана здавен віками
Зростає, мов буряна хмара,
Пересудів товща важка.
З них довгі віки безпросвітні
Уткали свій чорний ковер,
Що гнітом безмірним вагітний
Мільйони полонить тепер.

Зійде ж но і влучним ударом
Розламуй, пали і воруш,
Хай стліє в жагучім пожарі
Вся трусість невільничих душ.

Потім загартований боєм
У горно шар чорний кидай,
І мовчки, сповитий імлою,
Крізь мряку туди поглядай,
Як струмнями хвилі вогняні
Зіллються в могутній масив,
Буруни ревнуть океаном,
Покотиться гніву порив,
Що в хвилю величну над нами
Окови умить потрощить —
Вогнями, вогнями, вогнями
В заліznім дощі.

1931

Еміль Гінкель

ІЖЕ ЗАБУЛИ?

З фабриці пороху зжовклі снувались жінки,
Пожовклі обличчя і груди і руки.
Вони це
Панчохи на фронт посылали.
Вони це
Самі панчохи ці ткали,
Як завили на зміну гудки
І замовкі у фабриці стукіт.

Вони набивали порохом,
Начиняли газом старанно
Стрункі сталеві гранати.
Вони це
За шклом у різьблених рамах,
Квітчатий зіллям щоранку
Зберігали
Образ солдата.
З фронту частенько вертались листи,
Бо батьки і брати полягли на полі.
Жінки воліклисъ на завод поволі:
Голод, голод нутрощі стис:
Голод
Усіх поневолив.

Так було у всіх країнах:
Жінки у злиднях без меж,
Вони постачали гранати,
Вони вбивали стрункими гранатами
Солдатів, солдатів, солдатів
І жінок і дітей теж.

Батько поліг, мати у нужді карається:
Дітям хоч би чорного хліба окраєць.
Згадайте про голод, що взяв країну без бою.
Голод, що від нього солдати загинули.
Голод, що нас не штовхнув до чину.
Ганьбою був, ганьбою є, назавжди буде
ганьбою.

В фабриці пороху зжовклі снувались жінки,
Пожовклі обличчя і груди і руки.
І вже знов висилають гранати рвучкі,
Щоб на поталу голоду країну кинуть.
Зробіть кінець — порохом і стрільнами —
Визискові панів без ошуки!

1932

ПРИМІТКИ

До пропонованої читачеві книжки ввійшли вірші, поеми та переклади двох західноукраїнських пролетарських поетів — Олександра Гаврилюка і Ярослава Кондри, в долі й творчості яких с багато спільного.

Книжка складається з двох розділів. У першому представлена поетична творчість О. Гаврилюка, в другому — Я. Кондри. В основу цих розділів покладені тексти із збірників «О. Гаврилюк. Пісня з Берези» (К., 1981) та «Я Кондра. Юрба. Лірика» (Львів, 1931), «Поезії» (Львів, 1958), рукописних збірок «Багаття», «Юрба», «Робочий зшиток», а також з публікацій на сторінках газет і журналів Радянської України, західноукраїнських та канадських прогресивних видань. Чимало віршів друкується вперше.

Усі твори подаються в останніх авторських редакціях та публікаціях, здійснених за безпосередньою участю поетів або за автографами, переважна більшість яких зберігається у різних фондах Центрального історичного архіву УРСР у Львові та Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР.

У ряді віршів виправлено (за автографами) слова, фрази, поновлено окремі рядки, строфі, свого часу вилучені цензурою чи відредактовані видавцями.

Розміщені твори в межах розділів у хронологічній послідовності. Під кожним з них стоїть дата написання. Якщо точний час написання твору невідомий, то під ним у квадратних дужках поставлено дату його першої публікації.

Короткі відомості історико-літературного характеру, пояснення маловідомих імен, скорочених назв, іноземних чи рідковживаних слів та реалій подаються в примітках. Такі слова в тексті позначені зірочкою. Конче необхідні для розуміння змісту назви коментуються в посторінкових виносках.

При редактуванні творів збережено стилістичні й фразеологічні особливості авторської мови. Зроблено лише незначні мовно-стилістичні правки.

Готовуючи цю книжку до видання, упорядник скористався допомогою працівників Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника — К. Жолкевського та Н. Фещин, Центрально-го державного історичного архіву УРСР у Львові — Н. Ф. Врадій та В. І. Брекало, поета В. Колодія, спогадами та порадами Ісидори Волощак, В. Беляєва, С. Крижанівського, Ф. Крати, Г. Стеценка та сина поета Михайла Олександровича Гаврилюка, нині професора, ректора Львівського політехнічного інституту, за що й складас їм сердечну подяку.

Олександр Гаврилюк

ВІРШИ

Голово ти моя нелегальна. Вірш написаний у 1929 р. в Бяло-Підляській в'язниці. Вперше опублікований в журналі «Західна Україна» (1930, № 6). Подається за кн.: О. Гаврилюк. Пісня з Берези.— К.— 1981.— С. 21.

Вивротова (польськ.) — революційна, бунтівнича.

Шпицель (польськ.) — платний агент поліції.

Каміння німе. Вірш написаний у 1929 р. Надісланий до редакції «Нові шляхи». Але з невідомих причин тоді не був надрукований. Зберігається у ЦДІА УРСР у Львові (ф. 401, оп. 1, спр. 34, арк. 12). Подається за автографом.

Філяри (польськ.) — стовпі, опори.

«Пісня з Берези». Створено поему в таборі смерті Береза Картузька. Надрукована вперше у збірнику «Поезії»

(1941). Подається за виданням «О. Гаврилюк. Пісня з Берези», с. 32—40.

Керат (польськ.) — кінний привод.

Ванцетті і Сакко. Йдеться про Бартоломео Ванцетті і Ніколо Сакко, американських робітників, страчених у серпні 1927 р. властями США за фальшивим звинуваченням у вбивстві з пограбуванням.

«*Ви, почами ісходжені села...*» Поет згадує про свою підпільну діяльність серед селян Заболотівського повіту.

Плаз (діалект.) — вуж.

«*Хай кільчастих засік не звалиги...*» Натяк на високу загорожу з колючого дроту в Березі Картузькій.

«*При червоній цеглястій дорозі...*» Йдеться про шосе в Березі Картузькій, викладене в'язнями з битої цегли, а утрамбоване іх босими ногами. Від крові цегла ставала ще червонішою.

«*Ще один є будинок червоний...*» Концтабір Береза Картузька мав «два величезних червоних будинків, триповерхових, понурих».

«...*Відкажи ім, замучений: «Систем!»* В Березі Картузькій, як свідчить О. Гаврилюк у репортажі «Береза» (с. 153), було «вісім кам'яних мішків (карцерів.— М. Д.) у льоху серед поля, вісім гробів без одного промінчика світла. Кидали туди напівроздягнену людину на сім діб. Давали раз на два дні кусничок хліба, а щоб не дозволити заснути, сторожа день і ніч щогодини стукала чобітьми в двері, і на це в'язень мусив відповідати: «Єstem!» Найміцніші люди на третій-четвертий день починали підпадати галюцинаціям... Це була одна з найвишуканіших тортур у Березі Картузькій».

Пітель — березяцький охоронник, комендант блоку, відзначався особливою жорстокістю і тупістю.

Плакати. Вірш написаний у вільнюській в'язниці в 1933 р. Вперше надрукований під псевдонімом «О. Вольний» в журналі «Знання» (1935, № 1). В 1941 р. твір цей ввійшов до збірника «Поезії» (К., «Радянський письменник»). Подається за першодруком.

Пісня матері. Вірш надруковано у квітневому номе-
рі журналу «Знання» за 1935 р. Підписаний псевдонімом
«О. Вольний». В 1954 р. його передрукував журнал «Вітчизна»
(№ 8). Тут подається за кн.: О. Гаврилюк. Пісня з Берези
(с. 30—31).

Ми підем вперед! Вірш надрукований вперше в га-
зеті «Голос Покуття» (1936, 2 лютого) без підпису. Ав-
торство його встановив І. Михайллюк. В листі до автора цих
рядків від 2 лютого 1961 року він писав: «А ще Ви не знаєте,
мабуть, що в коломийській газеті «Голос Покуття» друку-
вався О. Гаврилюк. Вірш «Ми підем вперед!» належить йому,
як і допис «І на сторожі коло них поставлю слово». Подається
за першодруком.

Береза. Вірш створено в 1937 р. в концтаборі Береза
Картузька. Надрукований вперше у збірнику «Поезії» (К.,
«Радянський письменник»). Тут подається за кн.: О. Гаври-
люк. Пісня з Берези (с. 31).

За цим виданням передруковуються й вірші: «Жовтень у
Львові» (с. 58—59), «Пісня» (с. 59—60), «Неперебачений
епілог» (с. 60—61), «Мавзолей» (с. 62—64) з поновленням
двох (13 і 14-ої) строф за виданням: О. Гаврилюк. Оповідання
і вірш.— Львів, 1950 (с. 44) та «Бессараїї» (с. 64—65).

«Час Берези і тюрм відлетів...» Тут у значенні: час понево-
лення буржуазною Польщею трудящих західноукраїнських
земель закінчився.

«Аж війна нахлинула бурхливо...» 1 вересня 1939 р. фа-
шистська Німеччина напала на Польщу і невдовзі окупувала
її землі.

«Кинули у камеру відому...» О. Гаврилюк у Березі Картузь-
кій перебував у камері для найбільш небезпечних «державних
злочинців».

«І було сімнадцятої ночі...» Мова йде про 17 вересня
1939 р.

«Двадцять мертвих, погорілих літ...» Йдеться про майже
20-річну окупацію Західної України буржуазно-поміщицькою
Польщею.

«Луснула Береза...» Тут у значенні: згинула панська Польща, яка сприймалася народом як тюрма, суцільний концтабір.

Сигуранца — політична поліція в колишній монархічній Румунії, охранка.

Дефензива — білопольська охоронна поліція, контррозвідка.

ПОЕМИ

Поема про петлю. Твір уперше надруковано в журналі «Вікна» (1932, № 3). У 1954 р. його передрукував журнал «Вітчизна» (№ 8). Подастися за виданням: О. Гаврилюк. Пісня з Берези.— К., 1981 (с. 30—38).

Кельнер (польськ.) — офіціант.

Шилди (польськ.) — вивіски, реклами.

Летючки (діалект.) — листівки, прокламації.

Пудер (польськ.) — пудра.

Риншток (польськ.) — стік, канава.

Йшли, як ми в попередньому квітні... Йдеться про революційний виступ львівського пролетаріату 14—16 квітня 1936 р.

«Що прогнав нас у дикому герці...» В'язні Берези Карпузької не ходили: їх постійно примушували бігати.

«Львів». Цю поему О. Гаврилюк написав напередодні возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР. Надрукована вперше у збірнику «Поезії» (1941). Передруковується з кн.: О. Гаврилюк. Пісня з Берези (с. 40—58).

«Шляхи кресові», «всходнє креси» — так польська шляхта називала Західну Україну. Тут у значенні: шляхи важкі, небезпечні.

«До Іванової хати...» Тут у переносному значенні: до тюрми.

«В країні вбогих постолів...» Так називали через бідність Західну Україну в 20—30-ті роки:

«Кордон розтяв народу тіло...» Згідно з Ризьким договором між РРФСР, УРСР і Польщею 12 жовтня 1920 р.

західні області України і Білорусії відходили до Польщі. Право Польщі на анексію цих земель було визнано державами Антанти 14 березня 1923 р.

«На схід дивились наші лиця...» Західноукраїнські трудящі не змирились з окупацією: вони боролися за возз'єднання з Радянською Україною.

«Най тя шляг» (трафіть) — лайливе: щоб ти помер наглою смертю.

«Коли ніякому Данилу...» Тут йде мова про Данила Галицького (1201—1264), князя Галицько-Волинської землі.

«На Льва Сапеги темні сили...» Йдеться про одну з вулиць Львова, де знаходилась дефензива.

П'ємонт — північноіталійська область, де скупчилися патріотичні сили, які виступили проти іноземного загарбання Італії.

«Діло» — газета, що почала виходити у Львові з 1880 р. З 1920 р. виходила під різними назвами: «Громадська думка», «Українська думка», «Український вісник», «Громадський вісник», «Свобода». З 1925 р. «Діло» — орган українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) — буржуазно-націоналістичної організації. Газета існувала до 1939 р.

Уседепівщина (від УСДП — Українська соціал-демократична партія) — опортуністична націоналістична партія в Західній Україні. Існувала в 1928—1939 рр.

«Сірий Юр» — йдеться про уніатський кафедральний собор у Львові, резиденцію митрополита української церкви.

«Просвіта» — культурно-освітнє товариство, засноване у Львові 1868 р. з метою поширення освіти серед народу. Спочатку діяльність «Просвіти» мала буржуазно-ліберальний, культурницький характер. «Просвіта» видавала українською мовою популярну літературу, підручники, засновувала читальні і бібліотеки.

У 20-х рр. ХХ ст. в умовах посилення національно-визвольного руху в Західній Україні загострилась боротьба трудящих і на культурно-освітньому фронті. Починаючи з 1926 р. сотні філій, бібліотек і читалень «Просвіти» в

Галичині, на Волині й Тернопільщині використовувалися комуністами для проведення легальної роботи серед широких мас. На західноукраїнських землях «Просвіта» існувала до 1939 р.

«*Отi поети-паничi...*» Маються на увазі поети, що входили до дрібнобуржуазних і націоналістичних організацій, очолюваних Є. Маланюком, Б. Кравцівим, А. Коломийцем та ін.

«*Ta це ж Кобленця Схидна...*»

Кобленц — західнонімецьке місто, де в часи пімецької революції 1789—1793 рр. групувалась реакційна емігрантщина для наступу на народні завоювання. Кобленцю Гаврилюк іменує український буржуазно-націоналістичний табір на західноукраїнських землях у 20—30-х рр., який загравав з трудящими, вдавався до брехливих лозунгів і «теорій».

«*На мiста брук пролилась кров...*» Йдеться про масовий виступ пролетаріату Львова у квітні 1936 року проти уряду буржуазно-поміщицької Польщі. Безпосереднім приводом цього виступу був розстріл поліцією демонстрації безробітних 14 квітня 1936 року. 16 квітня близько 100 тис. трудящих Львова вийшли на демонстрацію протесту, яка переросла в барикадні бої. 17 квітня виступ львівського пролетаріату було жорстоко придушено.

«*А Львiв бiдняцький свого брата...*» Йдеться про робітника В. Козака, вбитого поліцією.

«*Прогнувся лев!..*» Йде мова про народну легенду про кам'яних левів, що нібито стережуть міську ратушу. У часи народних заворушень вони оживають, сходять з постаментів і ревом своїм будять людей, закликають до боротьби зі злом.

«*Проти багнетiв цаль за цалем...*»

Цаль (польськ.) — дюйм, міра довжини. Тут у значенні: крок за кроком.

Ярослав Кондра

ВІРШІ

Багаття (Заспів), Цур буденщині! Тобі
назустріч, Глум, Вже ні!

Ранні вірші поета. Датуються 1927 р. Досі не друкувалися. Подаються за рукописною збіркою «Багаття» (в ній 21 сторінка, 16 віршів), яку тривалий час зберігала молодша сестра Я. Кондри — Дарія Миколаївна Гелер, а в 1957 році передала її, як і інші матеріали, В. Колодію, тоді редактору Львівського обласного книжково-журналльного видавництва. Тут с. 1, 3, 7, 10, 15, 19 — 21. Нині ці матеріали знаходяться в мене.— М. Д.

Пілон (грецьк.) — Тут: в'ізна брама.

Лампадки — в значенні: вуличні ліхтарі.

На порозі світанку. Вірш написаний у 1927 р. У «Робочому рукописному зшитку» (далі — «Робочий зшиток»). У ньому 66 сторінок, списаних дрібним, каліграфічним почерком. Чорнила сині, зелені, чорні. Кілька сторінок списані хімічним олівцем) він має заголовок «Буревії мої молодії». Вперше надрукований у журналі «Нові шляхи» (1930, № 5, с. 5—6).

Подається за збіркою «Юрба» (с. 5) з внесеним деякими виправленнями за автографами, що зберігаються в ЦДІА УРСР у Львові (ф. 311, оп. 1, спр. 173, арк. 13) та «Робочим зшитком» (с. 17—18).

Коверці — килимки.

Чорна риза (фелон) — одяг священика (парчевий, довгий, широкий, без рукавів з вирізом для голови, закриває всю постать) під час похорону.

На світанку, Ave Regina; Гей! А що там ще?,
Сонце, Молох. Вірші (і поезії в прозі) написані в 1928 р. Досі не друкувалися. Подаються за «Робочим зшитком» (с. 4—12, 65, 66, 23—25, 27—29, 1—4).

Гінденбург Пауль фон — німецький військовий і державний діяч, в 1925—1937 рр.— президент Німеччини. 30 січня 1933 р. передав владу фашистам.

Вишваний Василь — принц з династії австрійських імператорів. Справжнє прізвище та ім'я — Габсбург Вільгельм. У 1914—1918 рр. очолював загони Українських січових стрільців — частини австрійської армії.

Будинки, Червона троянда, Осінній бунт. Вірші написані у 1928 р. Надруковані вперше — перший і третій — в альманасі «Поцейбіч» (Львів, 1934, с. 55—56), другий — у журналі «Нові шляхи» (1931, № 7—8, с. 335—336).

Подаються за кн.: Я. Кондра. Поезії.— Львів.— 1958. С. 80—81 (перший вірш); з деякими змінами за автографами (ЦДІА УРСР у Львові, ф. 311, оп. 1, ф. 172) та «Робочим зшитком» (с. 18—20) — третій і другий вірш. У третьому поновлено первісну назву (не «Осінній зрыв», а «Осінній бунт») та присвяту.

Папол — покривало на померлих.

Зранений світанок. Цикл, що складається з трьох віршів: «Стривожена зоря», «Розквітлі троянди» та «Зв'ялені троянди». Написаний у 1928 р. Надруковано вперше в журналі «Нові шляхи» (1929, № 7, с. 7; 17; 1930, № 11, с. 152), другий вірш під назвою «Трояндовий прокид». Як цикл друкується вперше за автографами з «Робочого зшитка» (с. 49, 57—59).

Ти глянула. Цикл з 12-ти поезій і поезій у прозі. Написаний у 1928 р. З них лише одна поезія в прозі («Тембри») була надрукована на сторінках журналу «Нові шляхи» (1929, № 7, с. 20). Інші — «Ти глянула...», «Гей! Випали сніги», «Із манівців — на ясну путь», «Ластовичиний трепет», «7-ме листопада», «Трояндовий полін», «Велике прагнення», «Одплинули мої голубі байдаки», «Неприглядною хмарою...», «Мої дні...», «Я вірю» публікуються вперше.

Подаються за «Робочим зшитком» (с. 30—38). В «Темрах»

віправлено допущені при передруці помилки за «Робочим зшитком» та поновлено окремі слова і речення.

О сі нь. Проквітлі дні. Вірші написані в 1929 р. Надруковані вперше в журналі «Нові шляхи» (1929, № 8, с. 193—194; 194—195). Подаються за виданням: Я. Кондра. Поезії (с. 25—26; 27—29) з поновленням окремих слів, фраз і рядків за автографами (ЦДІА УРСР у Львові, ф. 311, оп. 1, спр. 172, арк. 14, 16—17 та «Робочий зошит», с. 31—32, 60—61).

Б'ючки — жили, пульси.

Тайстра — гуцульська торбина.

Свіне — блисне.

Сонце нам oddайте! Цикл віршів. Вперше опубліковано в журналі «Нові шляхи» (1930, № 1, с. 14—16), звідки й передруковується з поновленням за «Робочим зошитом» епіграфа та окремих рядків.

Скравка (польськ.) — латка, відрізок. шматок.

Зимова флейта, Поділля. Вірші надруковані вперше на сторінках журналу «Нові шляхи» (1930, № 2, с. 184—185; 186). Подаються за кн.: Я. Кондра. Поезії (с. 35—37; 38—39).

Вулиця. Вірш написаний у 1929 р. Друкувався в журналі «Нові шляхи» (1930, № 12, с. 289) та в збірці «Юрба» (с. 14), звідки і передруковується.

Весняний зов, Літній пейзаж, О, не трі почте, Ніч. Вірші написані в 1930 р., уперше надруковані в журналі «Нові шляхи» (1930, № 5, с. 11—12; № 6, с. 182; № 11, с. 134; № 12, с. 282). Подаються за кн.: Я. Кондра. Поезії (с. 43—45, 48—49; 50, 51, 52—54).

Бахмати — верхові коні.

Дехто дійсно..., Ми з тих матерій. Вірші написані в 1930 р. Досі не публікувались. Подаються за автографами, які зберігаються в ЦДІА УРСР у Львові (ф. 142, оп. 1, спр. 310, арк. 30, 31).

Сивіла (Сибіла) — у давніх греків і римлян жінка-пророчиця.

Надпрівою. Вірш вперше надрукований в журналі «Нові шляхи» (1930, № 12, с. 267). Подається за зб.: Революційні поети Західної України.— К.— Рад. письменник.— 1958.— С. 246.

Ізнов весна, Батрак у місті, Допомога. Вірші написані в 1931 р. Надруковані вперше в зб. «Юрба» («Ізнов весна», с. 7) та в журналі «Нові шляхи» (1931, № 3, с. 265; № 4, с. 14—16). Подається за першодруками.

«Тільки в бою добудемо прав!» Це довільно наведений рядок з «Інтернаціоналу» Е. Потьс.

Сугерини — лъхи, сирі підвальні приміщення.

Гамазеї — склади, комори, схованки.

Пивничих — підвальних.

«...загарбали все до цяти...» — загарбали все до нитки.

Бурмістр (польськ.) — керівник міського самоврядування, міський староста. Тут: верховод, заправило.

Охляло місто. Вірш написаний 1931 р. Уперше надрукований на сторінках журналу «Вікна» в тому ж році (№ 7—8, с. 39—41; № 11, с. 7—8 та № 12, с. 2), але зі значними купюрами. Повністю твір під криптонімом «Я. Г.» опубліковано в журналі «Західна Україна» (1931, № 11, с. 8—11). Подається за цим виданням.

Редукція (лат.) — процес або дія, що спричинює зменшення чогось.

Сезам (грецьк.) — тут: клітина.

Нальот, Перше Травня. Вірші написані в 1931 р. Надруковані вперше в журналі «Вікна» (1931, № 4, с. 11, № 5, с. 7). Подаються за першодруком.

Шіпчина (від шопи, польськ.) — навіс, повіть.

Опричники — тут: бандити, розбійники.

Пращати — проводжати.

П'ястук — кулак.

Патріотизм. Вірш написаний у 1931 р. Друкується вперше за «Робочим зшитком» (с. 38).

Любов. Вірш написаний у 1931 р. Уперше опубліко-

ваний в журналі «Нові шляхи» (1931, № 9, с. 58—59). Подається за вид.: Я. Кондра. Поезії (с. 70—71).

Рятунок, Нелітні на заводі, Полеганьби. Вірші вперше надруковані на сторінках журналу «Вікна» (1932, № 1, с. 6; № 2, с. 1—2; № 7—8, с. 6—7), звідки їх передруковуються.

Гарувати — тяжко працювати.

Єдине кохання, Зимова ідилія. Восени. Написані в 1932 р. Подаються за автографами (ЦДІА УРСР у Львові, ф. 311, оп. 1, спр. 172, арк. 21, спр. 310, арк. 20 та «Робочим зшивком», с. 29—30).

Безділля. Вірш уперше надрукований у «Літературному гарпі» (додатку до львівської газети «Гарт», 1933, № 2, с. 2, під криптонімом «Я. К.»).

«...Кам'яний силует короля...» Мова йде про пам'ятник Яну III Собеському, що колись стояв у Львові.

Галант (польськ.) — франт. Тут іронічно.

Ленін в Західній Україні, Юність заводу. Вірші вперше надруковані в журналі «Література і мистецтво» (1940, № 2, с. 6; № 4, с. 24), звідки їх передруковуються.

Назустріч долі (Адаму Міцкевичу), Свободи путь. Вірші, вперше надруковані в 1940 р. на сторінках газети «Вільна Україна» (26 листопада і 5 грудня). Подаються за першодруком.

Весна 1936 року. Вірш уперше з'явився друком у журналі «Література і мистецтво» (1941, № 4, с. 28). Подається за першодруком.

Жалюзії (франц.) — віконниці, залізні засувки на дверях.

ПОЕМИ

Весняне свято. Написана в 1929 р. Надрукована вперше в журналі «Нові шляхи» (1930, № 3, с. 10—12) під назвою «Шевченко напровесні».

Подається за першодруком із внесенням за «Робочим зшитком» виправлень слів та окремих рядків. Поновлено первісну, вдалішу назву твору.

В соняшному полоні. Ю р б а. Вперше надруковані в журналі «Нові шляхи» (1930, № 9, с. 257—268; № 10, с. 7—14; № 12, с. 260—262). Подаються за першодруками з внесенням деяких виправлень.

«Сізіфів іхній труд...» В «Одіссеї» Гомер розповів про корінфського царя Сізіфа, що його за образу богів тяжко покарав Зевс: Сізіф мусив вічно піднімати на гору важкий камінь, який щоразу скочувався униз. Тут: важка, нескінченна праця.

Шипорні — назва дигтячої гри.

Гетакомба (грецьк.) — жертвоприношення. Тут у значенні війни, терору.

Тангал — у давньогрецькій міфології цар Лідії, який ніби то викрав у богів амброзію (їжу богів) і нектар. За це Зевс покарав його на вічні муки голоду і спраги.

Фоліант — товста книга великого формату.

Трабант (польськ.) — сурмач, прибічник, підспівувач.

Фетиш (франц.) — неживий предмет, наділений чудодійною силою.

Малай — кукурудзяний хліб.

Бон-гу — міцний напій.

Боюн — воїн, босць.

Омофор — покривало, один з атрибутів церковного облачення.

Цурки — дрібні палиці, друзки.

Переклади

Броневський Владислав (1897—1962) — видатний польський поет. Його вірші «§» та «Легка атлетика» в перекладі українською мовою були надруковані вперше на сторінках журналу «Вікна» (1931, № 4, с. 21—22; № 6, с. 15—16). Подаються за першодруками.

Цвікер (польськ.) — пенсне.

Пандект (грецьк.) — зведення законів, кодекс.

Інсекти (лат.) — комахи.

Жовнір (польськ.) — солдат.

Станде Станіслав Рішард (1897—1937) — польський поет.

Вірші «Сконфіскували» і «Страйк» в перекладі українською мовою були вперше надруковані в журналі «Вікна» (1930, № 9, с. 35—36; 1931, № 6, с. 10—11).

«Трибуна». Йдеться про польський прогресивний суспільно-політичний і літературний тижневик, що у 20—30-ті рр. виходив у Варшаві.

Гута (польськ.) — металургійний завод.

Кросна (польськ.) — ткацький верстат.

Гінчанка Сузанна (1917—1944) — польська прогресивна письменниця. Народилася на Україні (в Києві). З 1922 р. проживала в Варшаві, Вільно. Розстріляна гітлерівцями в Krakovі як учасниця руху опору.

Вірш «В бою за урожай» у перекладі українською мовою був уперше надрукований у четвертій книжці журналу «Література і мистецтво» за 1941 р. (с. 20). Подається за передруком.

Ботев Христо (1848—1876) — видатний болгарський поет, мислитель, революційний демократ. Його вірші «Мої колишній любці», «Хаджі Димитрій» у перекладі українською мовою були вперше надруковані на сторінках журналу «Вікна» (1931, № 10, с. 4—5; № 10, с. 5—6), звідки й передруковуються.

Гайдук (угорськ.) — учасник збройної антифеодальної боротьби південнослов'янських народів проти турецьких за-гарбників (XV—XIX ст.), повстанець.

Гео (Георгій) Мілєв (1895—1925) — відомий болгарський поет. Автор збірок поетичних творів «Жорстокий перстень», «Ікони сплять» та ін. Перекладав твори I. Франка.

Вересень. Героїчно-романтична поема, зайняла помітне місце в болгарській поезії і в болгарській літературі загалом. Уривки з неї в перекладі українською мовою були вперше

надруковані на сторінках львівської газети «Сила» (1930, 13 грудня), згодом опубліковані в журналі «Вікна» (1931, № 10, с. 13—14), звідки їх передруковуються.

Смиренський Христо (справжнє ім'я та прізвище — Христо Димитров Ізмирлісв, 1898—1923) — болгарський пролетарський письменник-комуніст.

Вірші «Червоні ескадрони» та «Вуглекоп» у перекладі українською мовою опубліковані вперше в журналі «Вікна» (1931, № 10, с. 10—11; 11—12). Подаються за цим виданням.

Гінкель Еміль (1893—1959) — німецький поет. Переклад українською мовою вірша «Вже забули?» здійснено в 1932 р. Надруковано в тому ж році в журналі «Вікна» (№ 7—8, с. 17—18), звідки їх передруковується.

З МІСТ

З думою про возз'єднання. *Микола Дубина* 5

ОЛЕКСАНДР ГАВРИЛЮК

Вірші

«Голово ти моя нелегальна»	52
Німе каміння	53
Плакати	54
Пісня матері	55
Ми підем вперед!	57
Береза	58
Жовтень у Львові	59
Пісня	60
Непередбачений епілог	61
Бессарабії	63
Мавзолей	65

Поеми

Поема про петлю	68
Пісня з Берези	78
Львів	89

ЯРОСЛАВ КОНДРА

Вірші

Багаття	112
Цур буденщині!	114
Тобі назустріч	116
Глум	117
Вже ні!	118
Finale	119

На порозі світанку	121
На світанку	122
Ave Regina!	126
Гей! А що там ще?	127
Сонце	130
Молох	133
Будинки	135
Червона троянда	136
Осінній бунт	139
Зранений світанок	140
1. Стривожена зоря	140
2. Розквітлі троянди	140
3. Зв'ялені троянди	141
Ти глянула	142
1. Ти глянула — і вмить...	142
2. Тембри	143
3. Ти глянула — і враз...	144
4. Із машівців -- на ясну путь	145
5. Ластовиний трепет	146
6. 7-ме листопада	148
7. Трояндовий гомін	149
8. Велике прагнення	151
9. «Одплинули мої голубі байдаки»	152
10. «Неприглядно хмарою...»	152
11. «Мої дні...»	153
12. «Я вірю...»	153
Осінь	155
Проквітлі дні	157
Сонце нам оддайте!	159
Зимова флейта	163
Поділля	165
Вулиця	166
Весняний зов	167
Літній пейзаж	170
О, не тріпочте	171
Ніч	172

Дехто дійсно...	173
Ми з тих матерій	174
Над прірвою	175
Вісті	176
Ізнов весна	178
Батрак у місті	179
Допомога	180
Охляле місто	183
Нальот	189
Перше травня	190
Патріотизм	191
Любов	192
Рятунок	193
Нелітні на заводі	194
Поле ганьби	196
Єдине кохання	198
Зимова ідилія	199
Восени	200
Безділля	201
Ленін на Західній Україні	203
Юність заводу	204
Назустріч пісні	205
Свободи путь	206
Весна 1936 року	208
 Поеми	
Весняне свято	209
В сонячному полоні	216
Юрба	239
 Переклади	
Броневський Владислав	243
Легка атлетика	245
Станде Станіслав. Страйк	247
Сконфіскували...	249
Гінчанка Сузанна. В бою за урожай	252

<i>Ботєв Христо.</i> Моїй колишній любці	253
<i>Хаджі Димитрій</i>	255
<i>Мілєв Гео.</i> Вересень. (<i>Уривки з поеми</i>)	256
<i>Смирненський Христо.</i> Червоні ескадрони	259
<i>Вуглекоп</i>	261
<i>Гінкель Еміль.</i> Вже забули?	263

ПРИМІТКИ

БИБЛИОТЕКА ПОЭТА

Литературно-художественное издание

**Гаврилюк Александр Акимович,
Кондра Ярослав Николаевич**

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель

Дубина Николай Иванович

Киев, издательство «Радянський письменник»

На украинском языке

В книзі використані архівні фотоматеріали

Художник М П Вуск

Художний редактор Н В М'якоуська

Технічний редактор Н М Самойличенко

Коректор С С Литинсь

ІБ 2699

Здано на виробництво 30 01 89 Підписано до друку 15.05.89
Формат 70×90¹/12. Папір друкарський № 1. Гарнітура «Таймс». Офсетний друк 9 фіз -друк арк.+8 вкл., 11,12 умовн. друк. арк., 11,12 умовн. фарбоідб., 12,05 обл -вид арк Тираж 4000 пр Зам. 287-9 Ціна в оправі 1 крб 40 к

**Видавництво «Радянський письменник».
252054, Київ-54, вул Чкалова, 52**

Віддруковано з текстоніх діапозитінів Головного підприємства республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига», 252057, Київ, Довженка, 3, на Львівській книжковій фабриці «Атлас», 290005, Львів-5, вул Зелена, 20

Сборник составляют стихотворения, баллады, поэмы двух известных западноукраинских поэтов Александра Гаврилюка (1911—1941) и Ярослава Кондры (1910—1944). Их произведения пронизаны пафосом гражданственности, патриотизма и утонченного лиризма, они полны веры в воссоединение всех украинских земель в едином государстве.

Гаврилюк О. Я., Кондра Я. М.

Г12 Поезії / Редкол.: В. В. Біленко та ін.; Упоряд., вступ. ст. і прим. М. І. Дубини.— К.: Рад. письменник, 1989.— 284 с.

ISBN 5-333-00168-5

До збірки увійшли вірші, балади, поеми двох відомих західноукраїнських поетів Олександра Гаврилюка (1911—1941) і Ярослава Кондри (1910—1944). Ухні твори пройняті пафосом громадянськості, патріотизму і тонким ліризмом, вони сповнені вірою у день возв'єщення всіх українських земель в єдиній державі.

Г **4702640202-103**
M223(04)-89 129.89

ББК 84Ук7-5я43

ШАНОВНІ ТОВАРИШІ!

У видавництві
«Радянський письменник»
вийшли друком нові книжки
із серії «Бібліотека поета»:

Євген ПЛУЖНИК ПОЕЗІЙ

До книжки одного з найталановитіших
українських ліриків ХХ століття
Євгена Плужника (1898—1936), який загинув
у сталінських таборах, увійшли вірші і поеми
із трьох його поетичних збірок: «Дні»,
«Рання осінь», «Рівновага», а також твори,
опубліковані в періодиці.

У творчості поета — тонкій,
глибокій, самобутній — знайшла яскраве
і неповторне втілення епоха громадянської війни
і перших післявоєнних літ. Переживання
і роздуми людини, доля одного із багатьох
учасників грандіозного перелому історії —
головна тема творчості Євгена Плужника.

Передмову і примітки написав Леонід Череватенко.
Видання ілюстроване.

Українська поезія XVII століття (перша половина)

АНТОЛОГІЯ

У збірці представлені імена тих,
чия поетична спадщина визначас обличчя
і характер багатогранної поезії України
напередодні знаменитої визвольної війни
1648 року: Д. Наливайка, С. Симоніда,
М. Смотрицького, К. Соковича, С. Почаського,
Л. Барановича, І. Величковського та інших.
Це друга книга своєрідного тритомника,
в якому буде вміщено поезію епохи
українського ренесансу та барокко.
Читач познайомиться також із зразками
анонімної і народної поезії того часу.
Передмову і примітки написав
кандидат філологічних наук В. В. Яременко.
Видання ілюстроване.

5

